

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО–НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ НЕПРЕРЕВНОЇ ОСВІТИ
Кафедра публічного управління та адміністрування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.М. Грущинська
« ____ » _____ 2020 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

За освітньо–професійною програмою «Суспільне врядування,
регіональний розвиток та самоврядування»

Тема: «Антикорупційна політика в Україні»

Виконавець: студент групи ПУ–203Мз Савченко Олени Володимирівни
студент, група, П.І.Б.

Керівник: кандидат наук з державного управління, доцент кафедри
публічного управління та адміністрування Задорожній Сергій Анатолійович
науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.

Консультанти з окремих розділів

пояснювальної записки: _____

підпис, П.І.Б.

Задорожній С.А.

Нормоконтролер:

Задорожній С.А.

Київ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально–науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування
спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.М. Грущинська
« ____ » _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ **на виконання дипломної роботи** **Савченко Олени Володимирівни** (прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема роботи: «Антикорупційна політика в Україні», затверджена наказом ректора від «30» листопада 2020 р. № 2361/ст.
2. Термін виконання роботи: з 05.10.2020 р. по 31.12.2020 р.
3. Вихідні дані до роботи: теоретичні відомості щодо антикорупційної політики, нормативно-правові засади функціонування антикорупційної політики в Україні, шляхи покращення механізмів антикорупційної політики.
4. Зміст пояснювальної записки: аналітичний огляд літературних джерел з тематики державного управління.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: у роботі вміщено 3 таблиці.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 15 слайдів.

6. Календарний план–графік

№ з\п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Вибрати тему дипломної роботи	05.10.2020-13.10.2020	
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника, завідувача кафедри	14.10.2020-31.10.2020	
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження, скласти бібліографію	01.11.2020-05.11.2020	
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	06.11.2020-14.11.2020	
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	15.11.2020-30.11.2020	
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	01.12.2020-08.12.2020	
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	09.12.2020-11.12.2020	
8	Підготуватися та взяти участь у попередньому захисті роботи	12.12.2020-15.12.2020	
9	Отримати відгук керівника та рецензію	16.12.2020-18.12.2020	
10	Підготувати доповідь на захист	19.12.2020-31.12.2020	

7. Консультанти з окремих розділів

Назва розділу	Консультант (посада, П.І.Б)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: ____ . ____ .2020 р.

Керівник дипломної роботи _____ С.А.Задорожній
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ О.В.Савченко

(підпис випускника) (П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Антикорупційна політика України»: 118 сторінок, 4 таблиць, 1 рисунок, 93 використаних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, МЕХАНІЗМ, ПУБЛІЧНІ СЛУЖБОВЦІ, СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації державної антикорупційної політики України.

Предмет дослідження: сутність та особливості реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві.

Мета дипломної роботи: полягає в обґрунтуванні сутності, особливостей реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві та визначенні на цій основі напрямів удосконалення державної антикорупційної політики в Україні.

Методи дослідження: загальноприйняті принципи проведення комплексних наукових досліджень, спеціальні методи: теоретичного узагальнення і порівняння, системного аналізу; крім того застосовувалися ціннісний метод, системний та статистичний метод та абстрактивктивний метод припущення про розвиток об'єкту та збирання інформації.

Матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати покращення шляхів оптимізації правових механізмів у сфері запобігання та протидії корупції в Україні. Прогнозні предмету дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ	11
1.1 Поняття, види та форми корупції	11
1.2 Причини та умови поширення корупції в Україні	14
1.3 Нормативно-правове визначення та принципи державної антикорупційної політики	22
Висновок до 1 розділу	27
РОЗДІЛ 2. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	29
2.1 Методи дослідження державної антикорупційної політики	29
2.2 Типологія моделей державної антикорупційної політики	49
2.3. Державна антикорупційна політика в контексті розвитку постіндустріального суспільства	51
Висновки до 2 розділу	68
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	69
3.1 Використання світового досвіду протидії корупції в умовах України	69
3.2 Сучасні шляхи, напрями, методи протидії корупції в Україні	75
Висновок до 3 розділу	100
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	118

ВСТУП

В Україні протягом усіх років незалежності продовжується розробка та реалізація державної політики проти корупції, включаючи прийняття антикорупційних законів, ідеологій та політики, а також прийняття державних програм щодо їх реалізації. Однак щороку рівень корупції в українському суспільстві лише зростає, і Україна залишається на низькому рівні на міжнародній арені з точки зору корупції. З огляду на це, існує потреба у вивченні питань державної політики та боротьби з корупцією.

Під час перетворення світу на постіндустріальне суспільство корупція більше не зводиться до підкупу дітей. Стійкий розвиток країни нерозривно пов'язаний із утвердженням економіки знань, а також створенням умов для широкої інтеграції дизайну та інформаційних технологій та мереж у всі сфери життя суспільства. Знання та інформація як ключові елементи виробництва дають підстави розглядати корупцію як послугу, яку корумповані посадові особи надають на основі використання інформаційних засобів, доступу, який вони отримують під час своїх службових обов'язків. Корупційні мережі поширюються в системі публічної влади. Учасники цієї мережі виконують функції державних ресурсів для отримання особистої вигоди. Водночас саме технологічний прогрес постіндустріального суспільства збільшує можливості для вдосконалення державної політики та боротьби з корупцією.

Сформульовані в дипломній роботі теоретичні висновки, практичні рекомендації та методологія дослідження ґрунтуються на працях вітчизняних учених, а саме: М.В.Буроменського, Г.С.Буряка, О.Ю.Бусол, А.С.Гальчинського, В.М.Гейця, В.І.Гурковського, В.С.Журавського, Ю.Г.Кальн

иша, Я.М.Кашуби, В.Ковбасюка, С.О.Кравченка, О.Д.Маркєєвої, М.І.Мельника, М.І.Михальченка, О.М.Михальченко, А.М.Михненка, Є.В.Невме ржицького, Н.Р.Нижник, А.А.Чухна, О.Я.Прохоренка, С.С.Рогульського, Б.Л.Ро звадовського, В.П.Семиноженка, В.М.Соловійова, О.В.Сосніна, М.І.Флейчук, М.І.Хавронюк, Н.О.Щур.

У процесі дослідження проаналізовано праці зарубіжних учених, зокрема: Т.П.Агафонові, В.Д.Андріанова, Г.С.Беккера, Д.Белла, З.Бжезинського, Ф.Болла, В.Г.Варнавського, А.Гайденгаймера, Н.Гілберта, П.Дракера, К.Х.Заурвайна, В.Л.Іноземцева, Д.Ю.Каталевського, Д.Кауфманна.

Мета і завдання дослідження.

Мета дипломної роботи дослідження полягає в обґрунтуванні сутності, особливостей реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві та визначенні на цій основі напрямів удосконалення державної антикорупційної політики в Україні.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- визначити поняття, види та форми корупції;
- розглянути причини та умови поширення корупції в Україні;
- розглянути нормативно-правове визначення та принципи державної антикорупційної політики;
- визначити методи дослідження державної антикорупційної політики;
- дослідити типологію моделей державної антикорупційної політики;
- розглянути державну антикорупційна політика в контексті розвитку постіндустріального суспільства;
- дослідити використання світового досвіду протидії корупції в умовах України;
- запропонувати сучасні шляхи, напрями, методи протидії корупції в Україні.

Об'єктом дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві.

Предмет дослідження – сутність та особливості реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у дипломній роботі її було використано комплекс загальнотеоретичних і спеціально-наукових методів пізнання, що дало змогу систематизувати емпіричну інформацію, проаналізувати наявний стан державної антикорупційної політики України зокрема такі методи, як функціонально-структурний, діалектичний, хронологічний, історичний, екстраполяції, факторного аналізу, порівняльно-правовий, логіко-семантичний, сходження від абстрактного до конкретного, а також системний підхід. Функціонально-структурний метод дав змогу всебічно вивчити будову і функціонування вітчизняної та зарубіжних систем антикорупційної політики. Історичні аспекти формулювання понять антикорупційної політики й наповнення їх змістом досліджувалися за допомогою діалектичного, історичного методів та методів екстраполяції і факторного аналізу. Указані методи пізнання були застосовані і для визначення сутності, етапів розвитку, термінологічного наповнення науки державного управління, а також для дослідження наукових праць провідних учених з метою накопичення, систематизації матеріалу та його теоретичного осмислення.

РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Поняття, види та форми корупції

У багатьох енциклопедіях та словниках визначення корупції є латинським перекладом "корупція" - "корозія, ерозія, руйнування". Відомий російський філолог С. І. Ожегов визначав корупцію як "корупцію чиновників, політиків". Міжнародний довідковий документ про боротьбу з корупцією визначає це як "зловживання владою з метою особистої вигоди". Надалі заплановано виходити з цього широкого тлумачення корупції. Нижче ми обговоримо більш детальний аналіз юридичного визначення корупції. Закон про принципи запобігання та протидії корупції в Україні, який набрав чинності 1 липня 2011 р. , Ст. Стаття 1 стверджує, що хабар - це відповідальність суб'єкта господарювання за використання несправедливої переваги або прийняття обіцянки / пропозиції щодо корупційних правопорушень, державних органів та пов'язаних з ними можливостей, такої переваги для себе чи інших, або обіцянки / пропозиції або незаконної переваги щодо відповідальності за корупційні правопорушення або на його вимогу перед іншими фізичними або юридичними особами. юридичні особи, щоб переконати цю особу незаконно здійснювати надані їй офіційні повноваження та можливості [70].

У цьому випадку незаконними благами є грошові кошти або інші товари, пільги, привілеї, послуги, нематеріальні активи, які юридично обіцяні, запропоновані, забезпечені або отримані безкоштовно або за низькою ринковою ціною, і корупційний злочин - навмисний акт, що містить ознаки корупції, відповідальності Суб'єктом, за який закон встановлює кримінальну, адміністративну, цивільну та дисциплінарну відповідальність. Це визначення корупції спричинило певні дискусії серед юристів та юристів щодо недостатньої чіткості її викладу. Зокрема, привід для занепокоєння сприймає стандарт, згідно з яким незаконна обіцянка / перевага або навіть

незаконна обіцянка / пропозиція є корумпованою ". Таким чином, згідно з логікою законодавчого органу, достатньо вчинити правопорушення в будь-якій формі (усно, письмово чи іншим чином), щоб отримати / надати небажану перевагу, і якщо факт `` письмової обіцянки " може бути підтверджений відповідними письмовими доказами, то перевірка усної пропозиції або її усного прийняття буде дуже складною. Види та форми корупції

Описуючи загальну характеристику корупції, її негативні характеристики, історичні та сучасні тенденції розвитку, доцільно детальніше поговорити про види (рівні) корупції. Наші дослідження дозволяють виділити чотири основні рівні (типи) корупції: 1. «Високорівнева» (або «елітна», «сильна») корупція характерна для вищих ешелонів влади (вищих органів, центральних органів виконавчої влади, центральних правоохоронних органів та судової влади). Саме на цьому рівні розробляються правила корупції, створюються корупційні мережі.

До основних форм корупції на високому рівні належать: лобіювання проти корупції; протекціонізм та фаворитизм проти корупції; таємні внески на політичні цілі, виборчі внески з подальшими "дивідендами" у формі вищих державних посад; переведення державних службовців на відповідальні посади в бізнес-структурах, які вони підтримували, перебуваючи при владі, за рахунок держави; поєднання державної служби та ділової діяльності; розподіл податкових пільг; надання монополії на певний вид підприємницької діяльності; перешкода для отримання спеціальних дозволів, ліцензій на здійснення певної діяльності (так званий "державний шантаж" або дискреційна торгівля); призначення на відповідальні державні посади тощо. Найбільш вразливими сферами корупції на високому рівні є: фіскальний сектор (включаючи міжнародну грошову допомогу); приватизація державного майна; паливно-енергетичний сектор; контроль підпільного управління та незаконної діяльності; розподіл суспільних благ, землі та природних ресурсів України; митна сфера. 2. Корупція на середніх рівнях влади (регіональний рівень). Майже ідентична "елітарній" корупції.

Через нижчий рівень влади корумповані регіональні чиновники мають менше можливостей використовувати державне майно для власної вигоди. Є менші фінансові потоки, менше великих державних будівель, 4 обмежені та авторитетні повноваження бюрократії. Але з огляду на звичайну арифметичну кількість чиновників, цілком ймовірно, що шкода, заподіяна корумпованими чиновниками на цьому рівні, не буде меншою. 3. Корупція "в основі" (невелика бюрократія), тобто посадові особи, які безпосередньо виконують роботу з підготовки адміністративних рішень, висновків, готують або видають відповідні повноваження, інші документи, проводять перевірки, розслідують справи, пряму юридичну відповідальність (рівень зони, міста, міські райони). Незначна корупція в управлінні (в основі) має свої кількісні та якісні характеристики (характеристики). Специфіка районів його поширення полягає в наступному: 1) це місцевий рівень (рівень міста), де проблеми глобального та довгострокового характеру не вирішуються; 2) суб'єкти корупції 5 мають досить високий моральний рівень, вони люблять свою батьківщину, поважають свій народ. В. М. Гаращуку та А. О. Мухатаєву пропонують самі розпочати створення корупційних схем. Ми не будемо детально розглядати цей рівень корупції.

Ми не будемо детально розглядати цей рівень корупції. У відсотках він незначний, за формою нагадує третій ступінь. Як зазначалося вище, типи (рівні) корупції можна класифікувати за різними критеріями. Наша класифікація залежить від рівня державного службовця. На додаток до цієї класифікації ми пропонуємо поділити корупцію на: сфери діяльності: 1) політичну; 2) економічну чи комерційну (ділова еліта країни). У нашій країні, де розвинений енергетичний бізнес, цей поділ абсолютно умовний; 3) побутові (традиції подяки молодшого офіцера, лікаря тощо за роботу); гілки влади: 1) корупція бюрократії у сфері законодавчої влади; 2) виконавча влада; 3) судова система. Сюди також слід віднести корупцію серед представників правоохоронних та виконавчих органів; строк комісії: 1) ситуативний; 2) стійка корупція, значне відновлення її бюджету (або його

основної статті), коли це стає способом життя працівника; спосіб участі: лобі. На наш погляд, це одна з найнебезпечніших форм корупції. У всіх галузях влади, органах місцевого самоврядування, окремих кланах, бізнес-групах часто доводиться «проштовхувати» силу шляхом прийняття нормативно-правових актів та інших актів, що вимагають прийняття рішень, що суперечать інтересам нації або закону. змінити формулювання нормативних документів не на користь держави та суспільства. В. М. Гаращук та А. О. Мухатаєв пропонують узагальнену класифікацію негативних наслідків корупції: неефективне використання державних коштів та ресурсів; б неефективна зовнішня та внутрішня економічна політика держави (орієнтована на інтереси клану, а не на інтереси держави); втрата податків, інших надходжень до державного бюджету (шляхом їх безпосереднього викрадення або сплати «узгодженого» мінімуму); уповільнення шляхом виявлення штучних бар'єрів для розвитку бізнесу; зниження ефективності роботи державного апарату в цілому; неефективне використання людських знань та навичок, які змушені долати штучні бюрократичні бар'єри замість ведення бізнесу; зниження якості управлінських послуг (у тому числі шляхом утворення штучних бар'єрів); скорочення інвестицій, уповільнення економічного зростання; знищення приватних підприємств; збільшення організованої злочинності, яку часто 'вирішують' корумповані вищі посадові особи; зростання соціальної нерівності; занепад суспільної моралі. До антикорупційних актів організаційної спрямованості (тобто таких, що не передбачають конкретних санкцій за протиправні дії) слід віднести низку ратифікованих міжнародних актів: Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, Указ Президента України від 18 листопада 2005 р. № 1615/2005 «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції».

1.2. Причини та умови поширення корупції в Україні

Причини поширення корупції криються в економічній, політичній, правовій, соціально-культурній, моральній та навіть психологічній сферах. Об'єктивні причини поширення корупції в Україні: 1. Утворення нової держави та руйнування старої. Стара система державного управління, що діяла за радянських часів, майже повністю зруйнована. Система партійних комітетів, що була суттю системи державного управління, розпалася. Поступово формується нова вертикаль державного управління, яка почала частково стабілізуватися та зміцнюватися після прийняття української конституції. Однак повної стабільності ні персоналу державної служби, ні структури влади ще не досягнуто. Система центральних органів влади - міністерств, відомств - досить часто реорганізовується. Відбувається скорочення, злиття, реорганізація, потім вони оновлюються, починаються знову. Зрозуміло, що в умовах державної нестабільності ймовірність корупції значно зростає.

2. Перерозподіл державного майна. Після проголошення незалежності України розпочався процес зміни форми власності державних підприємств тощо. : передача їх в оренду колективам, утворення, продаж та передача акціонерних товариств у приватну власність. Цей процес супроводжується низкою корупційних актів як щодо оцінки об'єктів, так і передачі (продажу) новим власникам.

3. Економічний спад, перебіг економічної кризи. За роки незалежності України виробництво у всіх галузях економіки щороку зменшувалось, обсяги виробництва зменшувались, а основні фонди не оновлювались. Дедалі більше компаній вимагали позик, позик, грантів, і їх керівництво змушене було перейти на поріг міністерств і відомств, що шукають допомоги. Чим більше запитується бюрократична допомога, тим більша ймовірність корупції. У цьому контексті існує певна закономірність: чим гірша економіка, тим гірші економічні показники, тим більш поширена та проникаюча корупція охоплює все більше і більше сфер суспільства.

4. Економічне затінення. Тіньова економіка - це економічна діяльність, яка не враховується, не контролюється офіційними державними установами або яка прагне отримувати дохід всупереч чинному законодавству. Частка тіньової економіки в Україні досягла 3050% реального ВВП з кількох причин. Однією з умов існування тіньової економіки є широкий підкуп державних чиновників.

5. Зменшити податкові надходження. Існування тіньової економіки кровоточить над формальною економікою, підриває основи держави та демонтує державний апарат. В результаті приховування доходів державний бюджет не отримує великої суми грошей, а джерело заробітної плати працівникам державного сектору блокується, що створює соціальну напругу в суспільстві.

6. Різко зменшити доходи державного бюджету, зменшити бюджетні асигнування на утримання та зменшити заборгованість із заробітної плати у державному секторі протягом декількох місяців. Людина, яка заробляє набагато менше за своїх клієнтів (для багатьох чиновників їх клієнтами є працівники приватних компаній та фірм, які заробляють у кілька разів більше, ніж державні службовці), особа, виплати якої затримуються на кілька місяців, дуже легко отримує запропонований їй хабар.

7. Неповнота української законодавчої бази та суперечливі норми різних законів є причиною того, що суб'єкти господарювання та керівники підприємств різної форми власності намагаються захиститися від податкових навантажень, різних штрафів та штрафів. підбурювати державних службовців до корупції.

8. Монополізувати багато державних служб для населення. Відсутність інших варіантів вибору теми обслуговування робить населення повністю залежним від чиновника. Розуміючи це, він створює різні перешкоди для швидкого і позитивного вирішення справи, а також створює умови для того, щоб клієнт дав хабар, щоб не втратити більше.

9. Швидке зростання злочинності в суспільстві та поширеність тяжких злочинів. У такій ситуації, по-перше, правоохоронні органи безсилі розслідувати випадки корупції, оскільки їх важко вирішити; по-друге, боротьба з корупцією створює потребу у розкритті кримінальних злочинів, таких як замовні вбивства та пограбування.

Конкретні причини поширення корупції:

1. Період соціальних змін пов'язаний з крахом старої моральної та духовної системи. Нова система якості ще не створена. Втрата значної частини населення моральної, духовної підтримки призводить до стану розгубленості і водночас до поширення критики та поведінки в суспільстві. Залучення вищих посадових осіб до кримінального поділу державного майна, злиття певних політичних партій та злочинних груп створює атмосферу, в якій рядові офіцери починають працювати за цим принципом: "S" бачите (тобто царі, вожді), то чому б не я? ".

2. Новим моментом у суспільному житті стало проголошення безлічі політичних, ідеологічних та духовних цінностей. Якщо за часів тоталітарного правління громадянам доводилося пристосовуватися до суспільства в цілому та до статусу великих чи малих груп людей до єдиної системи духовних цінностей, то за нових умов цей канал управління він руйнується. Принципи більшості почали приживатися в робочих групах, організаціях тощо. Це призводить до організаційної роз'єднаності, некомпетентності чиновників у справах колег, дискримінації індивідуальної поведінки на робочому місці, втрати незапланованого контролю над поведінкою окремих груп. Люди, які звикли до зовнішнього контролю, мало мають внутрішній та особистий контроль за поведінкою. У цих випадках вони частіше приймають хабар, зловживання владою.

3. Відсутність ясно проголошеної державою мети, яка об'єднувала б суспільство, позбавляє окремого державного службовця високих суспільних орієнтирів, не розвиває почуття патріотизму. Відчуття й

переживання особистістю тимчасовості всього, чим вона займається, робить її більш піддатливою до корупційних правопорушень.

4. Поширення корупції у різних сферах життя, перетворення її на масове явище робить її елементом повсякденності, звичаю, традиції. Звиклість до неї населення, особливо в деяких сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма. Знаючи про те, що в тій чи іншій установі всі дають хабарі, людині дуже важко психологічно перебороти в собі конформістську схильність і вчинити не так, як це роблять інші. Вона може добре розуміти на раціональному рівні, що давати хабара – це принизливе, аморальне і навіть протиправне явище, але на рівні психологічних чинників, що зумовлюють її поведінку, діє за традицією.

Всі ці симптоми є в українському суспільстві, хоча поширеність корупційної поведінки, перетворення її для значної маси населення на норму зовсім не означає, що не залишається людей, які не сприймають корупцію, хабарництво у будь-якому вигляді.

Залежно від обсягів і масштабів тих об'єктів, які є предметом злочину чи правопорушення, розрізняють корупцію “верхівкову” і “низову”. До першої належать протизаконні дії, вчинки чиновників вищих та середніх рангів, що пов'язані з розподілом державних замовлень, виділенням бюджетних коштів, великими кредитами, зміною форм власності, розподілом коштів іноземних позик, наданням пільг великим компаніям, наданням права на безакцизну або безмитну торгівлю тощо. Одним із таких видів протизаконних дій є лобіювання державними службовцями високого рангу інтересів певних промислових або фінансових груп і тиск, дискредитація, упереджені перевірки конкурентів цих груп з боку державних органів. Втім, деякі види корупційних діянь повторюються і в «низовій», і у «верхівковій» корупції. До таких належить, скажімо, влаштування на певну посаду за хабар. Зрозуміло, що за влаштування на досить прибуткову посаду працівника ринку беруть хабар менший, ніж за влаштування на не менш прибуткову, з точки зору корупціонера, посаду в обласній податковій службі.

"Трав'яна" корупція включає кримінальні правопорушення середнього та нижчого рангу: отримання хабара за надання послуг, що входять до функціональних обов'язків цих державних службовців - розподіл житла, візи або реєстрація громадян, сертифікація, відомчий контроль за роботою компаній та організацій (санітарно-епідеміологічна служба, пожежна команда) , представники комунальних електричних мереж, тепломереж) тощо.

Привертає увагу так звана внутрішня корупція, яка дуже поширена в державних органах. На відміну від 'зовнішньої" корупції, коли одержувач хабара надходить ззовні, з іншої організації, цей вид корупції полягає у тому, щоб посадова особа підкупила свого начальника, щоб приховати корупційну поведінку чиновника. Внутрішня корупція ускладнюється і зачіпає декілька або навіть усі рівні державної організації, коли хабар надходить не лише службовій особі, яка безпосередньо бере її на себе, а розподіляється вище серед вищих посадових осіб. У таких випадках паралельно із офіційною створюється система корупційних організацій, яка визначає, хто кому дає хабар, який її розмір і т. Д. Цей тип корупції бере свій початок із радянських часів, а потім був поширений у торгівлі. Однак зараз він проник в інші сфери, включаючи державне управління, податкову та митну служби, міліцію, громадські організації та банки. У цьому випадку жертви корупції самі є корумпованими і навпаки - вони також є жертвами корупції. Це створює специфічну атмосферу в суспільстві: корупція стає звичною і звичною, до неї звикають [39].

1.3.Нормативно-правове визначення та принципи державної антикорупційної політики

Корупцію визначено однією з основних загроз соціальній безпеці, оскільки корумповані чиновники і бізнесмени, справляючи деструктивний вплив на стан суспільства, економіки й злочинності, становлять найбільшу

небезпеку [43, с.45]. Крім того, в демократичній системі, в основу якої покладено довіру народу, поширення недоброчесності може стати фатальним, адже вона знищує віру в інститути влади [43, с.43–45;]. Таким чином, задеклароване Україною бажання стати рівноправним членом міжнародного і, особливо, європейського економічного і політичного співтовариства, зумовлює необхідність серйозного вивчення і втілення в життя зарубіжного досвіду щодо політичних, організаційних та правових механізмів подолання організованої злочинності, а також корупції [44, с.275].

Поява відносно нового феномену транснаціональної корупції [44] зумовила виникнення на міжнародному рівні низки ініціатив щодо розробки універсальних підходів до запобігання і протидії корупції. Проте, незважаючи на досить значний потенціал міжнародно-правових засобів боротьби з корупцією, найбільш раціональними та дієвими методами протидії цьому соціальному лиху залишаються передусім національні заходи [66, с.34]. Звичайно між міжнародними та національними антикорупційними заходами існує взаємозалежність, оскільки національна антикорупційна політика повинна весь час удосконалюватися відповідно до міжнародних норм. У свою чергу, міжнародне співробітництво має здійснюватися саме для реалізації цієї мети [40]. Адже, як свідчить досвід різних держав, зокрема США, потрібні десятки років для того, щоб внутрішньодержавна антикорупційна діяльність почала приносити реальні результати [40].

Загальновізнаним центром координації діяльності держав та міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю виступає Організація Об'єднаних Націй (ООН) [40].

Хоча Статут ООН не передбачає відповідних повноважень та не визначає боротьбу з корупцією як її мету, однак це може пояснюватися неможливістю передбачити під час створення цієї Організації всіх особливостей її майбутньої діяльності. Відомо, що в рамках ООН існує чимало універсальних та регіональних міжнародних актів, які більшість фахівців оцінює як рекомендації [66]. Проте свідоме невиконання цих актів

може суттєво вплинути на авторитет держави на міжнародній арені [66]. Можна досить впевнено стверджувати, що рекомендації ООН суттєво впливають на формування антикорупційних норм національних законодавств.

На нашу думку, саме з урахуванням авторитету ООН 15 листопада 2000 р. Генеральною Асамблеєю цієї організації була прийнята та відкрита для підписання Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яку було доповнено 4 лютого 2004 р. Україна ратифікувала цю Конвенцію та протоколи до неї у 2004 р. [66]. Вказана Конвенція стала першим загальним багатостороннім міжнародним договором щодо боротьби зі злочинністю та визнала корупцію окремим злочином міжнародного характеру [66]. Положеннями ст. 8 Конвенції здійснюється криміналізація корупції як злочину публічної посадової особи. У ст. 9 цієї Конвенції визначено, що кожна держава-учасниця на власний розсуд і відповідно до правової системи вживає законодавчих, адміністративних або інших ефективних заходів для запобігання і виявлення корупції, а також заходів щодо забезпечення ефективних дій органів у сфері запобігання і виявлення корупції, в тому числі шляхом надання таким органам достатньої незалежності, щоб перешкодити неправомірному впливу на їх дії [74].

Конвенцію ООН проти корупції [74] було укладено у 2003 р., але вона набула чинності в 2005 р., а Україна здійснила її ратифікацію у 2006 р. [84].

Зауважимо, що Конвенція ООН проти корупції не містить чітко визначених понять антикорупційної політики та корупції. Натомість, у ст. 5 цієї Конвенції зазначено, що кожна держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляє й здійснює ефективну скоординовану політику протидії корупції, а також прагне встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції [73].

Як бачимо, обом вказаним Конвенціям ООН притаманні ознаки факультативності, оскільки відповідно до їх положень держави-учасниці

самостійно визначають можливості та обсяг їх реалізації [85, с.95]. Також зазначені вище Конвенції ООН не пов'язанні між собою єдиними підходами до поняття корупції, суб'єкта корупції, контрольних механізмів тощо [73], а отже, вони не утворюють у рамках ООН необхідну організаційну та змістову єдність, яка, наприклад, властива антикорупційним конвенціям Ради Європи [73]. Однак сам факт підписання цих міжнародних документів засвідчив готовність світового співтовариства вести широкомасштабну протидію корупції.

Таким чином, попередньо доходимо висновку, що відповідно до документів ООН, покладених в основу міжнародного антикорупційного законодавства, антикорупційна політика складається із законодавчих, інституційних та практичних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і протидію корупції.

Поряд з ООН занепокоєність поширенням корупції постійно демонструє Рада Європи (РЄ), найбільш важливими кроками якої в цьому напрямі слід вважати підготовку й укладення двох європейських антикорупційних конвенцій, а також створення спеціалізованого контрольного органу за дотриманням антикорупційних стандартів у державах-членах РЄ – Групи держав проти корупції (ГРЕКО).

Слід зауважити, що в такому вигляді міжнародний механізм РЄ з боротьби проти корупції у сучасному світі є певною мірою унікальним [66].

Кримінальну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією було укладено 27 січня 1999 р. у Страсбурзі. Україна ратифікувала її в 2006 р. [64]. Конвенція визначає міжнародно-правові підстави криміналізації корупційних дій, їх перелік, види та обсяги міжнародної правової допомоги, а також заходи з міжнародного контролю.

Заслуговує на увагу обставина, що зобов'язання країни створити певні спеціалізовані органи в боротьбі зі злочинністю вперше в міжнародному праві було закріплене саме у Кримінальній Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [64].

Однак у Кримінальній конвенції усе ж таки відсутнє чітке визначення терміна “антикорупційна політика”. Натомість у ст. 18 визначено, що кожна сторона вживатиме законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення відповідальності юридичних осіб за передбачені Конвенцією кримінальні злочини – дачу хабара, зловживання впливом та відмивання доходів. У ст. 20 міститься вимога щодо вжиття заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації персоналу та органів на боротьбі з корупцією [64]. У Конвенції передбачено, що контроль за її виконанням Сторонами здійснюватиме Група держав проти корупції.

Цивільну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією було укладено 4 листопада 1999 р. [66]. Україна ратифікувала її в 2005 р.

На відміну від Кримінальної Цивільна Конвенція про боротьбу з корупцією не містить вказівок щодо заходів з уніфікації цивільного законодавства. Її завданням є запровадження моделей ефективних заходів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду (ст. 1) [64].

Цивільна конвенція також не містить поняття “антикорупційна політика”, але, на відміну від усіх зазначених вище міжнародних документів, у ній чітко визначене поняття “корупція”, що означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [66].

Контроль за виконанням Цивільної Конвенції про боротьбу з корупцією також покладено на ГРЕКО.

Таким чином, Кримінальна та Цивільна Конвенції Ради Європи про

боротьбу з корупцією є, на нашу думку, сучасними міжнародно-правовими документами, дотримання положень яких при розбудові національної системи антикорупційної політики забезпечить участь України у міжнародно-правовому співробітництві щодо питань боротьби з корупцією [6].

Оскільки контроль за виконанням обох Конвенцій РЄ покладено на ГРЕКО, вважаємо за доцільне більш докладно розглянути діяльність Ради Європи у межах цього спеціалізованого договірної організаційно-правового контрольного органу із запобігання корупції.

Однак, не зважаючи на доволі широкий набір універсальних і регіональних антикорупційних механізмів, існують досить серйозні проблеми, пов'язані з їх імплементацією в національне законодавство. На думку М.В.Буроменського, особливістю угод про уніфікацію законодавства є те, що вони мають, передусім, координуючий характер і не призначені для кваліфікації діянь як злочинних міжнародними або національними судовими органами. Їх головне завдання – сприяти зближенню кримінальних законів країн шляхом формулювання найбільш ємких моделей складів злочинів, які мають бути покладені в основу національної імплементації [6]. У зв'язку із цим виникають проблеми, пов'язані передусім з розбіжностями текстів зазначених конвенцій ООН та Ради Європи.

Зауважимо, що різний підхід до трактування поняття “антикорупційна політика” прослідковується і в інших міжнародних документах. Зокрема, в Модельному законі “Основи законодавства про антикорупційну політику” 2003 р. визначено, що антикорупційна політика включає відносини щодо: формування основних засад цієї політики, визначення понять, цілей і принципів останньої; її реалізації в діяльності щодо охорони прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів суспільства і держави; встановлення пріоритетних сфер та системи заходів щодо запобігання корупції, а також визначення системи суб'єктів її реалізації; визначення компетенції органів публічної влади національного, регіонального та

місцевого рівнів у її формуванні та реалізації; її визначення та впровадження в діяльність щодо право творення та правозастосування; зміцнення законності і правових засад функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування; формування суспільної правосвідомості відповідно до антикорупційних стандартів та основ міжнародного співробітництва в реалізації її заходів [66].

Також слід звернути увагу на те, що у зазначеному Модельному законі корупцію визначено як підкуп (одержання або дача хабара), будь-яке незаконне використання особою свого публічного статусу, поєднане з отриманням вигоди (майна, послуг або пільг та / або переваг, у тому числі немайнового характеру) як для себе, так і для своїх близьких усупереч законним інтересам суспільства і держави, або незаконне надання такої вигоди зазначеній особі [6].

Аналіз антикорупційних актів, прийнятих протягом усього періоду незалежності України, також вказує на відсутність чітко закріпленого правового визначення антикорупційної політики. Така ситуація, на наш погляд, може пояснюватися передусім відсутністю єдиного визначення терміна “антикорупційна політика” в міжнародному законодавстві.

Однак у певних нормативно-правових актах національного законодавства трапляються згадки про складові державної антикорупційної політики, зокрема, в Національній антикорупційній стратегії України на 2011–2015 роки було визначено, що пріоритетними напрямками антикорупційної політики мають стати виявлення та усунення умов, що сприяють або можуть сприяти виникненню корупції, а також запобігання спробам їх створити [14].

У Законі України “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки” міститься положення, в якому з посиланням на статті Конвенції ООН проти корупції визначено, що держави- учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції та утворити з

цією метою спеціально уповноважений орган (органи) [97].

Визначення поняття “корупція” в законодавстві України закріплене в ст. 1 Закону України “Про запобігання корупції”, відповідно до якого корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [66].

Водночас згідно із Законом України “Про боротьбу з корупцією” 1995 р., що втратив чинність у червні 2009 р., під визначення “корупція” потрапляла діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [67].

Як видно з наведеного, у визначенні корупції, закріпленому Законом України 2014 р., суттєво розширене коло суб’єктів корупційних злочинів, до якого тепер зараховуються не тільки саме державні чиновники, а й інші особи, які використовують службові повноваження в корупційних цілях, і треті особи – “посередники” в корупційних злочинах. Також використання в новому Законі понять “неправомірна вигода” та “прийняття обіцянки / пропозиції” поширює його дію на корупційні злочини майнового і немайнового характеру.

Крім того, різна детермінація змісту антикорупційної діяльності в зазначених законах зумовлює особливість їх впливу на корупційні відносини. У чинному Законі вплив має профілактично-застережний характер, а в законі 1995р. каральний. Таке зрушення в антикорупційному законодавстві України цілком відповідає обраному загальнодержавному курсу на демократизацію та впровадження європейських цінностей, оскільки використання терміна

“боротьба з корупцією” характерне на позначення антикорупційної діяльності авторитарних і тоталітарних режимів, які, застосовуючи жорсткі механізми впливу, обґрунтовані антикорупційною доцільністю, прагнуть придушити опозиційні настрої в суспільстві.

В.М.Соловйов зазначає, що в контексті ефективної антикорупційної діяльності стимулювання етичної некорупційної поведінки державних службовців та всіх громадян є більш ефективною та результативною антикорупційною стратегією порівняно зі стратегією вжиття заходів примусу до корупціонерів [74, с.27].

Мабуть, з урахуванням цієї обставини метою Національної антикорупційної стратегії України на 2011–2015 роки чітко було визначено зниження рівня корупції шляхом усунення передумов її виникнення через ужиття превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування в суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій.

Проте О.Ю.Бусол займає доволі категоричну позицію і не погоджується із назвою нового базового антикорупційного Закону України “Про запобігання корупції”, оскільки, на її думку, назва закону фактично є констатацією заперечення існування корупційної злочинності в Україні [3, с.564].

Частково ми погоджуємося із цим зауваженням, оскільки, виходячи з назви Закону, дійсно може скластися враження, що він не регулюється питання протидії корупції та боротьби з нею, хоча насправді в Законі відображені всі питання запобігання, протидії корупції та боротьби з нею, які регулювалися Законом України “Про засади запобігання і протидії корупції”.

Також, на нашу думку, крім реалістичності мети державної антикорупційної політики, важливою умовою її реалізації виступає чітке визначення принципів, згідно з якими вона повинна здійснюватися.

У цьому сенсі слід звернути увагу на те, що на рівні міжнародного

документа антикорупційні принципи прийняті резолюцією Комітету міністрів Ради Європи від 6 листопада 1997 р. № 97(24) на його 101-й сесії. Указана резолюція містить 20 керівних принципів боротьби з корупцією, а саме [66]:

- підвищення поінформованості громадськості та сприяння етичній поведінці; криміналізація національної та міжнародної корупції;

- незалежність, свобода та забезпечення ефективними засобами осіб, які виконують обов'язки щодо запобігання, розслідування, судового переслідування та винесення вироків стосовно випадків корупції, а також захист осіб, які допомагають владі у боротьбі з корупцією, та збереження таємниці слідства; -вилучення та конфіскація доходів, отриманих у результаті корупційних дій; запобігання використанню юридичних осіб для прикриття корупційних дій; обмеження імунітету від розслідувань, судового переслідування та -винесення вироків у справах щодо корупції;

- запровадження спеціалізації, забезпечення необхідними засобами та навчанням осіб або органів, відповідальних за боротьбу з корупцією;

- залучення до боротьби з корупцією податкового законодавства та органів влади, уповноважених на його впровадження, шляхом заборони звільнення від оподаткування доходів із хабарів або інших видатків, пов'язаних із корупційними діями;

- забезпечення прозорості під час організації, функціонування та прийняття рішень у сфері державного управління; -упровадження кодексів поведінки державних посадових осіб; -застосування належних процедур

- контролю за діяльністю державних адміністративних органів і державного сектору; -підтримка процедур ревізії в запобіганні та виявленні корупції поза межами сфери державного управління; урахування системою державної відповідальності наслідків корупційної поведінки посадових осіб;

- забезпечення прозорості процедур державних закупівель;

- ухвалення виборними представниками кодексів поведінки, запровадження правил фінансування політичних партій та передвиборчих

кампаній; -свобода отримання та розповсюдження ЗМІ інформації про пов'язані з корупцією справи; -передбачення ефективних засобів юридичного захисту для осіб, правам та інтересам яких було завдано шкоди корупцією;-сприяння проведенню досліджень щодо корупції; -урахування під час боротьби з корупцією можливих зав'язків з організованою злочинністю та відмиванням грошей;-широке міжнародне співробітництво у всіх сферах боротьби проти корупції.

План дій боротьби з корупцією для Азербайджану, Вірменії, Грузії, Таджикистану та України (далі – План дій) містить 3 таких антикорупційних принципи [28]:

- розвиток ефективною та прозорою системи державної служби, який передбачає чесність у державній службі, підзвітність і прозорість;
- посилення боротьби з хабарництвом і забезпечення чесності в ділових операціях, що включає ефективне запобігання, розслідування і судові переслідування, а також корпоративну відповідальність та підзвітність;
- підтримка активної участі громадськості, яка передбачає громадські обговорення проблеми корупції, участь суспільства та доступ до інформації.

Доречно зауважити, що наведені принципи антикорупційної політики знайшли відображення серед принципів, визначених у Законі України “Про засади запобігання і протидії корупції”. Утім, доволі цікавим прогресивним видається

принцип для подальшого формування антикорупційної свідомості в українському суспільстві із Плану дій щодо забезпечення чесності в ділових операціях, що стосується питань запобігання корупції в діяльності юридичних осіб.

С.С.Серьогін до антикорупційних принципів пропонує відносити законність, гуманізм, демократизм, соціальну доцільність, наукову обґрунтованість, системність й узгодженість, децентралізацію й

субсидіарність, соціальний діалог та партнерство, інтеграцію [70, ст.18]. А.М.Михненко, узагальнюючи різні погляди, визначає 5 основних груп принципів запобігання та протидії корупції: загальні, правові, управлінські, економічні, а також принципи взаємодії держави та суспільства. До групи загальних принципів учений зараховує: політичне забезпечення (наявність політичної волі), системність, акцент на запобігання корупції, обов'язковість та жорсткість покарання, міжнародне співробітництво. Група правових принципів включає: пріоритетність прав людини, законність, справедливість, правову регламентацію, етизацію. У групі управлінських принципів науковець виділяє: координацію, свободу та автономію, контрольованість, удосконалення державного механізму. Група економічних принципів, на думку А.М.Михненка, містить: створення економічного підґрунтя, відокремлення влади від бізнесу. Серед принципів взаємодії держави та суспільства дослідник виділяє: суспільну відповідальність, відкритість та прозорість, державно-громадське партнерство [50, ст. 31].

Деякі з наведених антикорупційних принципів відображені у ст. 3 Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції”, що втратив чинність 14 жовтня 2014 р. з прийняттям Закону України “Про запобігання корупції” [74]. Зокрема, в Законі були визначені такі принципи антикорупційної політики: верховенство права; законність; комплексне здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; пріоритетність запобіжних заходів; невідворотність відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; відкритість та прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; участь громадськості в заходах із запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу в здійсненні таких заходів; забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням [74].

На нашу думку, доцільно більш детально розкрити сутність указаних принципів, оскільки протягом 2011–2015 рр. саме на їх основі формувалася

державна антикорупційна політика нашої країни.

В основу принципу верховенства права покладено закріплені Конституцією України права та свободи людини, які визнаються в нашій країні найвищими соціальними цінностями і визначають зміст та спрямованість антикорупційної діяльності [30]. Цей принцип означає що норми права мають пріоритет у застосуванні перед усіма іншими видами соціальних норм [30]. Саме за допомогою правових норм розподіляються права та обов'язки між членами суспільства, формуються органи державної влади, основні напрями та межі діяльності соціальних інститутів, основні форми співжиття членів суспільства [30].

Принцип законності передбачає, що жодні міркування щодо ефективності та результативності не можуть виправдати вжиття антикорупційних заходів, які не відповідають закону [30]. Слід наголосити на тому, що принцип законності в державному управлінні є основоположною засадою діяльності державно- управлінських суб'єктів, яка поширюється на сферу застосування норм права і правотворчість та полягає в суворому і неухильному дотриманні правових норм, включаючи антикорупційні, з метою реалізації суб'єктами своїх прав та виконання передбачених законом обов'язків [30]. Законність передбачає такі відносини між державними органами, з одного боку, і громадянами – з другого, які базуються виключно на законах, при цьому обов'язок з їх дотримання покладається на обидві сторони [30]. Принцип законності виступає керуючим для нормотворчої та правозастосовної діяльності апарату управління і спрямований на регулювання правовідносин, що виникають у відповідних сферах діяльності держави [30].

У загальному розумінні законність як багатогранне явище включає одночасно і систему правових норм (правил); і сукупність структур, які забезпечують їх виконання; і систему засобів та гарантій реалізації норм права, і практичну діяльність суб'єктів щодо єдиного розуміння та застосування законів, і низку принципів положень, дотримуватися яких

необхідно в діяльності органів влади та громадян, і сукупність прав та обов'язків суб'єктів правовідносин [30].

Щодо важливості дотримання принципів верховенства права й законності С.Роуз-Аккерман зауважує, що жодна держава не може ефективно функціонувати, якщо приватні особи будуть тлумачити закони на власний розсуд, виправдовуючи свої дії посиланням на принципи зниження витрат. Толерантне ставлення до окремих спроб обійти, нехай навіть надто обтяжливі, закони знижує легітимність державної влади [74, с.356].

Принцип комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів полягає в тому, що комплексна регуляторна діяльність покликана забезпечити найбільш ефективно і раціональне досягнення мети запобігання і протидії корупції [74]. Принцип комплексності протидії корупції передбачає органічне поєднання стратегічних і тактичних завдань, профілактичних (соціального, політичного, економічного, організаційно-управлінського, правового, соціально-психологічного та іншого характеру), оперативно-розшукових, процесуальних, репресивних та інших заходів, які вживаються в різних соціальних сферах різними суб'єктами, з визначенням пріоритету профілактичних заходів загальносоціологічного і спеціально-кримінологічного характеру [74].

Принцип пріоритетності таких заходів полягає у вжитті запобіжних заходів з метою недопущення протиправної корупційної поведінки визначених законодавством осіб, схильних до такої поведінки, а також заходів щодо усунення причин, які зумовлюють вчинення корупційних правопорушень, створенню умов, що виключають протиправну корупційну поведінку [74].

Принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень тлумачиться, з одного боку, як обов'язкова відповідальність службової особи, що вчинила корупційні дії, а з другого – як обов'язкове реагування повноважними особами на кожен виявлений факт вчиненого

діяння, яке містить ознаки корупційного правопорушення [74]. Слід зауважити, що в Україні в рамках реалізації цього принципу відомості про осіб, які скоїли корупційний злочин, заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Принцип відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування являє собою обов'язкову в демократичній державі умову вжиття заходів державної антикорупційної політики і передбачає: відкритість виконавчої влади, прозорість діяльності апарату державного управління; урахування думки громадськості при прийнятті державно-управлінських рішень; громадський контроль за діяльністю управлінського апарату та інші види контролю за дотриманням конституційно закріплених інтересів суспільства, прав і свобод громадян [79, с.448].

Сьогодні в розвинених країнах створюється єдина система моніторингу, аналізу, прогнозування, моделювання та підтримки прийняття рішень для всіх рівнів влади – система міжвідомчого “електронного уряду”, що об'єднує центральні урядові портали з порталами міністерств і відомств, місцевих адміністрацій, приватних компаній і будь-якими іншими інформаційними мережами. Крім того, у рамках державної інтегрованої інформаційної системи створюються портали, орієнтовані на надання послуг громадянам та бізнесу [109, с. 54].

В Україні принцип відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування реалізується в нашій державі Законом України “Про доступ до публічної інформації”, яким визначено порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес [69]. Водночас, на думку О.В.Сосніна, в Україні сприйняття нової реальності й адаптація людини до нових умов комунікації відбуваються досить складно [69].

Принцип участі громадськості у заходах із запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у вжитті таких заходів, по суті, складається з двох різних принципів:

– принципу участі громадськості, який передбачає інформування про головні риси важливих запропонованих рішень стосовно запобігання та протидії корупції на початкових стадіях процесу прийняття таких рішень з дотриманням вимог щодо адекватності, своєчасності та потенційної дієвості цієї інформації, а також забезпечення участі представників громадськості в підготовці та прийнятті відповідних рішень, вжитті інших відповідних заходів [69];

– принципу державного захисту осіб, які надають допомогу у вжитті заходів щодо запобігання і протидії корупції, який ураховує, що суб'єкти корупційного правопорушення до того, часу, поки наділенні службовими, насамперед, владними повноваженнями, а в деяких випадках – і після позбавлення таких повноважень, можуть впливати на осіб, які намагаються надати допомогу у вжитті заходів щодо запобігання і протидії корупції. З огляду на це таким особам держава гарантує державний захист, форма якого залежить від форми участі у наданні допомоги [69].

Ураховуючи зазначене, слід зауважити, що Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України” в нашій країні суттєво посилено гарантії захисту осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення. Зокрема, у справах щодо звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності чи застосування до працівника з боку керівника або роботодавця заходів впливу (переведення, атестація, зміна умов праці тощо) у зв'язку з повідомленням таким працівником про порушення вимог антикорупційного законодавства іншою особою обов'язок доведення правомірності прийнятих при цьому рішень та вчинених дій покладається на відповідача [69].

Принцип забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням, передбачає, що будь-яке порушене право має бути відновлене шляхом його надання, а інтерес – шляхом його реалізації. Аналізуючи збитки, яких завдає корупція, виділяють, як правило, прямі та непрямі збитки. У зв'язку із цим у законодавстві України визначають такі види шкоди завдано внаслідок корупційного правопорушення, як державна, майнова, моральна та фізична [68].

Звичайно, розглянутий перелік принципів державної антикорупційної політики не є вичерпним і може бути доповнений окремими положеннями, узятими з указаних міжнародних документів.

Слід звернути увагу, що в новому базовому антикорупційному Законі України “Про запобігання корупції” відсутнє положення щодо принципів державної антикорупційної політики, законодавче закріплення яких, на нашу думку, безумовно, сприяє підвищенню її ефективності. Крім того, закріплення в Законі антикорупційних принципів дасть змогу запобігати ситуаціям, пов'язаним з ініціативами запровадження аж надто радикальних заходів, які з рештою, можуть призвести до абсурдних законодавчих колізій, як, наприклад, установлення кримінального покарання за невиконання особою вимоги Національного антикорупційного бюро України назвати себе чи показати дорогу [694].

У цьому підрозділі розглянуто нормативно-правове визначення державної антикорупційної політики і її складових у міжнародному та вітчизняному законодавстві. Окремо проаналізовано міжнародний та вітчизняний досвід щодо запровадження принципів запобігання і протидії корупції.

У наступному розділі буде розглянуто методи дослідження, типологію систем державної антикорупційної політики та моделі державної антикорупційної політики в контексті розвитку постіндустріального суспільства.

Висновки до розділу 1

1. На підставі результатів дослідження стану наукової розробки проблем державної антикорупційної політики встановлено, що існує багато досліджень вітчизняних та зарубіжних учених щодо корупції, її особливостей та проявів у різних галузях суспільного життя. Однак у цих дослідженнях питання про характер та особливості розвитку державної антикорупційної політики майже не розглядається або не розглядається в рамках загального розслідування корупції.

2. Аналіз науково-методичної літератури та нормативно-правових актів з питань запобігання корупції дає підстави стверджувати, що не існує лаконічного та вичерпного визначення поняття "державна антикорупційна політика". У той же час результати дослідження монографій, каталогів міжнародних організацій та положень міжнародних документів демонструють досить широкий підхід до розуміння та тлумачення поняття «корупція» серед науковців, експертів, юристів та широкої громадськості. На наш погляд, ця різноманітність створює невизначеність щодо ідентифікації та змісту поняття «державна антикорупційна політика».

3. Інтерпретуючи поняття 'корупція' у широкому і вузькому розумінні, корупція може розглядатися як соціальне явище, яке відрізняється від інших явищ у суспільному житті своїми специфічними характеристиками та особливостями, а також як багатогранне явище, яке вказує на існування корупції певні збої або відхилення в державному управлінні. Саме визначення цієї 'корупції' призводить до того, що в антикорупційній політиці робиться акцент на переході від кримінальних заходів до боротьби з нею для запобігання та нейтралізації її причин. Таким чином, сучасну антикорупційну політику слід вважати постійною функцією держави та реалізовувати із залученням влади, враховуючи пріоритетність профілактичних та превентивних заходів.

4. Усвідомлення неможливої абсолютної перемоги проти

корупції свідчить про доцільність визнання встановлення мінімального рівня корупції об'єктивною помилкою системи для цілей державної антикорупційної політики. Більше того, визначаючи мету антикорупційної політики як остаточну перемогу, ліквідацію, подолання чи ліквідацію корупції, вона не відповідає вимогам реальності, що стосуються складових державної антикорупційної політики.

5. Міжнародний досвід вказує на пріоритетність політичних заходів щодо боротьби з корупцією у державі у таких сферах: посилення доброчесності та виховання доброчесності, вдосконалення стандартів прозорості, впровадження системи підзвітності та підзвітності. У той же час наука національного державного управління прагне класифікувати антикорупційні заходи на правові, регулятивні та каральні заходи. На наш погляд, остання, незважаючи на необхідність використовувати її у боротьбі з корупцією, не є вичерпною та не встановлює необхідних орієнтацій національних реформ для боротьби з корупцією. Водночас, вдаючись до міжнародного підходу, сприяє впровадженню демократичних принципів державного управління при реалізації антикорупційної політики, що в сучасних умовах є доказом державної влади відповідно до європейського попиту та мінімізує ризик корупції у державному та приватному секторах.

6. У період 2004–2006рр. Україна ратифікувала Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та корупції, а також Кримінальну та громадянську конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Хоча ці документи не визначають антикорупційну політику, їх положення містять вказівки щодо розробки та впровадження національних антикорупційних заходів та, зокрема, підтверджують: існування спеціального механізму контролю за дотриманням антикорупційних стандартів; термін "корупція"; перелік корупційних злочинів та їх криміналізація; створення антикорупційних та антикорупційних органів на національному рівні. Водночас ці конвенції не є обов'язковими для виконання, оскільки держави застосовують свої положення у національному антикорупційному

законодавстві на власний розсуд, що ускладнюється різницею в текстах самих конвенцій.

7. У національному законодавстві визначення поняття "корупція" міститься в українському Законі про запобігання корупції, тоді як у правовому полі України немає визначення національної політики. антикорупційна кампанія, а також її цілі, завдання та принципи. Ці термінологічні прогалини в майбутньому можна вважати причинами неефективності національної антикорупційної політики.

РОЗДІЛ 2. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

2.1. Методи дослідження державної антикорупційної політики

Дослідження - це специфічна діяльність людини, спрямована на просування або створення нових знань [51]. В основі всіх наукових досліджень лежить процес пізнання, що здійснюється відповідно до відповідних методів.

Метод є інструментом вирішення головного завдання науки - відкриття об'єктивних законів дійсності. Він визначає необхідність і місце застосування індукції, дедукції, аналізу та синтезу, абстракції, формалізації, моделювання, порівняння теоретичних та експериментальних досліджень. У той же час вдосконалення та побудова методів відбувається за допомогою раціонально-рефлексивного усвідомлення, що є методологією [51].

Характерною рисою сучасного розвитку суспільства є різноманітність людської діяльності, що змушує розширити коло наукових методів, класифікованих за різними ознаками або критеріями.

Багато робіт вітчизняних та зарубіжних вчених із використанням широкого спектру методів дослідження присвячено вивченню деяких аспектів національної антикорупційної політики. Однак домінуючими методами дослідження є системний підхід, соціологічне дослідження та моделювання, які гарантують існування великої кількості підходів до формального опису та моделювання корупції та антикорупції. Теоретичною основою більшості цих досліджень є насамперед теорія "раціональної злочинності", в якій Г. С. Беккер визначив зв'язок між економічною доцільністю та злочинною поведінкою. Г. С. Беккер вважає, що будь-який офіцер, який має можливість чи можливість брати участь у корупційних діях, постійно оцінює та вимірює виправданий мінімальний прибуток від корупційних дій у зв'язку з великими збитками, виправданими такими діями. якщо злочин може бути виявлений та участь у

відповідальності. За словами вченого, особи приймають рішення про вчинення злочинів, оскільки для них це означає можливість отримання вищих зборів та інших пільг порівняно з юридичною діяльністю, враховуючи можливість викриття та як результат - арешт, засудження та суворість вироку. Таким чином, рішення офіцера про вчинення корупції можна розглядати як продумане інвестиційне рішення в умовах без ризику. Таким чином, рівень корупції влади визначається різницею між легальною та незаконною діяльністю, можливістю розголошення та винесення вироку, суворістю покарання [51].

Згідно з концепцією "розумного злочину", злочинці - це люди, які мають сильне бажання ризикнути, тому Г. С. Беккер робить висновок, що перешкодою для злочину є не збільшення суворості покарання, а можливість викрити злочинця [79].

У контексті концепції "розумного злочину" ми поділяємо думки німецького соціолога К. Заурвайна щодо помилкового включення "моральної" частини в припущення, що корупція є ознакою морального занепаду. Крім того, безконтрольне використання можливостей, асиметрія та непрозорість системи, доступ до права на владу та владу, участь у особистих стосунках завжди були і мотивовані скрізь у досягненні законних вигод, а нелегітимних можна отримати, використовуючи їх статус [39, с. 107 –108].

Згідно з теорією Г. С. Беккера, існують два ключові фактори, які заважають офіцерам вчинити корупційні дії: тягар соціальної відповідальності та моралі (судження) та страх (очікування) викриття, а також покарання [79]. Ці фактори визначають рішення працівника брати участь чи не брати участь у корупційних програмах, маючи на увазі (два) типи потенційних витрат: етичне навантаження та етична поведінка. незаконний; можливість викриття, арешту, засудження та суворості покарання.

Це дає підстави стверджувати, що заходи щодо зменшення корупції слід вживати двома шляхами: зменшуючи потенційні мінімально виправдані

вигоди від участі у корупційних діях та збільшуючи очікувані максимально виправдані збитки.

Слід зазначити, що потенційні вигоди від корупції різняться залежно від обсягу ресурсів, доступних державному службовцю, а також від комплексу питань, що належать до компетенції цієї особи або прямо уповноважені вирішувати їх. Зрозуміло, що потенційні вигоди від корупції зменшуються із збільшенням стандартів прозорості, підзвітності та підзвітності у суспільстві [61].

Так само, на наш погляд, процес аналізу або оцінки загальних збитків від корупції повинен враховувати негативний вплив на моральний стан населення та формування нерівності в економіці, що, в свою чергу, збільшує вартість життя в країні та перешкоджає її загальному економічному розвитку.

З цієї точки зору слід зазначити, що особливу роль у розробці підходів до боротьби з корупцією відіграють міжнародні дослідження, такі як Індекс сприйняття корупції (ІСЦ), який на сьогодні є найвпливовішим та найповнішим методом оцінки корупції у суспільстві, засноване на статистичних дослідженнях.

До 2012 року ISK базується на численних щорічних індивідуальних опитуваннях експертів, які оцінюють ризики корупції в країні - 60% повної оцінки індексу та опитувань кожні 2 роки серед випадків чоловічої статі щодо сприйняття корупції у державному секторі - 40 % повної оцінки індексу [73].

Стандартною процедурою формування щорічного CSI було підбиття підсумків щонайменше трьох експертних досліджень (максимальна кількість - 12), зведення їх до одного формату, обчислення середнього та стандартних відхилень [73]. Усі джерела базуються на всепроникаючій природі корупції і не враховують соціальних та міжкультурних відмінностей у розумінні корупції, не відображають корупцію в приватному секторі.

Головною перевагою ІСЦ є надійність, оскільки дані ІСЦ відображають думки тисяч людей, які стикалися з корупцією за різних обставин у різних

країнах. Однак слід зазначити, що точність CSI та подібних шкал важко оцінити, оскільки одиниці та типи корумпованих шкал не є очевидними [73,624]. Розробники ISK провели централізований розрахунок сприйняття корупції в ряді країн на основі національних джерел інформації. Саме ці особливості методології ISC \u200b\u200b часто ставляться під сумнів і жорстоко критикуються. На думку деяких авторів, таких як Е. Шик, воно відображає лише сприйняття корупції в країні міжнародними чиновниками [92, с. 82]. Крім того, однією з проблем ISC є невідповідність термінології, яка використовується в дослідженні для його обчислення.

У будь-якому випадку можна стверджувати, що МКГР має вирішальний вплив на розвиток методології досліджень та вивчення корупції. Крім того, журналісти та науковці використовують ІСЦ та рейтинг найбільш корумпованих країн світу, незважаючи на застереження Transparency International щодо їх тлумачення. У той же час національні уряди часто ставлять під сумнів об'єктивність ІСЦ, оскільки вважають, що негативні оцінки індексів шкодять іміджу та економічному процвітання країн. М. В. Фоміна підтверджує, що оцінки корупції можна використовувати для маніпулювання громадською та міжнародною думкою щодо окремих країн [91, с. 36].

У 2012 році методи розрахунку індексу сприйняття корупції різко змінилися. Була представлена методологія, розроблена після обширних дискусій та консультацій між ІТ-експертами та іншими експертами з цього питання. Методологія була підтверджена незалежним статистичним тестом. До 2012 року показники МПК базувались на сприйнятті корупції в одній країні / регіоні та залежали від ситуації в інших країнах. Таким чином, рейтинг країн залежав від розвитку результатів сусідніх країн у рейтингу. Однак, починаючи з 2013 року, використовувались так звані "сирі" оцінки з усіх джерел у країні. Вважається, що це сприяє збільшенню прозорості розрахунків ВОФК та контролю за їх розвитком [91].

Раніше в розрахунках брали до уваги кілька років, протягом яких

проводились опитування серед представників компаній. З 2013 року ISC обчислюється на наступних етапах [91].

1. Вибір джерел даних. Показники ІСЦ були перетворені на агрегований показник, який поєднує дані з кількох різних джерел. Кожне джерело даних має відповідати критеріям, щоб кваліфікуватися як джерело інформації для ІСЦ: вказати рівень сприйняття корупції у державному секторі; ґрунтуватися на обґрунтованій та надійній методології, яка дозволяє оцінювати країни за єдиною шкалою; здійснюється на постійній основі авторитетною організацією; дозволяють широкий спектр оцінок розрізняти країни [91].

2. Стандартизація джерел даних за шкалою від 0 до 100, причому 0 представляє найвищий рівень сприйняття корупції, а 100 найнижчий. Розрахунок - це різниця між середнім значенням набору даних та результатом ділення середнього значення набору даних на стандартне відхилення [121]. 3. Розрахунок середнього. Щоб країна була включена до ІСЦ, принаймні 3 джерела повинні оцінити її у своїх дослідженнях. У цьому випадку ІСЦ країни розраховується як середнє арифметичне всіх стандартних оцінок для цієї країни. Результати округляються до цілих чисел.

4. Вкажіть ступінь неточності. CSI має стандартний інтервал похибок та довіри, який відображає зміни в оцінках джерел даних, доступних для цієї країни чи території [91]. Як бачимо, Transparency International у відповідь на критику 2012 року оновила методологію розрахунку показника, спростила підхід до його розрахунку та збільшила кількість джерел даних, що вивчають сприйняття показника. корупція в багатьох країнах.

У 2012 р. відбулася кардинальна зміна підходів щодо розрахунку Індексу сприйняття корупції. Було запроваджено оновлену методологію, розроблену після всебічного обговорення і консультацій серед експертів ТІ та інших фахівців з цієї проблематики. Методологію було підтверджено незалежною статистичною перевіркою. До 2012 р. показники ІСК ґрунтувалися на сприйнятті корупції у країні / регіоні й залежали від

ситуації в інших країнах. Таким чином, оцінка країни залежала від зміни оцінок сусідніх країн у рейтингу. Однак, починаючи з 2013 р., стали застосовувати так звані “сирі” оцінки від кожного окремого джерела всередині країни. Вважається, що це сприяє підвищенню прозорості розрахунку ІСК і відстеженню його зміни [91].

Раніше під час розрахунків бралися до уваги декілька років, у яких проводилися опитування представників бізнес-середовища. З 2013 р. розрахунок ІСК здійснюється за такими стадіями [91].

Вибір джерел даних. ІСК перетворили на сукупний показник, який об'єднує дані з кількох різних джерел. Кожне джерело даних має відповідати критеріям, які дають підстави кваліфікувати його як джерело інформації для ІСК: вказувати на рівень сприйняття корупції в державному секторі; ґрунтуватися на надійній і достовірній методології, яка дає можливість оцінювати країни за однією шкалою; проводитися авторитетною організацією на постійній основі; допускати широкий спектр оцінок для того, щоб розрізняти країни [91].

Стандартизація джерел даних у масштабі 0–100, де 0 відповідає найвищому рівню сприйняття корупції, а 100 – найнижчому. Розрахунок полягає у різниці між середнім значення набору даних і результатом ділення середнього значення набору даних на стандартне відхилення [121].

Розрахунок середнього показника. Для того щоб країна була включена до ІСК, її повинні оцінити у своїх дослідженнях як мінімум 3 джерела. У такому разі ІСК країни обчислюється як середньоарифметичне всіх стандартизованих оцінок для цієї країни. Результати округлюються до цілих чисел.

Визначення ступеня неточності. ІСК притаманна стандартна похибка і довірчий інтервал, які відображають зміни в оцінках джерел даних, доступних для цієї країни чи території [91]. Як бачимо, Трансперенсі інтернешнл у відповідь на критику в 2018 р. оновила методологію розрахунку індексу, спростила підхід до його розрахунку та збільшила

кількість джерел даних, які досліджують сприйняття корупції у низці країн.

Зауважимо, що з огляду на вказану зміну методології обчислення оновлений ІСК можна порівнювати в часі, проте не можна порівнювати з усіма попередніми його показниками. Відмінність методології розрахунку індексу полягає в застосуванні шкали від 0 до 100.

Однак, навіть враховуючи вказану трансформацію, ІСК залишається важливим показником для іноземних інвесторів і розглядається як своєрідний орієнтир безпечності для іноземних капіталовкладень, а його аналіз дає змогу формувати певне уявлення про тенденції соціально-економічного розвитку будь-якої держави [91].

На нашу думку, дослідження питань антикорупційної політики в контексті інноваційного розвитку зумовлює доцільність розгляду методології обчислення Індексу економіки знань (Knowledge Economy Index, KEI), за яким оцінюється ступінь наближеності національної економіки до “економіки знань”.

В основу розрахунку KEI покладено спеціальну “Методологію оцінки знань” (The Knowledge Assessment Methodology), запроваджену Світовим банком. Дослідження проводиться у 146 країнах на базі нормалізованих даних і включає комплекс зі 109 структурних і якісних показників, об’єднаних у 4 основні групи [91].

Індекс економічного та інституційного режиму (The Economic Incentive and Institutional Regime) оцінює умови розвитку економіки й суспільства, економічне і правове середовище, якість регулювання, розвиток бізнесу та приватної ініціативи, здатність суспільства та його інститутів до ефективного використання існуючих і створення нових знань [91].

Індекс освіти та людських ресурсів (Education and Human Resources) враховує рівень освіченості населення та наявність у нього стійких навичок щодо створення, поширення і використання знань. До цієї групи належать показники освіченості дорослого населення, співвідношення кількості зареєстрованих осіб, які навчаються (студенти і школярі), до кількості осіб

відповідного віку, а також низку інших показників [91].

Індекс інновацій (The Innovation System) розраховується як показник рівня розвитку національної інноваційної системи, що включає компанії, дослідницькі центри, університети, професійні об'єднання та інші організації, які сприймають і адаптують глобальне знання для власних потреб, а також створюють нове знання і нові технології, які базуються на ньому. Крім того, індекс ураховує кількість наукових працівників, зайнятих у сфері науково-дослідній та дослідно- конструкторській роботі (НДДКР), кількість зареєстрованих патентів, число і тираж наукових журналів тощо [91].

Індекс інформаційних і комунікаційних технологій (Information and Communication Technology - ICT) вказує на рівень розвитку інформаційної та комунікаційної інфраструктури, яка сприяє ефективному поширенню і переробці інформації [91].

Стосовно кожної групи показників країнам виставляється оцінка від 1 до 10. Чим вищий бал, тим більш високо оцінюється країна за цим критерієм. При розрахунку також враховуються загальні економічні та соціальні індикатори, що включають показники щорічного зростання ВВП і значення Індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) країни. У результаті обчислюються два зведених індекси: Індекс економіки знань та Індекс знань [91].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що індекс економіки знань є комплексним показником для оцінки ефективності використання знань в економічному та соціальному розвитку країни та характеризує рівень її розвитку. економіка, заснована на знаннях.

У свою чергу, Індекс знань (KI) є всеосяжним економічним показником для оцінки здатності країни створювати, поглинати та поширювати знання, що характеризують потенціал країни для економіки, заснованої на знаннях.

Різниця між двома індексами полягає в тому, що KEI обчислюється як середнє значення чотирьох індексів: індексу економічного та інституційного

режиму, індексу освіти, індексу інновацій та індексу інформаційно-комунікаційних технологій, в той час як СІ обчислюється як три середні показники: індекси освіти, інновацій та ІКТ.

Ці індекси розраховуються для кожної країни, групи країн та світу. Методика їх розрахунку дає можливість порівняти окремі показники різних країн, а також визначити середні показники, що характеризують групу країн. Можна порівнювати як окремі показники, так і сукупні.

Загальновідомий факт, що рівень корупції негативно впливає на інноваційний розвиток країни. Щоб підтвердити цю тезу, ми пропонуємо екстраполювати значення ISK та KEI десятки найкращих країн у рейтингу ТІ 2019 року. [91] (Таблиця 2. 1).

Таблиця 2.1. Значення Індексу сприйняття корупції та Індексу економіки знань (2019 р.)

Місце в рейтингу ТІ	Назва країни	Значення ІСК	Місце в рейтингу KEI	Значення KEI
1	2	3	4	5
1-ше	Данія	90	3-тє	9,16
2-ге	Фінляндія	90	2-ге	9,33
3-тє	Нова Зеландія	90	6-те	8,97
4-те	Швеція	88	1-ше	9,43
5-те	Сінгапур	87	23-тє	8,26
6-те	Швейцарія	86	10-те	8,87
7-ме	Норвегія	85	5-те	9,11
9-те	Канада	84	7-ме	8,92

9-те	Нідерланди	84	4-те	9,11
11-те	Ісландія	82	16-те	8,62
144-те	Україна	26	56-те	5,73

Порівняння ІСК та KEI за 2019 р. дійсно вказує на існування прямо пропорційної залежності між рівнем сприйняття корупції та розвитком економіки знань [91]. Однак приклад Сінгапуру дає підстави стверджувати, що високе місце країни в рейтингу ТІ автоматично не визначає високий рівень її інноваційного розвитку.

Також для досягнення цілей дипломного дослідження пропонуємо звернути увагу на системний метод, який належить до загальнологічних методів і прийомів дослідження та дає змогу розглядати антикорупційну політику як систему [91]. Суть системного підходу визначається тим, що будь-який об'єкт управління розглядається не як множина суб'єктно пов'язаних між собою компонентів тієї чи іншої природи, а як цілісний вид ідеалізованої об'єктивної реальності, що включає, крім власне об'єкта управління, і ту частину середовища, яка створює необхідні умови існування. Системний підхід насамперед пов'язується із системами, їх компонентами, впорядкованими за певними властивостями.

Система характеризується специфічною єдністю, властивостями цілісного об'єкта, вона включає безліч компонентів і взаємозв'язок із властивостями, які вона має в цілому, але не має своїх компонентів [91]. Н. Р. Нижник дає дуже чітке визначення системи, визначаючи її як взаємопов'язану та розташовану в певному порядку, утворюючи цілісне розташування. Єдність системи проявляється в такій взаємозалежності її компонентів, що вона змінюється з однією з них та всіма іншими, впливаючи на систему в цілому. Основними характеристиками будь-якої системи є структура її елементів, включаючи розподіл функцій, відношення елементів до її структури та середовища [51].

Зауважимо, що у випадку з політикою це розуміння означає, що всі

компоненти політичної системи внутрішньо взаємопов'язані та взаємодіють у межах спільного політичного простору та полікультурного 'коду' [51].

Найважливішими принципами системного підходу є: чітке визначення мети; систематичний розгляд та виявлення всіх наслідків, які можуть виникнути в результаті реалізації рішення; визначення альтернативних управлінських рішень; відсутність суперечностей між цілями окремих підсистем і цілями всієї системи; перехід від абстрактного до конкретного; єдність аналізу та синтезу, логічного та історичного [51].

Важливо також розуміти, що всі системи поділяються на об'єкти та суб'єкти управління. Між системою, якою управляють (об'єктом управління), і системою, якою управляють (суб'єктом управління), існують специфічні взаємозв'язки - управлінські відносини, найважливішою характеристикою яких є властива здатність координувати людські дії для досягнення спільних цілей і завдань [51].

Крім того, під системою управління пропонується розуміти всі необхідні алгоритми обробки інформації і засоби їх реалізації, об'єднані з метою досягнення поставлених цілей управління в об'єкті. Система управління може бути реалізована у вигляді правил, договорів та обов'язків, які реалізуються в процесі управління [51].

Застосування системного підходу до вивчення урядової антикорупційної стратегії допомагає виявити її структурні особливості, структуру мережі та рівень взаємозалежності між ними. Зв'язок між елементами національної політики та антикорупцією полягає в тому, що, в деяких випадках, впливає на ефективність запобігання та протидії корупції. Таким чином, корупційну практику можна розглядати як вказівку на неефективність системи державного управління та, зокрема, антикорупційних установ [51]. Це описується в соціальних науках терміном "інституційна пастка", який ідентифікує національну систему політики та боротьби з корупцією через існування стабільного стану справ (неактивні інституції), з незалежна підтримка [51].

Поняття інституційної пастки та пастки для корупції, оскільки вона відрізняється, базується на так званій дорожній системі, відомій як ефект QWERTY, і її зміст близький до ефекту спілкування. У загальному розумінні ці наслідки призводять до припущення, що поточні та майбутні умови системи, дії та рішення базуються на подіях та рішеннях, прийнятих у минулому, або рішеннях, прийнятих іншими. актори. Наслідки покладання на дорогу спричинені дією причинно-наслідкового ефекту, який є самопідтримуваним і називається також прискорювачами, «сніжкою», «несприятливими наслідками» тощо [75].

Вихід із умов інституційної пастки, як правило, пов'язаний із появою або навмисними чинниками біфуркації [75]. Це означає, що як частина стратегії проти шахрайства рішення можуть включати вказівку або встановлення 'хворобливих точок' в системі, де зусилля та ключові інструменти можуть містити хороші прискорювачі та запобігання побічних ефектів. Знання больових точок дозволяє системі вийти з ладу, а потім перенести її в іншу країну. Наприклад, С. О. Кравченко вважає, що знизити рівень корупції можна лише за рахунок підвищення заробітної плати державних службовців, прийняття антикорупційних законів та заходів правозастосування. Необхідно забезпечити, щоб вартість робочої сили в умовах діяльності компанії та її зміна були нижчими, ніж вартість робочої сили за нинішніх не функціонуючих умов. Ця мета була досягнута в результаті реалізації стратегій стабілізації на основі послуг у таких сферах, як рекомендації, покарання, формування репутації, прощення.

Результати огляду ситуації з корупцією в Україні з точки зору виникнення інституційних підводних каменів показують, що фрагментарні та несистемні заходи антикорупційної політики не можуть мати важливого позитивного ефекту, оскільки вони охоплюються 'опором' системи. Систематичний аналіз, визначення ключових «больових точок» та послідовне накопичення всіх сил та ресурсів у них можуть перевести систему в іншу стабільну рівновагу [75].

Справді, що стосується антикорупційної системи внутрішньої політики, слід зазначити, що вона знаходиться в ефективному балансі. Однак заходи, спрямовані на підвищення ефективності антикорупційної політики держави, характеризуються непослідовністю, поширеністю, а в деяких випадках суперечать або нагадують один одного. Це означає, що в цілому позитивних результатів у боротьбі з корупцією немає.

Слід також зазначити, що, незважаючи на боротьбу з корупцією в Україні з самого початку незалежності, наша країна з року в рік постійно посідає нижчі місця в рейтингу ISC міжнародної організації "Transparency International". Здається навіть, що українське суспільство зіткнулося з сильною та добре організованою опозицією. Звичайно, існування секретного центру зі значними матеріальними, адміністративними та інтелектуальними ресурсами, який координує боротьбу з корупцією, видається малоімовірним. Це, швидше за все, особливий соціальний механізм, який називається "інтуїтивною змовою", і породжується особливостями соціальної системи, а також психіки людини. У своїй книзі "Алхімія фінансів" Джордж Сорос використовує це явище, щоб описати особливості учасників фінансового ринку і називає його "рефлексією".

Таким чином, ми приходимо до висновку, що завдання української антикорупційної політики зменшити рівень корупції вимагає аналітичних інструментів другого рівня, які ми пропонуємо розглянути як моделювання. Очевидно, що моделювання антикорупційної політики дозволить визначити найбільш чутливі моменти та умови, за яких вплив на них може дати максимальний результат. Наступний розділ присвячений вивченню цього питання.

2.2. Типологія моделей державної антикорупційної політики

У сучасному суспільстві широко застосовуються методи моделювання, які присутні майже у всіх видах творчої діяльності людей різних

спеціальностей - політиків, економістів, військових та інших. [77].

З точки зору методології дослідження, моделювання - це метод вивчення об'єктів на їх моделях, що представляють собою спрощене відображення дійсності крізь призму певного теоретичного підходу чи експертної думки [77]. Для того, щоб визначити роль теорії моделювання у процесі пізнання, необхідно відійти від різноманіття моделей, що існують у науці та техніці, та виділити загальне, що характерне для моделей різних об'єктів реального світу.

Залежно від завдання розрізняють евристичну, прогнозну, ситуативну та дидактичну моделі. Одночасно моделювання може поєднувати кілька різних процесів, зокрема: створення та побудова моделей шляхом вибору інформації в певному напрямку; використання моделей; проведення різних видів експериментів на моделях; формування судів з фактичного предмета, що вивчається; набуття нових знань [77].

У попередньому розділі пропонувалось розглядати антикорупційну державну політику як підсистему системи державного управління через те, що її майно може впливати на все суспільство. За характером такого впливу системи державного управління поділяються на авторитарні, тоталітарні та демократичні [77]. В авторитарній системі управління державна влада - це група людей з відносно окремим і закритим соціальним становищем. В умовах тоталітарної системи управління вся влада в державі підпорядковується одній особі і базується на жорсткій ієрархічній структурі влади, головним елементом якої є згвалтування та покарання. У системі демократичного управління джерелом влади є суб'єкт управління та ті, хто впливає на рішення про управління [42, с. 64].

На наш погляд, ці системи державного управління можуть бути пов'язані з концептуальними моделями антикорупції: тоталітарною, авторитарною, олігархічною, ліберальною та правовою демократичною [77].

Антикорупційна тоталітарна модель передбачає систематичний контроль за поведінкою державних чиновників та рішучу реакцію на явище

відхилення чиновників від встановлених норм (як письмових, так і неписаних). У цій моделі існує прямий взаємозв'язок між рівнем повноважень чиновника та його або її відповідальністю. Ризик переслідування збільшується, коли вища посадова особа підвищує ієрархію влади.

Головною особливістю антикорупційної авторитарної моделі є вибіркова відповідальність, яка здійснюється на основі керівних принципів. У цьому випадку кар'єрний розвиток найвищого рангу гарантує йому імунітет від імунітету. У цьому випадку гроші за цією моделлю мають другорядне значення порівняно із силою [87].

Олігархічна модель боротьби з корупцією встановлює принцип відповідальності "свій - чужий". Уповноважені посадові особи захищають "своїх" від відповідальності всіма можливими способами. Однак щодо "незнайомих" вони накопичують компромат і прагнуть притягнути до відповідальності корупціонерів. У цій моделі кримінальна справа про хабарництво проти лідерів опозиції та ув'язнення в кінцевому підсумку використовується як «політична зброя» та як спосіб підвищення популярності правлячої команди серед виборців. На відміну від попередньої, у цій моделі гроші відіграють вирішальну роль, яка вирішує багато питань, у тому числі в правоохоронних органах. Практичний досвід показує, що корумпованих людей переважно викупувають, щоб уникнути відповідальності, що дозволяє їм безкарно продовжувати брати участь у корупційних схемах. Крім того, олігархічні клани не підтримують зворотного зв'язку з населенням, змушуючи державний апарат діяти відповідно до його "правил", у тому числі в правоохоронній сфері, вдаючись до масових "кадрових чисток" та призначень на "свої" посади.

Нарешті, боротьба з корупцією у цій моделі стає інструментальною та використовується групами олігархів як зброя у протистоянні за владу та сферу впливу. Відсутність прозорості та належного громадського контролю за державним апаратом сприяє широкій корупції чиновників на всіх рівнях

управління та місцевого самоврядування.

Ліберальна модель боротьби з корупцією характеризується тим, що за корупційні правопорушення, а також всездозволеність майже відсутні обов'язки та покарання. Найчастіше така модель встановлюється в державі в періоди кардинальних змін або революційних потрясінь, коли нова влада або не в змозі відразу опанувати функції управління державою, або навмисно ініціює деструктивні процеси в суспільстві.

Основою формування правової демократичної антикорупційної моделі є демократична система державного управління. Ця модель застосовує основні демократичні ідеї, гармонізує право та мораль, встановлює помірковану ієрархію цінностей, яка захищається законом, гарантує рівність перед законом, забезпечує відповідність рівню управління, ступінь громадського контролю за діяльністю державного управління, встановлює та підтримує зворотній зв'язок. формуються зв'язки з громадськістю та антикорупційні пріоритети. Водночас, як відомо, корупція є протилежністю верховенству права та демократії, фактором, який дестабілізує та гальмує економічний, соціальний та суспільний розвиток загалом [87].

Верховенство права створює необхідні матеріальні, політичні, соціальні та інші передумови для запобігання та припинення кримінальних правопорушень. Принципом функціонування демократичної правової держави є законність, яка служить забезпеченню суспільних інтересів, захисту прав і свобод громадян, громадських об'єднань та організацій. Він передбачає суворе регулювання державного управління, а також суворе дотримання та виконання законів та приписів громадянами та юридичними особами [77].

Звичайно, перелік цих антикорупційних моделей не є вичерпним. З метою його розширення бажано зосередити дисертацію на антикорупційних моделях, де визначальними факторами є географічне положення, історико-культурне минуле, національний менталітет, політичні, економічні та інші характеристики [79]. Відповідно до цих характеристик дослідники

розрізняють антикорупційні моделі зокрема в Західній Європі, Азії, Африці та Латинській Америці [79].

Таким чином, західноєвропейська антикорупційна модель характеризується вкрай негативним сприйняттям корупції та сприйняттям її громадськістю як аномального явища, що досягається завдяки високій культурі громадян, правосвідомості та усталеним традиціям [72]. Однак особливістю цієї моделі є те, що держава повинна пройти стадію історичного розвитку, що характеризується високим рівнем корупції [72].

На Заході корупція характеризується своєю філігранністю та ненав'язливістю. Західне суспільство часто стикається з політичною корупцією, яка в гірших випадках призводить до захоплення так званої держави. Західноєвропейська антикорупційна модель характерна для країн, де певні фінансово-політичні групи мають можливість координувати розвиток державної політики зі своїми інтересами, але демократичні режими не дозволяють їм скористатися наявними фінансовими та організаційними перевагами. У суспільній свідомості такий симбіоз часто трансформується у теорії змови, такі як твердження про те, що зовнішня політика США диктується інтересами бюро нафти та зброї. Незважаючи на високий рівень суспільства, у США та Західній Європі корупція низька. Водночас у Центральній Америці та деяких азіатських країнах така демократія була майже повністю доведена до відома обраних.

Існування азіатської моделі боротьби з корупцією суттєво визначається тим, що в країнах регіону корупційні зв'язки тісно переплітаються з відповідними віковими сімейними, країнами, етнічними, корпоративними та національними традиціями [20, с. 386]. За цією моделлю держава вводить повний контроль над усіма сферами суспільного життя. Як відомо, Китай є однією з країн, де застосовується ця модель. У цій азіатській країні покарання за корупцію не обмежується смертною карою. Зокрема, з 2000 року в Китаї було розстріляно близько 10 000 чиновників, ще 120 000 були покарані.

Крім того, страждають усі родичі, включаючи далеких родичів особи, засудженої за корупцію: у тому числі: їх майно повністю конфісковане; всі виключені з комуністичної партії; звільнення; примушення людей до публічного покаяння тощо. За китайським законодавством також існує презумпція вини особи, яка приймає хабар. На наш погляд, державний службовець априорі обслуговує компанію, що безпосередньо пов'язано з його обов'язками. Справа підприємця, який заплатив хабар, під час розслідування оцінюється таким чином, що його примушували або переконували, але це не виправдовує хабар. , але санкція для нього м'якша [72].

Загалом, нинішню модель національної антикорупційної політики Китаю слід реалізовувати у три етапи. Першим кроком є створення середовища, де чиновники відчують повний страх покарання за злочини, пов'язані з корупцією, другий - зміцнення верховенства права, а третій - зміна політичної культури Китаю. щоб чиновники навіть не думали брати хабарі.

Відмінною рисою антикорупційної моделі в Латинській Америці є те, що уряд дозволяє злочинним угрупованням мати рівну владу з державою, дозволяючи розвивати примарний та криміналізований сектори економіки. Як наслідок, це укорінено в системі управління, де практично неможливо мати справу з непрацездатними мережами. Ця модель характеризується політичною нестабільністю, що збільшує можливість встановлення диктатури у боротьбі з корупцією, що, в свою чергу, веде до африканської моделі боротьби з корупцією [72].

В антикорупційній моделі Африки уніфікована політична влада розподіляється і продається між великими фінансовими та бюрократичними групами та економічними кланами, що призводить до формування олігархічного консенсусу. Для цих моделей антикорупційних країн характерні процеси, спрямовані на «придушення» демократії та використання демократичних процедур як маски для монополізації та примітивізації економіки на благо олігархічних кланів. У той же час для

запобігання соціальним вибухам задовольняються лише основні потреби населення [72].

В рамках антикорупційної моделі країн колишнього соціалістичного табору існує корупція на основі соціального договору [14, с. 39]. Багато працівників та інші експерти, яких підтримує державний бюджет, не мають достатньої фінансової підтримки. Крім того, держава "закриває очі" на отримання винагороди від "споживачів" за свої послуги. Як результат, здійснення будь-яких реформ неможливе, оскільки навіть після значного збільшення офіційної заробітної плати бажання та звичка «вдячності» зазвичай залишаються.

Локалізована модель боротьби з корупцією в кінцевому підсумку притаманна суспільствам, де більшість населення не підкупує і не бере хабарі, але існують певні сфери економічних або політичних відносин, в яких обмежений рівень тих, хто приймає рішення та утриманців, прагне збалансувати з грошовою винагородою. Яскравим прикладом локалізованої моделі боротьби з корупцією є Сінгапур, де уряду вдалося знизити загальний рівень корупції в суспільстві за допомогою «драконівських» антикорупційних заходів, спрямованих на відокремлення вищих посадових осіб від великих компаній. Водночас слід зазначити, що особливості антикорупційних моделей полягають у тому, що антикорупційна модель Сінгапуру має два напрямки: зменшення можливостей для корупційних дій та зменшення стимулів до цього [72]. На думку деяких експертів, Грузія обрала подібний спосіб "усунення" корупції на найвищих рівнях влади [72].

Загалом, існує наукове припущення, що кінець ХХ ст. відзначається активізацією економіко-математичного моделювання корупційних процесів. Вихідним пунктом у цьому контексті є дослідження С. Роуз-Акерман, який запропонував, що корупцію слід розглядати як економічну поведінку з точки зору ризику, пов'язаного з вчиненням злочину, та можливості покарання [72]. Відповідно до теоретичної розробки цього міжнародного експерта, завдання сучасної антикорупційної політики полягає також у руйнуванні корупційних

зв'язків між вищим та нижчим рівнями управління [72]. Це дає змогу розрізнити дві сфери корупції - знизу вгору та зверху вниз, що дає змогу виявити наступні моделі корупції в системі державної влади.

У нижчій моделі чиновники нижчого рівня збирають «податки», які розподіляються між їх керівниками безпосередньо або шляхом закупівель. У цій моделі хабарництво керівникові виступає як плата за його мовчання, але якщо хабар стає систематичним, менеджер починає використовувати його як обов'язкову умову призначення нового працівника. Умовою функціонування такої моделі корупції є те, що кожен чиновник на своєму рівні купує посаду у чиновників, які зробили вищий крок в ієрархії праці, з максимальним ступенем самоврядування в безпосередньому контакті із замовниками [33, с. 110].

Корумпований керівник виникає, коли він замовчує своїх підлеглих, розміщуючи високі зарплати та премії або даючи премії в "конвертах". Бувають також випадки, коли високопосадовці отримували значний прибуток від корупції, дозволяючи підлеглим «зав'язувати очі» за незначні правопорушення або отримувати високу зарплату як премію за мирну участь.

Див. Варіанти розробки 'нижньої' корупційної моделі.

У першому випадку керівники не несуть відповідальності за підкуп підконтрольних їм людей, вони беруть участь у їх корумпованих доходах. У цьому випадку керівництво не відіграє важливої ролі у функціонуванні корупційної системи, і приймає рішення про отримання хабара лише після отримання відповідного сигналу знизу. Фактично, у цьому випадку корупція у верхніх ешелонах влади харчується розвитком корупції у нижчих ешелонах влади. Як наслідок, корумпованих чиновників на всіх рівнях ієрархії влади пов'язує цикл гарантій.

Ця модель, у свою чергу, має дві типові форми корупції: поширення корупції на низьких рівнях бюрократичної піраміди та широко розповсюджена корупція ієрархічної структури всієї влади.

У першому випадку підлеглі можуть відмовитись платити за

керівництво за затримання та звільнення, а в другому - хабар, який може взяти невеликий чиновник, може бути використаний адміністрацією для отримання інформації про корупцію серед своїх підлеглих. Як результат, у другому випадку керівник поступово інтегрується в корупційну схему своїх підлеглих і порушується вся система управління.

У другій версії нижчої моделі дрібні чиновники намагаються з'ясувати, чи може керівник знати про корупційні схеми і вимагати свою частку. Зрозуміло, що якщо вони не хочуть «купувати» борг керівника, вони повинні нести кримінальну відповідальність. У майбутньому це може бути у формі нескінченного ланцюга корупції або у формі ієрархічної піраміди на чолі з чесним лідером. В останньому випадку суворість можливого покарання підвищує рівень загрози вищим керівникам, що зменшує шанси молодших посадових осіб та обмежує підкуп. Однак, якщо хабарник на високому рівні не очікує очікуваного розміру хабара, він хоче обмежити горизонтальне поширення корупції і одночасно підвищити "тарифи" на хабарі. Рівень успішності цієї моделі корупції високий, але є випадки хабарництва [79].

П. Чендер і Л. Уайльд підкреслює, що корупція поширена серед конкурентів і призводить до збільшення хабарництва. Дослідники Д. С. Хілман та Е. Вважається, що організаційна структура електричної вертикалі Каца стабільна, але існує конкуренція за конкретні посади. Низькопоставлений чиновник «продає» свій конкурентний товар замовнику за хабарі, які він або вона ділиться з високопоставленим чиновником, який, у свою чергу, дає частину хабара ще більш високопоставленому чиновнику тощо. на вершині. Дійсно, хабарі розподіляються між чиновниками на різних рівнях ієрархії влади, при цьому чиновники на кожному рівні борються за «місце хліба», в якому вони можуть брати участь у розподілі хабарів [1]. Таким чином, конкуренція за оренду житла за допомогою хабарів допомагає сформувати багатогранну структуру бюрократії. У свою чергу, збільшення рівня ієрархії збільшує соціальні втрати. Це забезпечує підставу для припущень, що кількість та структура державних органів влади повинна бути

обмежена.

Таким чином, якщо ми зосередимося на тому, що в ієрархічно організованій бюрократії зростання корупції зумовлений зовнішніми хабарями, ми можемо запропонувати розглянути модель, за якою вищі посадові особи повинні контролювати посадових осіб нижчого рівня, щоб уникнути корупції. Цю модель можна проілюструвати у вигляді схеми «господар-виконавець», у якій виконавець є ієрархічно організованою бюрократією, а виконавці - її членами. Ведучий встановлює 'правила гри', а виконавці 'розігрують' їх відповідно до їх призначення. Ф. Коффман та Дж. Лаварі вивчали оптимальну схему мотивації у дворівневій організації, з можливістю та можливістю укладення угоди між керівником та підлеглим [6].

Ці теоретичні міркування були розроблені в дослідженні М. Бека. У цьому дослідженні передбачається, що існує третій виконавець, який може бути або середньою ланкою 'вертикальної' ієрархії, або інший виконавець, підлеглий у 'фокусній' ієрархії. Передбачається, що кожному виконавцю (посадовій особі) на будь-якому рівні ієрархії пропонується хабар іззовні, який посадова особа може взяти або відмовити. Рівнем 'зовнішньої' корупції вважається кількість чиновників в ієрархії, які отримують хабарі ззовні [6]. Автори вищезазначеної моделі (Ф. Кауфманн та Дж. Лаварі) зробили кілька концептуальних висновків: 1) зниження рівня зовнішньої корупції може збільшити внутрішню корупцію в організації; 2) корупція приносить більше переваг тим, хто знаходиться на найвищому рівні вертикальної ієрархії; 3) ймовірність виявлення корупції в управлінні двома виконавцями набагато вища порівняно з управлінням одного виконавця [6].

А. Михайлов запропонував визначити ієрархічну структуру як мережа інститутів, кожне з яких підпорядковане вищому рівню ієрархії. В рамках такої корупційної моделі розглядається система «влада - суспільство», в якій влада належить вищезгаданій мережі інститутів, а суспільство здатне впливати на перерозподіл влади в мережі інститутів. В ієрархії інститутів

може мати місце внутрішня корупція, що відбивається в моделі як можливість для установи нижчого рівня «купити» «частку» вищої влади за хабар [6]. Деякі дослідження, зокрема Дж. Тіроль, показують, що систематична «покупка» влади за хабар може стати традицією, і боротися з певними елементами системи набагато легше, ніж з традиційним поведінкою суспільства [16].

На підставі вищевикладеного можна описати моделі державної антикорупційної політики, зокрема: модель «батіг і імбирний пряник»; модель «тотальної війни»; «Псевдоліберальної» модель [6].

Модель «батіг і імбирний пряник» використовується в основному в західних країнах (США, Канада, Європа, Японія та ін.) І являє собою поєднання довгострокових, дорогих і позбавлених швидкого ефекту програм запобігання корупції з відносно «м'якими» примусовими заходами. за дрібні діяння і найсуворіші покарання (включаючи тривале тюремне ув'язнення) за тяжкі корупційні злочини. У той же час в законодавстві визначені достатньо чіткі антикорупційні стандарти для державних службовців. Ефективність моделі «батіг і імбирний пряник» перевірена на практиці, але її реалізація вимагає високого ступеня узгодженості взаємодіючих структур, значних фінансових вкладень, але це не гарантує швидкого ефекту в боротьбі з корупцією.

«Модель тотальної війни» типова для країн Сходу і Азії (Китай, Північна Корея, Індонезія та ін.). Його основні риси - поєднання вкрай жорстоких заходів по припиненню будь-яких проявів корупції з наміром створити ідеологічну основу для неприпустимість корупції в суспільстві. Застосування моделі «тотальної війни» може дати негайні позитивні результати, але оскільки її реалізація забезпечується роботою великого репресивного апарату, вбудованого в жорстку вертикаль влади, результати не вирішують проблему в цілому, а лише ситуативно реагувати на окремі прояви корупції.

Псевдоліберальна антикорупційна модель характерна для країн, що

розвиваються. Ця модель розглядає корупцію як природне економічне явище, яке слід контролювати лише за допомогою окремих заходів, а не дозволяти йому виходити за межі певного рівня, де ринкові механізми можуть самостійно обмежувати рівень корупції в суспільстві. Дія цієї моделі підтверджується теорією, згідно з якою корупція історично склалася в суспільстві, і тому вважається цілком нормальною. Ця модель виправдовує залучення капіталу першого рівня за допомогою корупційних схем.

Отже, як видно, будь-яка з вищезазначених антикорупційних моделей передбачає наявність певної форми корупції в країні, що підтверджує тезу про неефективність влади. використання терміна "антикорупція". Це підтверджує також статистика, яка показує, що у 2014 році понад 60% респондентів в ЄС розглядали корупцію як частину своєї бізнес-культури [73]. Крім того, результати дослідження антикорупційних моделей свідчать про те, що через їх складну типологію, ієрархію та неоднорідність може існувати більш-менш ефективна антикорупційна політика. "Крім того, аналіз моделей боротьби з корупцією дає можливість застосовувати антикорупційні заходи більш осмислено, зосереджуючись на сферах системи, інфікованих корупцією [73].

Зверніть увагу, що загальною проблемою вищезазначених національних моделей антикорупційної політики є їх статичний характер. Як правило, моделі фіксують деякі особливості, що характеризують пошкоджену взаємодію і стають об'єктом моделювання. Спроби зробити моделі більш реалістичними призводять до значної складності. Нарешті, з одного боку, реалістичність та точність результатів моделювання ставляться під сумнів, а з іншого боку, складність моделі як інструменту дослідження обмежує її сферу застосування, оскільки вона вимагає втручання технічних або інженерних фахівців.

З цієї точки зору важливим обмеженням для моделювання є припущення про лінійний характер зв'язків, що визначають поведінку системи, оскільки насправді циклічний характер причинно-наслідкових

зв'язків властивий [73]. Ці аспекти вказують на високу важливість подальшого розвитку та вдосконалення інструментів моделювання державної антикорупційної політики.

На основі результатів моделювання корупційних відносин ми пропонуємо визначити декілька закономірностей, що спричиняють зростання корупції: залежність чиновників нижчих рівнів від своїх керівників вищих рівнів зумовлена відсутністю оскарження управлінських рішень про звільнення або переїзд через небажання брати участь у корупційних схемах; застосування правових санкцій для здійснення непропорційного тиску на приватний сектор призводить до створення привілейованих умов для деяких його членів, які регулярно платять за свою "недоторканність"; вибіркоче застосування нормативних вимог сприяє створенню бар'єрів для правової взаємодії між державним та приватним секторами [73].

В якості попередніх висновків слід зазначити, що найбільш ефективними антикорупційними заходами в державному управлінні, визначеними на основі аналізу корупційних та антикорупційних моделей, можуть бути: - зміна характеру державної служби та зменшення кількості державних службовців;

-забезпечення можливості подання чиновниками скарг до вищих органів влади, а також необхідність реагувати на них; підвищення підзвітності всіх державних установ; передача кількох повноважень від органів державної влади приватному сектору;

-чисте регулювання на законодавчому рівні державно-приватних відносин.

Ефективність постулату щодо усунення корупції "сильною рукою", тобто шляхом диктатури та репресій, також видається сумнівною. Прийняття репресивних заходів на державному рівні може призвести до демонстративних страт корумпованих урядовців із протилежними наслідками: звичка та «ілюзорна» ефективність боротьби з корупцією [73]. Цей висновок підтверджується теорією Г. С. Беккера про "раціональну

злочинність", згідно з якою діяльність корумпованих чиновників збільшує ризик покарання за корупцію і автоматично означає різке збільшення хабарів [47].

Слід підкреслити, що реформатори в різних країнах часто пропонують застосовувати принцип ротації в рамках заходів антикорупційної політики з метою запобігання встановленню корупційних відносин. На наш погляд, доцільність такого заходу сумнівна, оскільки без інших видів сприяння цілісності він буде неефективним і призведе до концентрації всієї влади в певній групі корумпованих керівників [47].

У цій частині вивчаються моделі корупції та моделі боротьби з корупцією, пропонуються окремі заходи державної антикорупційної політики, визначені за результатами моделювання корупційної взаємодії в ієрархічних системах.

Наступний розділ розгляне основні етапи формування та суть теорії постіндустріалізму, проаналізує зміст постіндустріального розвитку та можливості оптимізації державної антикорупційної політики за допомогою механізмів державно-приватного партнерства.

2.2. Державна антикорупційна політика в контексті розвитку постіндустріального суспільства

Швидкий науково-технічний прогрес, комп'ютерна та інформаційна революція остаточно змінили принципи та структуру взаємодії в сучасному суспільстві. З усього спектру соціально-економічних теорій кінця XX - початку XXI століття. парадигма розвитку постіндустріального суспільства, яка найточніше передає характер і суть сучасних перетворень у соціальному, політичному та економічному полі [2, с. 139].

Термін «постіндустріалізм» вперше був введений у науковий обіг індійським вченим, дослідником доіндустріального розвитку азіатських країн А. Кумарасвами, який представив це поняття в 1914 році в назві своєї праці

«Нариси в постіндустріалізмі: симпозіум пророцтв про майбутнє суспільства» про постіндустріалізм: симпозіум про пророцтва про майбутнє суспільства [29].

У 1917 р. Англійський теоретик-ліберал-соціаліст А. Пенті використав термін "постіндустріальна держава" в назві однієї з своїх книг "Старі світи для нового: дослідження постіндустріального стану" ("Старі світи"). для нового: вчення про постіндустріальний стан ") [29], розширив термінологію теорії постіндустріалізму. У його наступній роботі під назвою "Постіндустріалізм" [29] вже використовувались два терміни "постіндустріалізм" і "постіндустріальна держава".

Термін «постіндустріальне суспільство» був введений у науковий обіг у 1958 році американським соціологом Д. Рісманом у його статті «Дозвілля та робота в постіндустріальному суспільстві» [15]. Пізніше, у 1960-х рр. , Поряд із поширенням поняття «постіндустріалізм», була зрозуміла провідна роль технологічних факторів у процесі суспільного розвитку.

Початок систематичної роботи з визначення сутності нової теорії пов'язаний із створенням у 1965 р. Футурологічної комісії США, яка робила прогнози до 2000 р. Та публікувала її результати в журналі "Дедал". Головою цієї комісії був Д. Белл, професор соціології Колумбійського та Гарвардського університетів. 304].

Найпродуктивніший етап у розвитку концепції постіндустріалізму пов'язаний з публікацією праці Д. Белла "Майбутнє постіндустріального суспільства" в 1973 р. [1, с. 304], в якій учений запропонував розглядати «постіндустріальне суспільство» як суспільство, що базується на послугах. гра між людьми і в якій головне значення має не сила м'язів, а енергія та інформація [1, с. 304].

Пояснюючи суть своєї концепції, Д. Белл зазначав, що головною рисою постіндустріального суспільства є зміна ролі теоретичних знань, які стали домінуючими у процесі прийняття рішень та управління змінами [1]. Згодом концепція постіндустріального суспільства стала сприйматися не як одна з

течій соціально-політичної теорії, а як методологічна основа широкого кола сучасних досліджень різних соціальних наук [1].

Разом з Д. Белл, теорію нового суспільства розробляли інші вчені. Наприклад, Е. На основі аналізу хвиль соціальних процесів, що означає погляд на еволюцію світу в його синхронних глобальних фазах, Тоффлер вивчав технічні, економічні та інформаційно-комунікаційні фактори соціального розвитку [159, с. 26]. Він вважав, що поява третьої хвилі надпромислової цивілізації, починаючи з 1950-х років, дозволила подолати обмеженість життя та філософських концепцій індустріального періоду та створила умови для усунення суперечності суспільного розвитку між виробництвом та споживанням. [1].

Американський політолог З. Бжезінський також зробив значний внесок у розвиток доктрини постіндустріалізму. Він стверджував, що постіндустріальне суспільство стає технотронним, і традиційні сімейні та міжпоколінні зв'язки були розірвані, а суспільне життя роздроблене, незважаючи на зростаючу тенденцію до глобальної інтеграції.

На думку одного з найвидатніших теоретиків менеджменту ХХ століття, П. Друкер, на сучасному (третьому) етапі соціального розвитку справжньою силою та корисними засобами досягнення соціальних та економічних результатів стали знання, про які зміна ролі призвела до революції в управлінні, оскільки «Використання знань для пошуку найбільш ефективних способів використання наявної інформації для досягнення бажаного результату, є насправді управлінням [162, с. 95]. Суть цієї революції полягає в тому, що в сучасному суспільстві знання стали застосовуватися до самих знань і стали вирішальним фактором виробництва, відтіснивши капітал і працю на другий план. [48].

Саме поняття «теорія постіндустріального суспільства» вживається у більш вузькому та широкому сенсі. Під вузьким розумінням розуміється, коли ми говоримо про третій ступінь людської цивілізації, тобто про само постіндустріальне суспільство. У більш широкому розумінні ця теорія вивчає

всі фази цивілізаційного процесу, тобто доіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну фази. Іншими словами, у вужчому розумінні постіндустріальне суспільство розглядається як реальна реальність, а в більш широкому - як результат прогресу цивілізації, найвищого рівня розвитку суспільства, що ввібрав у себе спадщину людства [48].

Більшість дослідників суспільства нового типу підкреслюють його основні характеристики: радикальне прискорення технічного прогресу; зменшення ролі матеріального виробництва, що призводить до зменшення його частки в загальному суспільному продукті; розвиток сфери послуг та інформації; зміна мотивації та характеру людської діяльності; поява нового типу засобів виробництва; суттєві зміни у всій соціальній структурі [47].

Це дозволило Д. Беллу сформулювати вже добре відому позицію науки, згідно з якою доіндустріальне суспільство базується на взаємодії (грі) людини з природою, індустріальне - на взаємодії (грі) з перетвореною природою, а постіндустріальне - на взаємодії (грі) між людьми [1].

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що в постіндустріальному суспільстві соціальний статус людини визначається її природними здібностями та рівнем освіти; економічна система орієнтована на використання нових видів виробничих ресурсів та нового типу працівників, заснованих на творчості; Основними факторами виробництва є знання та інформація, які не можуть бути належним чином оцінені в межах звичних параметрів виробництва та витрат на оплату праці.

Таким чином, якщо ми розглядаємо знання як накопичену, оброблену та систематизовану інформацію, ми робимо висновок, що в постіндустріальному суспільстві всі сфери людської діяльності базуються на володінні інформацією та технологічними інноваціями. Прямий зв'язок між постіндустріальним суспільством та інноваціями забезпечується шляхом обміну знаннями, що поступово зменшує значення промислових технологій. Натомість інновації та інноваційна діяльність стають дедалі важливішими, стаючи універсальним двигуном та рушієм подальшого соціального розвитку

[1].

Точкою переходу від індустріальної до постіндустріальної ери став 1991 рік, коли в США вартість придбання інформації та інформаційних технологій вперше в історії людства перевищила вартість придбання технологій виробництва та основних фондів [48].

Загально визнано, що науково-технічний прогрес розвивається хвилями з циклами від 50 до 60 років. Вважається, що в історії інноваційної еволюції було 5 хвиль, що в результаті призвело до формування п'яти технологічних систем [48].

Перша хвиля інновацій була пов'язана з розвитком парових машин, текстильної та металургійної промисловості, друга - з розвитком залізничного транспорту та металургійної промисловості, а третя - із загальним використанням двигунів електричного та внутрішнього згорання, розвитком важкої техніки та електротехніки. збільшити кількість хімічних досліджень. Четвертий технологічний шлях призвів до подальшого розвитку енергетики з використанням нафти, нафтопродуктів, газу, а також покращення комунікацій та нових синтетичних матеріалів.

Вчені переживають п'яту хвилю інновацій, початок якої спрямований на розвиток глобальної мережі Інтернет, програмного забезпечення, інформаційних та комунікаційних технологій.

Радикалізація технічних інновацій, швидке розповсюдження інформаційних технологій та перетворення індустріального суспільства через прискорення поколінь комп'ютерних технологій - це все технологічні революції, які забезпечили виходу суспільства на сцену. пост-продакшн. На думку теоретиків постіндустріалізму, ця революція видається найважливішою, яку людство коли-небудь знало [48].

Насправді важливо відзначити, що в будь-якій країні співіснують кілька систем, але система, що формується, має стратегічне значення для соціального розвитку. Хоча це мало впливає на зростання ВВП, воно визначає тенденції розвитку країни протягом наступних кількох десятиліть

[48]. Перехід до постіндустріального суспільства, в якому переважають послуги, збереже сільське господарство. Однак із швидким розвитком сфери послуг вона почала відігравати важливу роль у зайнятості та виробництві ВВП. Одночасно частка промисловості та сільського господарства зменшується як за кількістю зайнятих, так і за ВВП, проте обсяг матеріального виробництва, ймовірно, збільшиться [48].

Науковці зазначають, що в постіндустріальному суспільстві основою соціально-економічних трансформацій стають технологічні інновації, здатність продукувати які зумовлює існування поділу між країнами на три групи: країни-лідери, що здатні продукувати технології; підлеглі країни, що можуть ефективно використовувати глобально поширені технології і рухаються “в ногу” з прогресом; країни-аутсайдери, що не можуть ні виробляти, ні використовувати технології та перебувають на узбіччі суспільного розвитку [48].

Головним критерієм та визначальною умовою розподілу країн між зазначеними групами стає розвиток індивідуальності, інтелекту всієї нації і кожного громадянина [48]. Таким чином, можна зробити припущення, що за сучасних умов національне багатство формується завдяки наявності не традиційних ресурсів, а людського капіталу та здатності суспільства за його допомогою генерувати з високою частотою інноваційні ідеї й забезпечувати максимальні темпи їх упровадження [48].

Наукові дослідження дають людині нові знання, які трансформуються в технології та продукти наукомісткого виробництва, стимулюють підвищення продуктивності праці, знижуючи його матеріало- та енергоємність, сприяють конкурентоспроможності суспільного виробництва та, прискорюючи темпи

нагромадження суспільного прибутку, змінюють мотивацію трудової діяльності і тому виступають фактором економічного розвитку [48]. Це означає, що без створення належних умов для інтелектуального розвитку окремої людини, яка забезпечує нагромадження інтелектуального капіталу, інноваційний розвиток на основі високих технологій неможливий.

М.Кастельс, розглядаючи перспективи соціального розвитку, звертає увагу на можливість утворення синергетичної взаємодії технологічних інновацій та людських цінностей, що зумовлює таку перебудову організацій та інститутів, яка створить позитивні зв'язки між продуктивністю, гнучкістю, солідарністю, безпекою, співробітництвом і відповідальністю в межах нової моделі розвитку, здатної забезпечити соціальну та екологічну стабільність [20].

Упровадження інновацій вимагає створення нової моделі суспільного розвитку, в якій на перше місце слід поставити людський потенціал та обсяг накопиченого знання.

Водночас відомо, що наявність в економіці знаньєвих чинників визначає становлення “економіки знань”, характерними ознаками якої є домінування в структурі ВВП високотехнологічних галузей та інтелектуальних послуг, формування переважної частини національного прибутку за рахунок інноваційної або технологічної ренти, високий рівень капіталізації компаній, основна вартість яких формується завдяки нематеріальним активам, тобто інтелектуальної складової. Отже, підґрунтям і головною складовою “інноваційної економіки” виступає “економіка знань” [48].

Вважаємо за доцільне навести одне з наукових визначень економіки знань як економіки, що базується на знаннях, нових ідеях, технологіях і середовищі, яке забезпечує запровадження їх у виробництво [48].

У 2012 р. в рейтингу індексу економіки знань 1-ше місце посіла Швеція з показником 9,43; Україна з показником KEI 5,73 – 56-те місце; Росія – 55-те місце з KEI 5,78; Польща – 38-ме місце з KEI 7,41 [92].

Згідно з глобальним інноваційним рейтингом, складеним агентством Bloomberg, Україна увійшла за підсумками 2016 р. до 50 країн-лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку і посіла 42-ге місце [172]. Водночас за оцінками Всесвітнього економічного форуму в 2016 р. Україна посіла 64-те місце в групі держав із середнім рівнем інноваційності [92]. На думку експертів, у нашій державі інституційна та організаційна складові, в тому числі залученість компаній до інноваційних процесів, конкурентність на внутрішньому ринку та регуляторне середовище, мало сприяють перетворенню інновацій на масові і всеосяжні [92].

Доречно зауважити, що в 2016 р. наша країна зі значенням ІСК 29 посіла 131-ше місце із 176 країн. Відомо, що індекс сприйняття корупції розглядається як своєрідний орієнтир безпечності для іноземних капіталовкладень, а його аналіз дає змогу створити певне уявлення про тенденції соціально-економічного розвитку будь-якої держави [92]. Причини такого парадоксу стають зрозумілішими, якщо проаналізувати дані інших міжнародних рейтингів.

У щорічних доповідях Групи Всесвітнього банку “Ведення бізнесу” досліджуються норми регулювання підприємницької діяльності. У доповіді 2017 р. були представлені кількісні дані за індикаторами в 11 сферах регулювання підприємницької діяльності, згідно з якими Україна у 2016 р. серед 190 країн посіла 80-те місце за ступенем сприятливості умов для підприємницької діяльності [92].

Крім традиційних зауважень щодо високого рівня корупції в Україні, експерти різних міжнародних фінансово-аналітичних установ зазначають, що чинником, який негативно позначається на веденні бізнесу в Україні, є складність і заплутаність вітчизняної системи оподаткування. Так, за даними аналітиків Світового банку, Україна в 2016 р. в рейтингу простоти сплати податків посіла 111-те місце серед 190 країн світу [92]. У нашій державі нараховується 5 видів податків і зборів. Загальне податкове навантаження становить 51,9%. У середньому на податкову звітність і сплату податків

українські підприємці витрачають 356 год. / рік.

Відповідно до Податкового кодексу від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI до загальнодержавних та місцевих належать такі основні податки та збори: податок на прибуток підприємств; доходи фізичних осіб; додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито; податок на майно; транспортний податок та плата за землю; податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір тощо [92].

Для порівняння: кількість податків у Гонконгу – 3, у Швеції – 6 податків, Норвегії – 4 податки, у Сінгапурі, Грузії – 5 податків, у Франції, Британії, Чехії, Португалії, Іспанії, Фінляндії – 8 податків, у США – 11 [47].

Отже попередньо можна відзначити очевидність того, що така обтяжлива система оподаткування, як в Україні, часто використовується з корупційною метою і виступає суттєвою перешкодою для розвитку інноваційної діяльності [47]. Високий рівень корупції, неузгодженість системи оподаткування у підсумку призводять до нестабільності інвестиційно-інноваційної політики.

Однак усупереч загальній думці щодо необхідності вжиття заходів з дерегуляції академік Б.Є.Патон зазначає, що успішний перехід економіки на шлях інноваційного розвитку потребує, передусім, посилення регулюючої ролі держави, що підтверджується досвідом усіх без винятку промислово розвинених країн Західної Європи, США, Японії, а також індустріальних країн Південно-Східної Азії [47].

В Україні інтенсифікація інноваційної діяльності на рівні акта Кабінету Міністрів України пов'язана з упровадженням механізмів ДПП. Так, КМУ в Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері серед способів розв'язання проблеми, спрямованих на створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, впровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури, ринку інновацій та технологій, визначив механізм державно- приватного (публічно-приватного) партнерства

у науковій та інноваційній сфері [28].

На нашу думку таке рішення частково зумовлене практичним досвідом, відповідно до якого держава, зважаючи на відмінність форм діяльності та відносини влади з суспільством, неспроможна забезпечувати підвищення ефективності використання виробничого потенціалу та розвитку інфраструктури. Зважаючи на цю обставину, свого часу розвиненні країни почали розробляти та застосовувати концепції, в основу яких було покладено відносини з тією чи іншою мірою використання публічних та приватних форм взаємодії.

Зрештою, розвиток нових методів співпраці державного та приватного секторів привів до виникнення форми взаємовідносин у форматі “Public private partnership”, що у вітчизняній науковій та практичній літературі трактується як державно-приватне партнерство, або публічно-приватне партнерство.

На Заході головною метою розвитку ДПП є зниження бюджетного дефіциту на всіх рівнях державного управління і підвищення якості за рахунок залучення приватних інвесторів, тому ДПП розглядається як інститут узгодження суспільних цілей і приватних інтересів. Саме завдяки державно-приватному партнерству у розвинених країнах здійснюється розбудова національної інноваційної системи, під якою розуміється сукупність інститутів державного та приватного секторів, що самостійно або у взаємодії забезпечують розвиток та поширення нових технологій у межах країни [28].

Також слід зауважити, що до цього час не існує єдиної думки серед науковців стосовно сутності ДПП. Так, за визначенням Комітету з науково-технологічної політики ОЕСР, державно-приватне партнерство в науково-технологічній та інноваційній сферах – це юридично оформлені рівноправні договірні відносини на фіксований чи невизначений період часу між юридичними особами державного і приватного секторів [82].

На думку російського вченого В.Г.Варнавського, державно-приватне

партнерство є інституційним та організаційним альянсом між суспільною владою і бізнесом з метою реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно значущих проектів у широкому спектрі діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей промисловості і науково-дослідницьких конструкторських робіт до надання суспільних послуг [12].

Доктор економічних наук, професор, академік НАН України В.М.Геєць пропонує розглядати ДПП як форму оптимізації виконання та надання суспільству публічних благ, зазначаючи, що держава залишається власником об'єктів та зберігає за собою контролюючі функції в суспільно-значущих секторах економіки, хоча і залучає до участі приватний капітал та стимулює підприємницьку ініціативу [16].

Проте, незважаючи на відмінності в тлумаченні державно-приватного партнерства, існує низка спільних рис у його розумінні, зокрема: об'єднання зусиль держави та бізнесу, розподіл ризиків, реалізація суспільно значущих проектів, використання державної та муніципальної власності [16]. У ДПП держава отримує можливість опікуватися безпосереднім виконанням своїх основних функцій: контролю, регулювання, дотримання суспільних інтересів. При цьому неминучі підприємницькі ризики перерозподіляються в бік приватного партнера. Слід зауважити, що в загальному вигляді суспільна значимість ДПП зводиться до того, що суспільство, зрештою, виграє як споживач більш якісних послуг [16].

Аналіз досвіду застосування механізмів ДПП в європейських країнах дає змогу визначити 3 переваги: звільнення уряду від обов'язків з надання послуг населенню шляхом переданням їх у приватний сектор; підвищення ефективності діяльності державного апарату; впровадження інновацій у соціально-економічній сфері [16]. Відомо, що складність стимулювання інноваційного розвитку виключно зусиллями держави зумовлюється особливістю інноваційного процесу, яка полягає у високому ризику і великих початкових витратах на інноваційну діяльність, а також у взаємозв'язку

різних стадій інноваційного процесу, таких як освіта, НДДКР, інвестиційна діяльність, трансфер інновацій, виробництво, збут й обслуговування інноваційної продукції.

Якщо моделювати взаємодію держави й бізнесу в інноваційному процесі, то можна визначити, що роль приватного сектора полягає в розробці технологій на основі власних досліджень та в ринковому освоєнні інновацій, а роль держави – у сприянні виробництву фундаментального знання й комплексу технологій стратегічного характеру, а також у створенні інфраструктури і сприятливих інституціональних умов для інноваційної діяльності приватних компаній. Держава також забезпечує правомочність власника, можливість надання податкових пільг, гарантій, а також матеріальних і фінансових ресурсів [16].

У законодавстві України державно-приватне партнерство визначено як співробітництво між державою в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) і юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами - підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому Законом [16].

Окремі питання методики і процедур, пов'язаних з реалізацією ДПП, регулюються Законом України “Про державно-приватне партнерство”, актами Кабінету Міністрів України, положеннями, наказами, розпорядженнями центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Проте доводиться констатувати, що вказана нормативна база визначає для приватного партнера необхідність проходження ще на етапі до укладання угоди про ДПП складних процедур узгодження, в результаті яких він все одно не отримує від держави необхідних гарантій щодо виконання нею її зобов'язань.

Крім того, ситуація погіршується тим, що зазвичай діяльність посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави, які

відповідають за впровадження механізмів ДПП, спрямована не на створення сприятливих умов для розвитку партнерських відносин держави з приватним сектором, а на перерозподіл бюджетних коштів у власних інтересах.

Таким чином, розширення використання в Україні механізмів ДПП у науково-технічній та інноваційній сферах пов'язане з проблемою високого рівня корупції.

Однак в умовах інноваційного розвитку при моделюванні державної антикорупційної політики необхідно враховувати, що перетворення інформації та знання безпосередньою на виробничу силу приводить до виникнення ресурсу з абсолютно новими якостями, раніше невідомими суспільній свідомості та виробництву.

З одного боку, новий ресурс виявляється практично невичерпним, оскільки передача знань та інформації від однієї людини до іншої не зменшує їх кількості. Проте, з другого боку, доступ до цього специфічного ресурсу обмежений, оскільки знання відрізняються від більшості індустріальних благ тим, що є рідкими і невідтворюваними. Таким чином, можна зробити висновок, що найважливішою характеристикою сучасної економіки стає перетворення нематеріального ресурсу – інформації в ресурс економічний і політичний, які великою мірою визначають матеріальний добробут суспільства і його окремих громадян [19, с.87]. Характеристики рідкості і невідтворювання інформаційного ресурсу призводять до оцінювання його вартості відповідно до законів ціноутворення монопольних благ.

За визначенням О.В.Сосніна інформаційний ресурс - це інформація, яка створена чи виявлена, в установленому порядку зареєстрована, оцінена, що має визначені закони деградації і оновлення, набуває особливих властивостей, які становлять її сутність і роблять її інформаційним продуктом, з одного боку, і предметом споживання — з другого [78].

Як уже відзначалося, становлення постіндустріального суспільства значно розширює мотиваційно-ціннісну матрицю людини. Паралельно стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє критичному зростанню

іраціональних благ і потреб окремої людини, змінює структуру суспільства та індивідуальну свідомість [78]. Указані процеси стимулюють появу нових моделей взаємодії між учасниками процесів виробництва суспільного продукту.

В.Л.Іноземцев наголошує на тому, що перехід до нового соціуму, передусім змінює мотивацію діяльності людини [48]. За таких умов актуалізуються питання майнової і соціальної нерівності, зміни сутності і цінності службової ієрархії, суспільного розшарування між тими хто досяг високого рівня добробуту, і тими хто тільки прагне отримати матеріальні блага. Соціальні відносини перетворюються на середовище, сприятливе для корупційних проявів, та характеризуються “корупціогенністю”. Зрештою, це призводить до формування особливої моделі корупційних відносин – корупційних мереж, які поєднують у собі риси антикорупційних моделей та особливості функціонування ієрархічних структур, розглянутих у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження. Корупційні мережі виступають найбільш досконалою, організованою і стійкою формою корупції та вирізняються більш високим ієрархічним рівнем.

А.М.Абаднєв доходить висновку, що корупційні мережі являють собою систему відносин, що відтворюються і розвиваються на рівні неформальних соціальних зв'язків, не мають чіткої ієрархії і структури, мають протиправний та аморальний характер, яка проявляє себе на різних рівнях і сферах публічно-правової організації суспільства і спрямована на деформацію юридичних і політичних інститутів, використання їх владно-правових, організаційних, інформаційних та інших ресурсів для задоволення корисливих особистих, групових і корпоративних інтересів. Форми і методи обміну та придбання цих ресурсів, привілеїв, послуг суперечать офіційно встановленому порядку відносин, порушують соціальну справедливість, а сама корупційна взаємодія здійснюється в тіньовій сфері суспільної життєдіяльності [48].

Діяльність корупційних мереж проявляється у формуванні

взаємозв'язків і взаємній залежності чиновників по вертикалі управління, а також по горизонталі на різних рівнях управління між різними відомствами та структурами. Ці взаємозв'язки і взаємозалежності спрямовані на систематичне здійснення корупційних обірок, як правило, з метою особистого збагачення, розподілу бюджетних коштів на користь структур, що входять до корупційної мережі, підвищення прибутків, їх максимізації, або отримання конкурентних переваг фінансово-кредитними та комерційними структурами, що входять у корупційну мережу [48].

Для окремого чиновника стає очевидним, що участь у корупційній мережі найбільш раціональним шляхом може гарантувати отримання необхідного результату. Моральність підміняється прагненням до збагачення. Виникає інший принцип “суспільного блага”, що, зрештою, створює новий тип мотиваційно- ціннісної матриці.

Зазначене призводить до появи нових ознак у діяльності держави, яка, виходячи із необхідності реагування на зазначені трансформації, повинна перебудувати важелі державного управління.

У всі часи робота державного апарату щодо інформації та знань була зосереджена на функціях її збирання, створення, пошуку, обробки, накопичення, зберігання, поширення, надання споживачеві, захисту і зрештою, ліквідації. Управління справами держави та суспільства постійно вимагає зосередженого ставлення до цих процесів, і тому робота державного апарату розглядається як комунікаційна система, яка при прийнятті рішень передбачає ефективне поводження з інформацією, а також наявність ефективних механізмів і каналів забезпечення передачі інформації “держава – суспільство” і навпаки.

Прагнення використовувати інформаційні ресурси, отримані під час виконання своїх службових функцій, для особистих інтересів деяких державних службовців, уповноважених ними користуватися, призвело до зростання корупції в державному управлінні. З метою збереження та найбільш ефективного використання монополії на нові ресурси корумповані

чиновники об'єднують державних службовців та створюють мережу корупції, яка діє горизонтально у всій державній системі. корупція на різних рівнях влади. Як правило, основними суб'єктами корупційної мережі є: державні службовці - посадові особи, які приймають необхідні рішення; фінансові структури, які безпосередньо реалізують прибуток, переваги та доходи, включаючи бізнес; структура безпеки, що складається з працівників спеціальних та правоохоронних органів, а також суддів. У той же час причетність чиновника до корумпованої мережі супроводжується егоїстичним інтересом: як правило, він отримує певний відсоток виручки від корумпованої мережі у вигляді незаконних платежів порівняно зі своїм статусом. її роль у корупційних схемах [28, с. 290].

Учасники корупційної мережі використовують монополію на інформацію та знання, щоб спотворити роботу інформаційних каналів у напрямку "держава-суспільство-держава", часто для особистого збагачення. , отримати конкурентну перевагу через фінансові, кредитні та комерційні установи корупційної мережі з метою вигідного розподілу державних коштів на корупційну мережу та збільшення її незаконного доходу.

В результаті цих корумпованих мереж ідеологія суспільного добробуту вже не відповідає принципам соціальної згуртованості. Ідеологічний порядок змінюється, а соціальні ідеї характеризуються різноманітністю.

Сучасна матриця мотивації та цінностей не тільки забезпечує толерантне ставлення до існування корупційних практик у соціальних відносинах, але й виправдовує це, надаючи їм соціально значущого значення. На наш погляд, це підтверджується тим фактом, що чинне національне антикорупційне законодавство, яке містить терміни "корупція", "корупційне правопорушення", "корупційне правопорушення", "пряме підпорядкування", "батьки", "потенційний та фактичний конфлікт інтересів ", "приватний інтерес", "подарунок", "незаконне перевага", "члени сім'ї", а також суб'єкти та об'єкти проти корупції використовують переважно розмиті визначення в логічно-словесних конструкціях, а, по-друге, ігнорують принципи

національної антикорупції Це призводить до вразливості та чутливості всіх сфер суспільних відносин до корупції.

Через високий рівень корупції в Україні розвиток державно-приватних відносин замість законних механізмів ДПП замінюється створенням корупційних мереж із залученням окремих представників політичних кіл та секторів. громадськість для захисту інтересів малих груп та досягнення цілей. Зрозуміло, що корумпована верхівка консолідованої ділової еліти не зацікавлена \u200b\u200bу створенні механізмів ДПП, оскільки він сам стає частиною держави або місцевого самоврядування і опікується лише собою. ділові інтереси. Більше того, корумпований суд не в змозі належним чином та приватно захистити приватну власність [16]. Таким чином формуються потужні олігархічні клани, здатні ініціювати різні соціальні та політичні потрясіння у разі загрози їх монопольному впливу на органи державної влади.

Це дає підстави стверджувати, що корупція в нашій країні є кризою кризового типу, яка спричинена кризою сучасного українського суспільства і яка здатна поглибити її завдяки можливості скасування будь-якої політичної та економічної реформи. , правові та моральні [16]. Корупція в українському суспільстві стає дедалі потворнішою на основі злиття влади корумпованих чиновників з великим бізнесом та організованою злочинністю. Проявом цього є, перш за все, формування кланових злочинних груп навколо окремих політиків та вищих чиновників, представники яких мають значну владу та матеріальні ресурси.

Викликає занепокоєння інтегрування представників бізнес-еліти у державну владу всіх гілок і рівнів, а також покровительство бізнесу з боку політичної еліти, внаслідок чого корупційні прояви набувають не тільки кримінального, а й політичного характеру [16].

Аналітик Групи Світового банку П. Мауро описав ситуацію як "стратегічно доповнюючий фактор". Ця характеристика визначає ефективність державної установи, суть якої полягає в тому, що повторення

дій одного підприємства вигідне іншому [72]. Таким чином, корупція кризового типу виключає індивідуальну боротьбу з корупцією з опортунізму.

Зверніть увагу, що об'єднання корумпованих підприємств та чиновників в єдину корупційну мережу не є механізмом ДПП, оскільки це суперечить усталеним принципам та принципам державного управління. В результаті залучення до корумпованих мереж чиновники принаймні керують відповідальністю держави перед ними, що різко знижує ефективність державного апарату та призводить до його усунення. Більше, ніж верховенство права [72].

Водночас модель взаємодії між учасниками корупційної мережі нестабільна, оскільки відбувається поза правовим полем та у вузькому соціальному середовищі. Таким чином, недосконалість національної законодавчої бази для впровадження ДПП приховує певні корупційні ризики.

Відсутність алгоритмічних дій владних структур при впровадженні механізму ДПП є безпосередньою рисою корупційного середовища, оскільки чинником є можливість розпорядження державним майном на власний розсуд. серйозна корупція. Як результат, у реалізації проектів ДПП спостерігається багато випадків корупції. Найпоширенішим з них є відшкодування, яке розуміється як вид хабара, витрачений службовою особою, яка приймає рішення про витрати фонду, щоб прийняти рішення, прийнятне для особи, що надає хабар, і виплачується у відсотках від витраченої суми [18].]

Однак слід зазначити, що ризик корупції спричинений не здатністю влади розпоряджатися державним майном, а підзвітністю та безвідповідальністю [18]. Зрозуміло, що підзвітність у приватному секторі визначається ринковою конкуренцією, але за відсутності чітких і однозначних вимог щодо ефективності, ефективного нагляду та абсолютної прозорості державного майна управління зовнішніми активами не може бути забезпечене. видатки бюджету.

Звичайно, ризик корупції не обов'язково означає наявність корупції

[18], але необхідно зменшити їх, щоб забезпечити розвиток механізмів ДПП у рамках державної антикорупційної політики. На наш погляд, принципи антикорупційної політики повинні включати чотири додаткові принципи: систематичне встановлення цілей, абсолютна прозорість доходів та видатків бюджету, відбір приватних партнерів на конкурентній основі та креативність [18].

Систематичне встановлення цілей передбачає наявність чітких формулювань, наукову обґрунтованість, реалістичні цілі державно-приватного партнерства та відповідні критерії для оцінки їх досягнення [16].

Цілі державно-приватного партнерства повинні базуватися на широкому державному консенсусі та чіткому розумінні шляхів їх досягнення. Сюди входить залучення не лише державних установ та правоохоронних органів, а й представників громадянського суспільства для моніторингу отримання необхідного кінцевого результату. Акцент повинен бути зроблений не на створенні штучних громадських організацій, а на заохоченні розвитку справжніх громадських об'єднань підприємців з метою розробки та вдосконалення стандартів прозорих договірних відносин з державними установами [16].

Досягнення абсолютної прозорості бюджетних надходжень і видатків у рамках державно-приватного партнерства з боку держави та приватного сектору є одним із найважливіших завдань державної антикорупційної політики, яке забезпечує стійкість корупції. Механізми ДПП [18].

Реалізації цього принципу заважає проблема прозорості приватних партнерів. Однак положення національного законодавства про комерційну таємницю та невтручання у роботу приватного сектору в будь-якому випадку можуть бути належним чином враховані в положеннях договору про ДПП. У будь-якому випадку, якщо переказ бюджетних коштів на рахунки приватного партнера втрачає прозорість своїх витрат, тоді ефективних заходів щодо запобігання корупції не існує [16].

Принцип вибору приватного партнера на конкурентній основі означає,

що обгрунтованість рішення про вибір приватного партнера попередньо повинна обмежуватися отриманням більш вигідної пропозиції від іншого приватного партнера. Однак надзвичайно важливо, щоб цей принцип застосовувався у поєднанні з відповідальністю за досягнення цілей державно-приватного партнерства [15].

Принцип конструктивності зумовлює орієнтацію відносин у рамках ДПП не на конфронтацію, а на конструктивне співробітництво з метою забезпечення синергетичного ефекту [16].

Зрозуміло, що приватні партнери прагнуть до приватизації прибутків і націоналізації збитків, а держава навпаки – до приватизації збитків і націоналізації прибутків. Проте слід констатувати, що дуже часто в зазначеному протистоянні здобуває перемогу корупція. Однак з метою недопущення перетворення корупційних ризиків на корупційні діяння необхідно застосовувати методику конструктивних переговорів, стратегічних кількісних розрахунків для справедливого розподілу витрат і прибутків з урахуванням внесків партнерів ДПП [18].

У цьому підрозділі було розглянуто становлення та основні положення теорії постіндустріального суспільства, особливості його розвитку, а також діяльність корупційних мереж, а також співробітництво державного і приватного секторів у форматі ДПП. За результатами розгляду було запропоновані додаткові принципи державної антикорупційної політики для зниження корупційних ризиків під час реалізації проектів у формі ДПП.

Висновки до 2 розділу

1. У процесі дослідження антикорупційної політики, заснованої на теорії «раціональної злочинності», Г. С. Беккер визначив причини, мотиви та цілі корупційної поведінки. Застосування цієї теорії дало підставу для висновку, що в процесі прийняття рішень про вчинення злочину корупції

посадова особа аналізує мінімально виправданий прибуток щодо максимально виправданих збитків від корупційних дій. Це означає, що деякі посадові особи вирішують вчинити злочин, оскільки для них це означає можливість досягнення вищої грошової віддачі порівняно з легальною діяльністю з урахуванням ймовірності викриття, арешту, засудження та суворості покарання. Це означає, що факторами, що стримують корупційні злочини, є морально-етичний тягар, неминучість та суворість покарання.

2. Міжнародна методологія прозорості для вивчення міжнародної антикорупційної політики, що використовується для складання Індексу сприйняття корупції, пропонує не лише уявлення про рівень корупції в певній країні, але і про стан її соціально-економічного розвитку. Екстраполяція значень ISC та Індексу економіки знань у процесі дослідження свідчить про обґрунтованість твердження про негативний вплив корупції на інноваційний розвиток країни. Водночас слід зазначити, що низький рівень корупції в країні не можна розглядати як єдину людину інноваційного розвитку. Можливо, низький рівень корупції в державі є одним із ключових факторів здатності впроваджувати новітні технології.

3. Дослідження корупції як інституційної пастки дає підставу стверджувати нормативну і інституціональну суперечність державної антикорупційної політики. Вихід з інституційної пастки пов'язаний, перш за все, з необхідністю виявлення точок біфуркації з подальшою концентрацією конкретних зусиль і ресурсів, таких як просування неприпустимість корупції у всіх сферах суспільного життя, реструктуризація правової та інституційної систем

державного протидії. корупційна політика, підвищення прозорості. органів державної влади і місцевого самоврядування, забезпечуючи невідворотність покарання навіть за дрібні корупційні злочини, а також підвищуючи участь державного та приватного сектора в державних антикорупційні заходи.

4. Гіпотеза, згідно з якою корупція є видом ризикованої економічної поведінки, дозволила моделювати поширення корупції в ієрархічно організованих структурах та виявити такі деструктивні явища: залежність нижчих державних службовців від їх керівників через неможливість оскарження управлінських рішень у разі звільнення через відмова від участі в корупційних схемах; використання правових санкцій за невинуватий тиск на приватний сектор, що призводить до створення привілейованих умов для його представників, які регулярно сплачують за свій імунітет; вибіркова реалізація законодавчих вимог, що сприяє створенню бар'єрів для правової взаємодії між державним та приватним секторами. Це дозволяє визначити такі антикорупційні заходи: зміна характеру державної служби та зменшення кількості державних службовців; забезпечити можливість посадових осіб подавати скарги до вищих органів влади, а також зобов'язання відповідати на них; підвищити підзвітність усіх державних установ; передача низки повноважень від органів державної влади приватному сектору; чітке регулювання на законодавчому рівні відносин державно-приватного сектору.

5. На наш погляд, олігархічна модель протидії корупції в Україні функціонує вже давно. Корупція дозволяє чиновникам використовувати державний механізм як

інструмент досягнення приватних інтересів і сприяє відокремленню державного апарату від державного. Корумповані бюрократії існують в умовах непрозорості, невизначеної підзвітності та підзвітності, що дозволяє корумпованим чиновникам швидко адаптуватися до будь-якого спалаху антикорупційної кампанії, використовуючи вибіркові заходи законодавчого та інституційного реформування.

6. У постіндустріальному суспільстві створюється нова мотиваційно-ціннісна матриця, що характеризується критично зростаючим полем ірраціональних благ та потреб людей. Фокус людської діяльності переходить у сферу інновацій, тоді як наявність факторів знань в економіці визначає формування 'економіки знань'. Перетворення інформації та знань у продуктивну силу призводить до появи інформаційних ресурсів. Прагнення окремих чиновників монополізувати використання нових ресурсів призводить до формування корумпованих мереж, які поширюють свою діяльність по вертикалі та горизонталі в системі державної влади. Наслідками корумпованих мереж є розподіл бюджетних коштів, зростання корупційних надходжень та отримання конкурентних переваг комерційними структурами корпоративних мереж.

7. Досвід розвинутих країн показує, що розвиток інновацій можливий головним чином шляхом вдосконалення механізмів державно-приватного партнерства. У ДПП функція держави полягає у забезпеченні виробництва базових знань, дорогих технологій стратегічного характеру та створення інституційних умов, а також ефективного антикорупційного законодавства. Натомість функція

приватного сектору визначається розвитком технологій на основі власних досліджень, їх виведенням на ринок, а також дотриманням законодавства, включаючи антикорупційні заходи, розроблені державою. Тому збір підприємців та чиновників у корумповану мережу не можна вважати ДПП, оскільки ці відносини розвиваються поза правовим полем, у вузькому соціальному просторі та суперечать завданням соціального розвитку.

8. Інтенсифікація використання механізмів ДПП для забезпечення постіндустріального розвитку зумовлена зміцненням взаємної довіри між державою та приватним сектором, що може бути досягнуто залученням сектору приватний сектор у заходах державної антикорупційної політики. Як результат, державно-приватне партнерство може розглядатися не лише як механізм розподілу ризиків та залучення додаткових інвестицій, але й як ефективний компонент державної антикорупційної політики, здатний забезпечити підзвітність, прозорість та ефективність державного та приватного секторів. Враховуючи вищевикладене, видається доцільним визначити такі чотири принципи протидії корупції в рамках державної антикорупційної політики: систематичне визначення цілей, абсолютна прозорість бюджетних надходжень та видатків, вибір приватного партнера на конкурентних засадах та конструктивність.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Використання світового досвіду протидії корупції в умовах України

Зниження рівня корупції до безпечного рівня в Україні можливе лише за умови вивчення та застосування зарубіжного досвіду боротьби з цим надзвичайно негативним соціальним явищем, особливо ефективних політичних, правових та організаційних механізмів в інших країнах

подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції. Проаналізуємо досвід країн, що досягли певного успіху в цій сфері. В Ізраїлі антикорупційну атмосферу забезпечує система «дублювання нагляду» за можливою корупцією. Це здійснюється державними організаціями та спеціальними підрозділами міліції, Управлінням Генерального аудитора, яке не залежить від урядових міністерств та відомств, та громадськими організаціями, такими як Державна служба чистоти. Ці організації розслідують можливі пункти корупції та, якщо виявлені, інформують про це слідчі органи. В Ізраїлі через високі соціальні виплати державним чиновникам та невинне покарання за корупцію місцевої корупції практично не існує. В Ізраїлі до суду звертається не більше 5% корупційних злочинів, але репутація особи, причетної до корупційного скандалу, вкрай небажана.

Великобританія. Високі стандарти громадянської поведінки в Британії є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією. Система антикорупційних механізмів тут врегульована на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був прийнятий ще в 1889 році, закони про попередження корупції - в 1906 і 1916 роках були реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони вимагають від посадових осіб доводити свою невинність.

Друга особливість -- це надзвичайно висока роль громадської думки, вона стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Здебільшого громадські дебати точаться навколо питань, пов'язаних з лобіюванням і купівлею політичного впливу, проблем, створених зміною границь приватної

і державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо.

Безпосередньо корупційні процеси у Великій Британії відстежує так званий Комітет Нолана, який було засновано в жовтні 1994 року. Його зусилля зосереджені на основних ділянках громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; це колишні міністри та інші посадові особи, що працюють в тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді та інші аспекти громадського життя. За результатами роботи Комітету палата Громад парламенту вирішила призначити парламентського директора стандартів, заборонити протекцію та розголосити сторонні заробітки членів парламенту.

В основу боротьби з корупцією в Німеччині покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення "відмивання" "брудних" грошей. Особливо слід виділити обов'язок банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про операції з грошима у розмірі понад 20 тис. німецьких марок за умов, що ця інформація буде використана виключно для розслідування. Законом закріплено правило: якщо громадянин робить внесок в банк у розмірі понад 50 тис. німецьких марок, він зобов'язаний пред'явити посвідчення особи.

Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем.

Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в Німеччині, слід назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У даному разі Німеччина йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена до такого реєстру, позбавляється права

виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів.

Сінгапур. Антикорупційна політика вражає своїми успіхами. Її центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган по боротьбі з корупцією - Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке володіє політичною і функціональною самостійністю. Цей незалежний орган розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки Сінгапура. Бюро перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників і повідомляє про них відповідні органи для вживання необхідних заходів. Бюро вивчає методи роботи потенційно схильних до корупції державних органів з метою виявлення можливих слабкостей в системі управління та у випадку необхідності рекомендує вжити відповідних заходів главам цих відділів.

Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура полягає в "прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснення корумпованих дій". Це досягається за рахунок цілого ряду антикорупційних принципів, зокрема: 1) оплата праці державних службовців згідно формулі, прив'язаній до середньої заробітної платні успішно працюючих в приватному секторі осіб; 2) контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи і борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних в порушенні Акту про запобігання корупції; 3) велика строгість в справах про корупцію саме відносно високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Боротьба з корупцією є одним з ключових чинників економічного успіху Сінгапура. Японський досвід боротьби з корупцією доводить, що відсутність єдиного кодифікованого акту, направлено на боротьбу з

корупцією, не перешкоджає ефективному вирішенню проблеми. Норми антикорупційного характеру містяться в багатьох національних законах.

Особливе значення японський законодавець додає заборонам відносно політиків, державних і муніципальних службовців. Вони, зокрема, торкаються численних заходів, які політично нейтралізують японського чиновника відносно приватного бізнесу як під час служби, так і після звільнення.

Як і в Сінгапурі, Японський законодавець встановлює суворі обмеження фінансування виборчих кампаній, партій і інших політичних організацій, вводить жорсткорегламентований порядок здійснення пожертвувань на користь кандидатів на виборах, політичних фондів, встановлює суворий порядок фінансової звітності. Порухення положень закону тягне за собою застосування санкцій.

Японський законодавець кваліфікує як кримінальний злочин дії політиків, що пробивають за винагороду від зацікавленої особи вигідне для неї рішення шляхом впливу на державних, муніципальних службовців, а також юридичних осіб з 50 % капіталу держави або місцевого самоврядування.

В Японії, як і в багатьох країнах, одним з найголовніших напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Японським державним службовцям гарантована гідна оплата праці. Велику увагу японський законодавець приділяє етичній поведінці політиків і службовців. Так, з квітня 2000р. в країні діє Закон "Про етику державних службовців", а так само затверджені урядовим указом етичні правила державного службовця і норми адміністративних покарань за їх порушення. В етичних правилах державного службовця даються визначення "зацікавленої особи" і докладний перелік неетичних дій, що виключає довільне тлумачення вимог закону.

В квітні 2001 р. в Японії набув чинності Закон "Про розкриття інформації". Цей акт гарантує громадянам право на доступ до офіційної інформації, що є у урядових установах, і можливість подати апеляцію в Раду

з контролю за розкриттям інформації в тому випадку, якщо уряд вирішить не розкривати певну інформацію. Ці умови дозволили громадським організаціям викрити декілька випадків корупції.

Таким чином, в Японії пріоритетними у сфері боротьби з корупцією стали: 1) заходи політичної економії (підзвітність політичного керівництва, реформа фінансування політичних партій і кампаній); 2) реформа державної служби (гідна оплата праці, система стимулів); 3) забезпечення громадських свобод (система соціально-правового контролю і моральної дії на політиків з боку громадського суспільства).

США. Накопичено практично найбільший досвід боротьби з корупцією. Організована злочинність тут вперше стала предметом обговорення на "високому рівні" ще у 1929 році, коли її вивченням займалась так звана "Комісія Цікершема". З того часу ця проблема знаходиться в центрі уваги комісій, комітетів та підкомітетів, що створювались згідно з рішенням конгресу чи президента, які в результаті довгого та ретельного вивчення різних аспектів боротьби з організованою злочинністю та корупцією розробляли рекомендації, які були покладені в основу федеральних законів.

Важливим організаційним заходом, здійсненим урядом США, було створення в червні 1970р. "Національної ради по боротьбі з організованою злочинністю", головним завданням якої є розробка загальнонаціональної програми дій. Керівну роль в діяльності по боротьбі з організованою злочинністю відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію боротьби зі злочинністю в країні та здійснює методичне керівництво цією роботою. Головним підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладена боротьба з організованою злочинністю, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР).

В законодавстві США поняття корупції посадовців визначено достатньо широко. Воно включає ряд протиправних діянь, передбачених в основному в чотирьох главах розділу 18 Зводу Законів: 1) "Хабарництво, нечесні доходи і зловживання своїм положенням публічними посадовцями";

2) “Посадовці і службовці по найму”; 3) “Здирство і погрози”; 4) “Вибори і політична діяльність”.

Кримінальному переслідуванню за хабарництво в США піддаються не тільки ті, хто одержує хабарі, але і ті, хто їх дає. В Зводі Законів детально вказано, які категорії посадовців розуміються під особами, що одержують хабарі. Відповідальності за дачу хабара підлягає всякий, хто дає, пропонує, обіцяє що-небудь цінне публічному посадовцю або кандидату на цю посаду з протиправною метою. Важливо, що покаранню за хабарництво разом з нині функціонуючим підлягає як колишній, так і майбутній службовець.

Законодавство США, як і Японії, передбачає обмеження ділової активності колишніх державних посадовців після звільнення з органів державної влади.

Напевно найбільш ефективною є система політичних і правових механізмів боротьби з корупцією Італійської Республіки, де над вирішенням цієї проблеми тісно взаємодіють громадські організації та державні установи.

Парламент цієї країни заснував спеціальну Генеральну Раду по боротьбі з організованою злочинністю. Поряд з Генеральною Радою засновані окружні управління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією і окремо – Державне управління по боротьбі з мафією.

До завдань даного колегіального органу входять: розробка стратегії по боротьбі з організованою злочинністю та визначення мети для кожного поліцейського формування окремо; раціоналізація ресурсів та коштів, відведених для організації боротьби з організованою злочинністю, а також періодична перевірка досягнутих результатів в їх зв'язку з встановленими напрямками діяльності та, якщо необхідно, прийняття відповідних директив, спрямованих на усунення недоліків або неефективних дій.

Причому вся ця діяльність є відкритою для політичних партій, об'єднань громадян, засобів масової інформації. Зазначене управління надає можливість для участі в роботі інститутам соціального контролю. В цьому плані в 1993 році під тиском громадськості був прийнятий закон "Про

угруповання мафіозного типу", який встановив сувору відповідальність за входження до злочинної організації типу мафія. Закон цей було включено до нового кримінального кодексу Італії окремою нормою: "Кожний, хто є членом злочинного угруповання мафіозного типу, у склад якого входить троє та більш чоловік, карається позбавленням волі строком від 3 до 6 років". Нове законодавство визначає конкретні ознаки, які притаманні мафіозним угрупованням, зокрема: залякування та підкорення силою інших людей, нав'язування їм "закону мовчання" та кругової поруки з метою вчинення кримінальних злочинів, встановлення прямого або непрямого правління і контролю за різного роду економічною діяльністю, отримання незаконних прибутків та незаконних пріоритетів в такій діяльності для себе та інших осіб, а також протистоянню вільного волевиявлення при голосуванні. За цим законом відповідальність за вчинення злочину суттєво посилюється, якщо мова йде про входження в озброєне мафіозне угруповання. Озброєним вважається таке мафіозне угруповання, члени якого "володіють можливістю користуватись зброєю або вибухівкою для досягнення мети угруповання". При цьому не важливо, знаходиться зброя на руках у мафіозі, чи схована в тайниках. Передбачені жорсткі покарання для мафіозі за фінансування легальної економічної діяльності за рахунок коштів, здобутих злочинним шляхом, в тому числі прибутку від легалізації "брудних грошей".

Застосування нового закону "Про угруповання мафіозного типу" здійснюється також під контролем громадськості та органів представницької демократії, що дало змогу внести дестабілізацію в ряди мафії. Однією з форм такого контролю є заслуховування звітів Міністра внутрішніх справ у парламенті республіки два рази на рік. Такі багатоаспектні зусилля суб'єктів політики та італійської юстиції мають позитивні результати. З 1993 року до цього часу заарештовано більш, як 3500 членів мафіозно-злочинних угруповань.

Водночас це стало можливим завдяки ефективному впровадженню принципів поділу влади в італійській політичній та правовій сферах, незалежності судової влади від уряду та урядового впливу. втручання інших гілок влади. З цієї причини італійська юстиція є найважливішою з трьох гілок влади в системі антикорупційних механізмів. Конституція Італії втілює політичне рішення надати суддям Верховної Ради виключне право підбурювати та карати суддів. Дві третини членів Ради обираються суддями, а третина - політичними партіями. Крім того, адміністративні комісії мають статус суду, а Конституція передбачає адміністративні процедури у певних кримінальних справах. Ефективним антикорупційним механізмом є також той факт, що судді, прокурори та слідчі вважаються членами однієї професії та регулярно змінюють ролі. Кожен поверх незалежний. Кожен прокурор має ті самі гарантії незалежності, що і судді.

Поширена думка, що корупцію можна перемогти сильною державою, диктатурою та репресіями. Однак досвід Китаю, де вражаючі смертні вироки таємних чиновників давно стали "рутиною", підтверджує протилежне. Заходи, що придушують очевидну ефективність, навряд чи дадуть бажаний результат - хабарі, якщо їх зменшити, не будуть занадто великими, а сума хабара автоматично швидко зросте. підвищений ризик. У будь-якому випадку, це саме те, що відбувається в Китаї - не всіх розстрілюють. Крім того, репресивні заходи можуть призвести до швидкого збільшення однієї з "бюрократичних корпорацій" - правоохоронних органів, котрі матимуть монополію у вирішенні, кого застосовувати, а кому пробачити, з усіма можливими наслідками. відбувається.

Хоча демократичний режим не гарантує захисту від корупції в цілому та підкупу зокрема, він принаймні пропонує більше можливостей для боротьби з нею. По-перше, партійна конкуренція виявляє корупцію правлячої еліти. По-друге, свобода вираження поглядів дозволяє пресі контролювати державних службовців. Громадянське суспільство, як невід'ємна частина демократичного режиму, здатне підвищити ефективність незалежних

антикорупційних комісій. Ці організації успішно працюють у Гонконгу, Сінгапурі, Малайзії та Тайвані.

Яскравим прикладом "культури прозорості" є Південна Корея. Так з 1999 р. в Сеулі діє програма "OPEN" – система контролю за розглядом заяв громадян чиновниками міської адміністрації, яка викликала справжню сенсацію серед національних антикорупційних програм. Програма є показником реалізованої політичної волі на боротьбу з корупцією. Вільний доступ до інформації про стан речей виключає необхідність особистих контактів з урядовцями або пропозиції їм хабарів з метою прискорити завершення процесу ухвалення рішення. Таким чином, "OPEN" шляхом виключення особистого спілкування урядовців і громадян, як необхідної умови існування корупції, виконує основну свою задачу – попередження корупційних діянь і відновлення довіри громадян до міської адміністрації.

Таким чином, як бачимо, антикорупційне законодавство за кордоном розвивається у напрямку використання цілого арсеналу засобів правового захисту (не лише кримінального законодавства) та з акцентом на запобігання.

Аналіз особливостей боротьби з корупцією в Японії, Сінгапурі, Південній Кореї, Італії, США та інших країнах дозволяє сформулювати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, розробка якої необхідна в сучасній Україні: 1) Сильна політична воля та сформована єдина державна політика у сфері боротьби з корупцією, яка включала б низку заходів державного, політичного, економічного, соціального та правового характеру. Ні законодавчі, ні адміністративні, ні будь-які інші заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією, не можуть бути ефективними без політичної волі на всіх рівнях управління. 2) Організований соціальний контроль громадянського суспільства над усією системою державного управління (передумовою цього є створення атмосфери прозорості) та передбачав можливість порушень у цій рамках кримінального переслідування винних. Тут справді незалежні ЗМІ відіграють важливу роль.

3) Незалежність судової влади. Цей підхід повністю ілюструється правоохоронними системами Італії, США, Великобританії, Франції та інших країн.

4) Суворі відповідальність можновладців перед справді незалежним органом, який контролює чистоту державних службовців, а також повноваження притягати до відповідальності посадових осіб незалежно від їх місця в ієрархічній структурі управління. На наш погляд, ці положення можуть бути основою успішної національної антикорупційної політики в Україні

3.2. Сучасні шляхи, напрями, методи протидії корупції в Україні

Наука зазначає, що вдосконалення національної антикорупційної політики можливе лише за умови розуміння соціальних механізмів, що ведуть до корупції. Попередні розділи розглядали сутність поняття корупції, систему та модель корупційних відносин в ієрархічній структурі влади, антикорупційні моделі, національне антикорупційне законодавство та інституційні системи. На цій підставі можна стверджувати, що корупція насправді виникає тоді, коли державно-приватні відносини не гарантують належного функціонування державного управління та доповнюються неформальними відносинами, певним видом корупції. Деякі дослідники навіть вважають корупцію "мастилом за допомогою державного механізму". У зв'язку з цим корупція долає серйозні бюрократичні бар'єри, неефективні державні служби та суворі закони. Навпаки, умовою формування постіндустріального суспільства для розвитку країни є сліпе і несправедливе ставлення держави, приватного сектору.

Експерти Всесвітнього економічного форуму пропонують розділити результати корупції для економіки країни на два типи: статичні та динамічні. Статична корупція призводить до збільшення загальних витрат та збільшення

граничних витрат на виробництво. Для держави ці втрати трактуються у вигляді необґрунтованого подорожчання інвестиційних проєктів, а для приватного сектору - у вигляді збільшення витрат на подолання бюрократичних бар'єрів. У той же час економічні стимули порушуються динамікою корупції і, отже, негативно впливають на обсяги виробництва [27].

У серпні 2015 року Інститут світової політики, згідно з опитуванням, зв'язав більшість українців з корумпованою та неефективною владою; таку думку висловили 24,6% респондентів [27]. Дослідження міжнародної аудиторсько-консалтингової фірми Ernst and Young (EY) виявило значне погіршення ділового середовища в Україні. Зокрема, опитування 100 працівників великих компаній порівняно з минулим роком показало збільшення респондентів на 60-80%: "Як ви думаєте? Чи поширена корупція у вашій країні?". Крім того, викликає занепокоєння те, що 24% опитаних в Україні назвали неухильне дотримання антикорупційної політики шляхом до меншої конкурентоспроможності їх бізнесу [27].

Отже, заходи щодо вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні слід спрямовувати на покращення вітчизняних антикорупційних законів та наукою встановлено, що вдосконалення державної антикорупційної політики передусім можливе лише за умови усвідомлення соціальних механізмів, які зумовлюють корупцію.

У попередніх підрозділах досліджувалися сутність самого поняття корупції, системи і моделі корупційних відносин в ієрархічній структурі державної влади, існуючі антикорупційні моделі, вітчизняна нормативно-правова та інституційна антикорупційні системи. На основі цього можна стверджувати, що корупція фактично виникає, коли лише формальні, закріплені в законах та інших нормативно-правових актах відносини між державним і приватним секторами не можуть забезпечити повноцінного функціонування системи державного управління й доповнюються неформальними відносинами, специфічним видом яких є корупція. Деякі

дослідники навіть пропонують розглядати корупцію як “мастило, що змащує коліщати державного механізму”. З цього погляду, корупція дає змогу подолати громіздкі бюрократичні бар’єри, надання неефективних державних послуг та жорсткі закони. Натомість умовою становлення постіндустріального суспільства розвитку країни виступає невивіркове та неупереджене ставлення держави до всіх без винятку представників приватного сектора.

Експерти Всесвітнього економічного форуму пропонують поділити наслідки корупції на економіку країни на два типи: статичний та динамічний. Статична корупція призводить до збільшення валових витрат та збільшення граничних витрат виробництва. Для держави це обертається втратами у вигляді невиправданого збільшення вартості інвестиційних проектів, а для приватного сектору - збільшенням вартості подолання бюрократичних бар’єрів. Водночас динаміка корупції спотворює економічні стимули і, отже, негативно впливає на потенційний обсяг виробництва.

У серпні 2015 року Інститут світової політики на основі опитування виявив, що більшість українців асоціюють Україну з корумпованими та неефективними органами влади; таку думку висловили 24,6% респондентів [27]. Дослідження міжнародної аудиторсько-консалтингової компанії Ernst and Young (EA) показало значне погіршення почуття корупції в бізнес-середовищі в Україні. Зокрема, результати опитування 100 співробітників великих компаній порівняно з минулим роком свідчать про збільшення від 60 до 80% респондентів, які позитивно відповіли на запитання: «Чи вважаєте ви, що корупція широко поширена у вашій країні? Також викликає занепокоєння те, що 24% респондентів в Україні закликають до жорсткої антикорупційної політики, щоб зробити свій бізнес менш конкурентоспроможним [27].

Недосконалість антикорупційного законодавства, непослідовність,

необґрунтованість та ігнорування деяких його положень зазвичай ведуть до неефективної антикорупційної політики, але не розглядається як головна проблема. Здебільшого проблема полягає в неефективному впровадженні антикорупційної політики. Дослідники зазначають, що в Україні антикорупційна політика замінюється імітацією. У нашій країні кожна нова хвиля антикорупційної риторики базується на подібній моделі, яка включає:

- постановку під сумнів (заперечення) результатів та напрацювань попередників у боротьбі з корупцією;

- створення консультаційних органів, відповідальних за розробку антикорупційної політики;

- обговорення та прийняття концепцій і стратегій щодо боротьби з корупцією, іноді, законопроектів, велика частина яких не реалізується;

- проведення показових, кон'юнктурних акцій правоохоронних органів у переслідування корупціонерів, як правило, представників опозиції або чиновників середнього і низового рангу;

- проведення показових і несистемних акцій, спрямованих на реформу правоохоронних органів, зокрема ліквідація ДАІ, реформа Митної служби, однак оскільки політики не бажають відмовлятися від можливості використовувати правоохоронні органи у своїх політичних цілях, реформа останніх не відбувається.

Багаторівневість і комплексність феномену корупції не дає змоги пояснити її з позиції одного фактору, відповідно й удосконалення державної антикорупційної політики повинне передбачати комплекс різноманітних нормативно-правових та інституційних заходів.

Однак найголовнішим для усвідомлення на початковому етапі має стати розуміння того, що відсутність дійсної політичної волі до реальних змін, незважаючи на зміну політичного курсу й вимоги міжнародних

партнерів, перетворюють модель державної антикорупційної політики на імітаційну.

Надзвичайно високий рівень корупції у нашій країні призводить до порушення прав власності, упередженості вітчизняної суддівської системи та неефективності законодавчого процесу. Корупція на міжнародному рівні визначається як серйозна перешкода для становлення в Україні постіндустріального суспільства [39]. У зв'язку із цим влучним видається зауваження Лі Кван Ю, що, проголошувати високі моральні принципи, тверді наміри побороти корупцію – легко, але жити згідно з цими найкращими намірами - важко. Для цього потрібні сильні лідери і рішучість боротися з усіма порушниками без винятків [39].

З приводу останнього слід зазначити, що в прийнятому 14 жовтня 2014 р. Законі України “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки” визначено, що ключові рекомендації ГРЕКО та ЄС щодо утворення антикорупційних інституцій, проведення реформ прокуратури, державної служби, створення систем контролю щодо запобігання конфлікту інтересів та доброчесності активів посадовців залишилися невиконаними [27].

Можливо, саме тому вищим політичним керівництвом нашої країни було прийняте рішення про створення окремого спеціалізованого органу, діяльність якого спрямована на боротьбу з корупцією.

Ми визначили існування трьох моделей спеціалізованих антикорупційних інституцій. Однак слід зазначити, що при розгляді питання про створення спеціалізованого антикорупційного органу та виборі однієї з моделей необхідно враховувати доведений факт - механічно впроваджена іноземна модель може вийти з ладу, якщо її не адаптувати. політичним, культурним, соціальним, історичним, економічним, конституційним і правовим особливостям країни.

Вважаємо, що в Україні при створенні нової вітчизняної антикорупційної моделі частково використовувався універсальний підхід

до поєднання превентивних і репресивних функцій в рамках одного інституту і створені спеціалізовані інститути, що поєднують кілька превентивних функцій. Зокрема, Національному антикорупційному бюро України доручено протидіяти кримінальним корупційним злочинам, вчиненим високопоставленими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. З цією метою в його обов'язки входить проведення оперативно-розшукових заходів, досудове розслідування та інформаційно-аналітична робота, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень. Паралельно з цим в повноваження Національного агентства з попередження корупції входить виконання виключно аналітичних, моніторингових, методологічних, координаційних і інформаційних функцій. Нарешті, Національна рада з антикорупційної політики є консультативним органом при Президенті України [27]. Крім того, відповідно до чинного законодавства України Міністерство внутрішніх справ України бере участь в боротьбі з корупцією в межах своєї компетенції, а в завдання Служби безпеки України також входить виявлення, припинення, розкриття корупційних злочинів та запобігання.

При розгляді питання про вдосконалення державної антикорупційної політики необхідно звернути увагу на те, що обов'язковою умовою функціонування будь-якої системи заходів державного управління є певне примусове обмеження свободи громадян. У зв'язку з цим обов'язок відповідального і чесного уряду полягає в забезпеченні найкращого балансу для громадян між негативними наслідками обмеження свободи і перевагами, що випливають з вдосконалення державної антикорупційної політики.

Розглядаючи питання вдосконалення державної антикорупційної політики, необхідно звернути увагу на те, що обов'язковою умовою функціонування будь-якої системи заходів державного управління є певне вимушене обмеження свободи громадян. У зв'язку із цим обов'язок

відповідальної і чесної влади полягає в забезпеченні для громадян найбільш вигідного балансу між негативними наслідками від обмеження свободи і перевагами, які з'являються в результаті вдосконалення державної антикорупційної політики.

Наприклад, необмежене прагнення до отримання прибутку призводить до розвитку явищ типу Великої депресії США у 1929–1933 рр., для запобігання якій американській владі потрібно було запровадити додаткове навантаження на бізнес, консенсусу щодо якого у США, хоча і не відразу, але все ж таки було досягнуто. Інший приклад, прагнення отримати швидкий прибуток призводить у певних випадках до блокування надходження інвестицій на модернізацію виробничих фондів і розвиток критично важливих з погляду національних інтересів об'єктів інфраструктури. Тому держава змушена запроваджувати податкове стимулювання приватних інвестицій у стратегічно важливу інфраструктуру чи розвивати її, частково або повністю за суспільний кошт, а це означає застосування примусу через уведення додаткових податків.

Однак необхідно зауважити, що запровадження обмеження основних прав і свобод людини з метою забезпечення сталого розвитку суспільства можливе виключно на основі досягнення суспільного консенсусу між державою та її громадянами. Наявність указанного суспільного консенсусу є основа для реалізації політики партнерства державного і приватного секторів, що одночасно є одним із основних принципів розвитку постіндустріального суспільства.

У Розд. X Закону України “Про запобігання корупції” на юридичних осіб покладено обов'язок щодо забезпечення розробки та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у їх діяльності. При цьому керівники державних, казенних, комунальних підприємств та господарських товариств, у яких державна або комунальна частка перевищує 50%, середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації

продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує 70 млн грн, та юридичних осіб, які є учасниками попередньої кваліфікації, учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України “Про здійснення державних закупівель”, в обов’язковому порядку повинні затверджувати антикорупційну програму. Для реалізації зазначеної програми у таких юридичних особах запроваджується посада Уповноваженого з антикорупційної програми (ч. 5 ст. 62 Закону) [70].

Зрозуміло, що встановлення вказаним Законом імперативного припису щодо наявності у значній кількості юридичних осіб посади Уповноваженого з антикорупційної програми фактично суперечить одному із принципів господарювання, зокрема принципу свободи підприємницької діяльності, визначеному ч. 1 ст. 6 Господарського кодексу України [70]. Разом з тим такий крок є доволі виправданим з огляду на те, що іноземні компанії розробляють і впроваджують антикорупційну політику з метою створення ефективної системи протидії корупційним проявам. Здійснення антикорупційної політики іноземними компаніями пояснюється тим, що за кордоном без таких правил компанія не має перспектив на ринку, оскільки в багатьох західних країнах існують жорсткі санкції за підкуп іноземних посадових осіб, і тому вони змушені виходити з таких ринків під загрозою кримінальних санкцій.

Таким чином, важливим заходом щодо удосконалення державної антикорупційної політики в рамках розвитку державно-приватного партнерства є розробка та впровадження типової антикорупційної програми юридичних осіб, яка, на нашу думку, має обов’язково містити такі принципи та вимоги: системність цілепокладання; абсолютна прозорість бюджетних надходжень і видатків; обрання приватного партнера на конкурентній основі; конструктивність.

Вважаємо, що вдосконалення державної антикорупційної політики України слід здійснювати у певних напрямках. Свого часу фахівцями Світового банку з метою подолання корупції у сфері державних послуг

керівництву Грузії було запропоновано реалізувати 10 кроків (напрямів): поява сильної політичної волі, формування довіри на початковому етапі, тотальний наступ на корупцію, залучення нових кадрів, обмеження ролі держави, використання нестандартних методів, укріплення єдності та тісна координація, адаптація міжнародного досвіду до місцевих умов, використання нових технологій, стратегічне використання засобів комунікації [6]. На нашу думку, вказані кроки доцільно розглянути більш детально в контексті дослідження напрямів удосконалення державної антикорупційної політики нашої країни.

Перший напрям пов'язаний із наявністю в країні сильної політичної волі щодо реалізації заходів антикорупційної політики. Світовий досвід запобігання та протидії корупції показує, що ефективність будь-яких антикорупційних механізмів залежить передусім від політичної волі керівників держави – бажання та намірів очистити від корупційних проявів державну службу [6]. Оцінити наявність сильної політичної волі доволі складно, враховуючи відсутність загальноприйнятих критеріїв, проте це можна зробити на основі зіставлення наявних можливостей здійснювати реформи та досягнутих результатів.

Другий напрям передбачає формування на початковому етапі довіри до дій влади з боку суспільства. Це дає можливість отримати достатній часовий проміжок для реалізації поставлених довгострокових цілей, проте вимагає прийняття та реалізацію політики повної нетерпимості до корупції, а також демонстрацію швидких і наочних проміжних результатів.

Взагалі, на цьому етапі державна антикорупційна політика повинна реалізовуватися за такою схемою: сильна політична воля втілюється в стратегію антикорупційної протидії, прагматизм і швидкість, що обов'язково має привести до швидкого досягнення результатів, які, у свою чергу, сприятимуть зміцненню політичної волі щодо подальшої протидії корупції.

Окремо слід звернути увагу на те, що ефективним заходом, що забезпечує в суспільстві формування на початковому етапі довіри до

антикорупційних дій влади, є ліквідація “символів корупції”. Це передбачає: знищення владиолігархів, які традиційно тісно взаємодіють з корумпованими чиновниками й завдяки цьому мають значний політичний вплив; боротьбу проти корумпованих чиновників, які незаслужено користуються особливими привілеями й імунітетами.

Крім того, для боротьби з олігархами та чиновниками-корупціонерами важливо, щоб вона відбувалася в атмосфері абсолютної прозорості та відкритості.

Третім напрямом є тотальний наступ на корупцію, що передбачає впровадження замість фрагментарних перетворень вжиття ґрунтовних заходів антикорупційної політики, оскільки єдиним шансом для здобуття перемоги в боротьбі з корупцією є одночасний і тотальний наступ на її прояви [6]. Фрагментарні антикорупційні заходи, наражаючись на організовану протидію, підкріплену явищем рефлексії, не можуть забезпечити отримання необхідних результатів, тому заходи державної антикорупційної політики повинні реалізовуватися за сценарієм своєрідного бліц-кригу з метою недопущення консолідації сил спротиву.

Четвертий напрям удосконалення державної антикорупційної політики залучення нових кадрів. Відсутність компетентних виконавців у сфері державного управління часто стає критичною вадою, перешкоджає ефективному функціонуванню антикорупційної моделі [6]. Зрозуміло, що розв’язати кадрову проблему державних установ можна за рахунок залучення спеціалістів з досвідом роботи в приватному секторі. Проте для стимулювання появи нового класу державних службовців і запобігання їх участі в корупційних мережах мають бути передбачені шляхи забезпечення вказаних спеціалістів відповідною заробітною платою та бонусами за успішність в роботі. Адже адекватна винагорода життєво важлива для підтримки чесності та моралі політичних лідерів і вищих посадових осіб.

Водночас, урахувавши обмеженість державних фінансових ресурсів, сьогодні для України це доволі складне завдання. Проте у Грузії його вдалося

вирішити шляхом створення позабюджетного фонду, який на початковому етапі частково фінансувався за рахунок коштів Інституту відкритого суспільства, Програми розвитку ООН, а також представників приватного сектора. Згодом підвищення ефективності системи оподаткування дало змогу грузинській владі відмовитися від зазначеного фонду, зберігши конкурентний рівень зарплат і бонусів [6].

Зазначимо, що досвід Грузії покладено в основу ідеї про створення в Україні спеціального зарплатного фонду, за рахунок коштів якого на тимчасову роботу на держслужбу повинні прийти високоефективні менеджери, здатні запустити і довести до точки неповернення реформи, навчити інших людей. З цією метою необхідно внести відповідні зміни до Закону України “Про державну службу” й прийняти новий закон “Про тимчасове проходження державної служби”.

У рамках удосконалення державної антикорупційної політики має бути забезпечена якість законів. Недоліки вітчизняного антикорупційного законодавства та недосконалість правової системи часто зумовлюються [18]:

суперечливістю положень правових актів (іноді окремих законів), що дає змогу чиновникам створювати собі сприятливі умови для корупційних діянь шляхом шантажу громадян;

незавершеністю положень правових актів, їх неоднозначністю, прогалинами, численними відсильними нормами до підзаконних актів органів виконавчої влади, що призводить до створення умов для корупції (поява нечітких, неоприлюднених інструкцій).

Відомо, що в оцінку ефективності правової норми включаються такі елементи, як соціально-корисний результат її дії, витрати матеріальних засобів, людської енергії та час для досягнення певної мети [18]. Серед складових якості закону слід виділити: несуперечливість; однозначне тлумачення; відповідність об’єктивно-існуючим соціальним зв’язкам; вимога щодо вираження суспільно-корисних потреб; забезпечення рівних умов для реалізації інтересів усіма суб’єктами права; закріплення та захист суспільно

прийнятних норм (правил); спрямованість та стимулювання творчої діяльності людей [18].

П'ятий напрям удосконалення державної антикорупційної політики – обмеження ролі держави, який реалізується в заходах приватизації, дерегуляції та в податковій реформі. Прозорість і відкритість приватизаційного процесу об'єктів державної власності розглядаються як джерело надходження до державного бюджету додаткових коштів, що можуть акумулюватися в різних фондах для подальшого використання. Регуляторна функція державних установ повинна обумовлюватися ефективністю з погляду потреб суспільства, тому функції установ із слабким регуляторним потенціалом мають бути скасовані [18]. Зрештою, спрощення системи оподаткування і зниження податкового навантаження на приватний сектор створить додаткові стимули для детінізації вітчизняної економіки, розвитку підприємницької діяльності та надходженню іноземних інвестицій, що збільшить обсяг податкових платежів до державного бюджету.

У цьому аспекті слід відзначити політику ЄС щодо реформи державного управління, яка насамперед пов'язана зі зменшення розмірів державного сектору. Вирішити це завдання планується за рахунок приватизації державних та комунальних підприємств. Основним аргументом для проведення приватизації виступає ідея щодо підвищення ефективності та якості надання послуг населенню внаслідок передачі прав власності від державного сектора до приватного. Більшість країн ЄС здійснили приватизацію таких галузей, як телекомунікаційна, газова, електроенергетика, водопостачання та низку інших, включаючи авіалінії і залізничні транспортні перевезення [18].

Шостим напрямом удосконалення державної антикорупційної політики має передбачатися прийняття нестандартних рішень, насамперед це може стосуватися звільнення під заставу з-під варті осіб, засуджених за корупційні злочини [18]. Зазначений крок з огляду на важку фінансово-економічну ситуацію в Україні вбачається більш вигідним, ніж утримування вказаних

осіб у в'язниці за кошти державного бюджету. Однак необхідно зауважити, що механізм звільнення корупціонерів під заставу характеризується високим ступенем корупційного ризику. З метою уникнення появи чергового джерела корупції у вітчизняному законодавстві мають бути чітко “прописані” умови, випадки внесення застави та її розмір, а також забезпечена максимальна прозорість застосування цього механізму.

Сьомий напрям пов'язаний з тим, що в рамках удосконалення державної антикорупційної політики слід забезпечити практичне впровадження принципу “об'єднання та тісної взаємодії”. Це означає єдність зусиль ключових політичних осіб, відповідальних за вжиття антикорупційних заходів, та тісної взаємодії між ними. На нашу думку, реалізація цього напрямку передбачає: тісну взаємодію Президента та уряду України щодо реалізації державної антикорупційної політики;

забезпечення роботи й чітке розмежування компетенції Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції; проведення регулярних засідань Національної ради з питань антикорупційної політики, що сприятиме усвідомленню гостроти й невідкладності розв'язання проблеми корупції в Україні.

Восьмий напрям, що стосується адаптації міжнародного досвіду до місцевих умов, передбачає не тільки врахування успішних зарубіжних антикорупційних практик, а й з'ясування причин невдалих антикорупційних кампаній. Наприклад, сьогодні антикорупційний досвід Гонконга та Сінгапура користується підвищеною популярністю серед міжнародних експертів і наводиться ними як приклад універсальної моделі протидії корупції. Проте, на наш погляд, антикорупційні органи в цих країнах функціонують у специфічних умовах, пов'язаних з невеликими розмірами самих країн та їх статусом світових фінансово-економічних центрів. Корупція в цих країнах була проблемою на певному етапі демократизації, перехідної економіки та інтеграції до світового ринку. Тому очевидно, що для України найбільший інтерес становить досвід антикорупційної політики

Гонконга та Сінгапура саме на етапі становлення. Спроби ж скопіювати сучасні моделі державної антикорупційної політики цих країн для впровадження в такій великій країні, як Україна, з ендемічною корупцією та власними національними особливостями прогнозовано матимуть неоднозначні результати.

Як дев'ятий напрям удосконалення державної антикорупційної політики в дисертації розглядається використання технологічних досягнень, що, по-перше, має привести до зменшення кількості особистих контактів громадян із державними чиновниками, а, по-друге, сприятиме підвищенню стандартів прозорості і спрощенню вирішення завдань щодо забезпечення ефективного моніторингу якості надання адміністративних послуг. Слід зауважити, що використання новітніх технологій для цілей державної антикорупційної політики сприятиме підвищенню загальної ефективності державного управління. Однак слід враховувати, що технологічний розвиток вимагає залучення більш талановитих і компетентних виконавців, що пов'язує використання технологічних досягнень із залученням нових кадрів.

Оскільки суспільство виступає основним замовником подолання корупції, його представники й активні діячі ніякому разі не повинні залишатися за межами моделі державної антикорупційної політики. Для цього в рамках її вдосконалення необхідно забезпечити стратегічну комунікацію, яка розглядається як десятий напрям вдосконалення державної антикорупційної політики. У рамках антикорупційної політики слід передбачати можливість урахування громадської думки й переважаючих настроїв у суспільстві, що, по суті, має використовуватися для коригування самої політики. Крім того, можливості для прийняття посадовцями в одноосібному порядку рішень обмежуються в умовах прозорості, відкритості діяльності посадових осіб, існування єдиних, чітких і зрозумілих критеріїв оцінки процесу ухвалення рішень, наявності розроблених альтернативних варіантів рішення, які відкрито обговорюються та розробляються. Оптимальне рішення (з усіх розроблених альтернатив) має прийматися

виважено, економічно обґрунтовано, а результати виконання прийнятих рішень мають бути вимірюваними за допомогою визначених показників.

Ключем до зміни суспільної свідомості в аспекті вдосконалення державної антикорупційної політики є знищення символів корупції і демонстрація реальних результатів антикорупційної протидії. Тому інформування політиками й високопосадовцями громадськості про результати провадження державної антикорупційної політики з наведенням її конкретних результатів, зокрема щодо розслідуванням резонансних корупційних справ за участю високопоставлених корумпованих чиновників, забезпечує донесення до широких мас позиції влади щодо неприйнятності корупції і стає сигналом необхідності змін у поведінці окремої людини й усього суспільства. Підґрунтям державної антикорупційної політики мають стати показники сприйняття громадськістю корупційних проявів та оцінка їх суспільної небезпеки [18]. Тому вкрай необхідно започаткувати та популяризувати проведення громадських слухань щодо проблем реалізації державної антикорупційної політики в різних сферах суспільного життя.

Висновки до 3 розділу

1. Особливістю формування інституціональної основи антикорупційної політики України є періодичне формування та ліквідація багатьох антикорупційних установ різного статусу та підпорядкування, діяльність яких обмежувалась переважно дорадчими функціями та обмежувалась відомчими інтересами. Крім того, національна антикорупційна система характеризувалась розпорощенням та дублюванням функцій між різними суб'єктами, наприклад, накладенням компетенції у сфері антикорупційної політики між Урядовим уповноваженим з питань протидії корупції та Міністерством юстиції України.

2. У попередні роки в національній антикорупційній політиці спостерігались лише антикорупційні наміри у відповідних стратегіях, концепціях та програмах, але на практиці не було реальної волі політики та

ефективної роботи антикорупційних установ. Водночас встановлено, що основними рисами національної антикорупційної системи мають бути послідовність, функціональна диференціація, цілісність, нормативність та міцність. Більше того, враховуючи те, що антикорупційні програми в Україні іноді покращуються набагато швидше, ніж антикорупційні механізми, важливою вимогою антикорупційних заходів має бути відповідність вимогам уряду. соціальний розвиток.

3. Особливістю формування інституційної основи антикорупційної політики України виступає періодичне утворення та ліквідація численних антикорупційних установ із різним статусом та підпорядкуванням, діяльність яких в основному зводилася до консультативно-дорадчих функцій та обмежувалася відомчими інтересами. Крім того, національній антикорупційній системі були притаманні розпорошеність та дублювання функцій між її різними суб'єктами, наприклад, накладання компетенції у сфері антикорупційної політики між Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики та Міністерством юстиції України.

4. У попередні роки в національній антикорупційній політиці спостерігались лише антикорупційні наміри у відповідних стратегіях, концепціях та програмах, але на практиці реальної волі не було. політична та неефективна робота антикорупційних установ. Водночас встановлено, що основними рисами національної антикорупційної системи мають бути послідовність, функціональна диференціація, цілісність, нормативність та міцність. Більше того, враховуючи те, що антикорупційні програми в Україні іноді покращуються набагато швидше, ніж антикорупційні механізми, важливою вимогою антикорупційних заходів має бути відповідність вимогам уряду. соціальний розвиток.

5. Відповідно до Закону України «Про Національну антикорупційну службу» в нашій країні створено правоохоронний орган, відповідальний за виявлення, скасування, розслідування та попередження злочинів, скоєних вищими посадовими особами, уповноваженими виконувати урядові або

місцеві функції. і становлять загрозу національній безпеці. Основним недоліком цього українського закону є його невідповідність мистецтву. 106 Конституції України, де чітко визначені повноваження Президента України, які не включають призначення та звільнення з посади директора Національного апарату, а також затвердження Комісії з питань захисту конкуренції. Водночас призначення Президентом України директора Національного офісу свідчило про існування в українському суспільстві пріоритетів політичного призначення над верховенством права, що могло негативно вплинути на функціонування Національного бюро та антикорупційної системи.

6. З результатів ретроспективного аналізу формування та розвитку національної системи антикорупційної політики за період 1991-2016 років. Можна виділити 7 історичних фаз, протягом яких діяли 4 основні антикорупційні закони, 4 антикорупційні документи на стратегічному рівні та досить значний ряд інших нормативних актів, що запровадили нові або модифіковані механізми реалізації національної антикорупційної політики.

7. За попередні роки у вітчизняній антикорупційній політиці спостерігалось лише декларування намірів боротьби з корупцією у відповідних стратегіях, концепціях і програмах, однак на практиці була відсутня реальна політична воля та не проводилася ефективна робота антикорупційних інституцій. Водночас визначено, що основними характеристиками державної антикорупційної системи повинні бути постійність, функціональна диференціація, цілісність, нормативність та міцність. До того ж, враховуючи, що в Україні іноді корупційні схем вдосконалюються набагато швидше, ніж антикорупційні механізми, важливою вимогою до заходів антикорупційної протидії повинна стати відповідність вимогам суспільного розвитку.

8. Крім того, упродовж указанного періоду було створено 6 міжвідомчих робочих органів при ВРУ, РНБОУ та Президентові України, які повинні були вирішувати питання координації діяльності інституцій,

здіяних у запобіганні корупції, однак їх діяльність не принесла очікуваного результату щодо зниження рівня корупції в українському суспільстві. Основною причиною неефективності цих інституцій можна вважати їх консультативно-дорадчий характер, нечіткість та дублювання повноважень, а також залежність їх роботи від волі вищих посадових осіб.

Найбільш важливими результатами діяльності щодо розбудови державної антикорупційної політики є: закріплення на законодавчому рівні відповідного категорійно-понятійного апарату; криміналізація всіх видів корупційних злочинів; закріплення можливості застосування кримінально-правової відповідальності до юридичних осіб; заміна терміна “хабар” поняттям “неправомірна вигода” з метою охоплення матеріальної та немайнової вигоди; забезпечення процедури спеціальної конфіскації по предикатних злочинах; публічність Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; визначення механізму фінансового контролю через перевірку декларацій; визначення інституцій, відповідальних за контроль дотримання законодавства щодо конфлікту інтересів; посилення гарантій анонімності та захисту викривачів; поширення юрисдикції України за корупційні злочини на іноземців та осіб без громадянства; встановлення механізму виявлення фізичної особи – кінцевого вигодоодержувача юридичних осіб та вільного доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; запровадження електронної системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування; створення Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Аналіз досвіду реалізації заходів антикорупційної політики в зарубіжних країнах із низьким рівнем сприйняття корупції та високою часткою ІКТ у продуктах і послугах вказує на наявність традиційно широких регулюючих функцій держави в більшості сфер державного управління. Це дає підстави зробити висновок, що найбільш важливими з погляду зниження

рівня корупції в системі державного управління виступають напрями антикорупційної політики щодо підвищення прозорості, будування цілісності й добросовісності, а також упровадження механізмів підзвітності й відповідальності.

Порівняльний аналіз основних функцій спеціалізованих антикорупційних інституцій у різних постіндустріальних країнах дає змогу виділити 3 основних підходи до їх створення: багатоцільові органи, які мають повноваження правоохоронних органів та здійснюють превентивні функції; спеціалізовані служби, управління та/або відділи з боротьби проти корупції в системі правоохоронних органів; інституції із запобігання корупції, розроблення політики і її координації. До основних умов належної та ефективної роботи спеціалізованих антикорупційних органів, насамперед належать: незалежність і підзвітність; чітка законодавча база; постійна інституційна структура; прозорість і гарантованість процесу вибору керівника; прозорість та об'єктивність процедури підбору і призначення персоналу; адекватне фінансування та відповідні повноваження; співпраця з громадянським суспільством та приватним сектором, а також міжвідомча співпраця.

ВИСНОВКИ

Дипломна робота пропонує теоретичне узагальнення та пропонує нове рішення наукової проблеми, яка полягає у підтримці сутності та особливостей державної антикорупційної політики з урахуванням сутності та масштабів впливу корупції на розвиток держави та суспільства в постіндустріалізмі та розробці керівних принципів для вдосконалення державної антикорупційної політики. Отримані під час дослідження результати дозволяють сформулювати наступні висновки.

1. Аналіз основних наукових підходів до розуміння державної антикорупційної політики дозволив її трактувати як сукупність цілей, завдань, принципів, а також заходів, рішень та дій щодо запобігання та боротьби з корупцією через державне управління та інститути громадянського суспільства. законодавства України та забезпечити зменшення корупції у всіх сферах суспільного життя.

З огляду на різноманітне тлумачення терміна "корупція", зроблено висновок, що корупцію можна розглядати в більш широкому розумінні як загальний результат негативних проявів у сфері державної влади та вузьку форму особистої вигоди в професійному управлінні.

2. Підтверджено, що суттєвою характеристикою державної антикорупційної політики є система (взаємозалежність та взаємозв'язок реалізації антикорупційних програм та заходів) та її цілісність (узгодженість між різними структурними елементами).

Встановлено, що метою державної антикорупційної політики є створення та організація ефективної системи запобігання та протидії корупції, визначення її передумов та усунення наслідків, а також визначення шляхів забезпечення незворотності покарання за корупцію.

Розкрито принципи здійснення державної антикорупційної політики, що ґрунтується на засадах державно-приватного партнерства, до яких віднесено: системність визначення цілей (наявність чітких формулювань,

наукова обґрунтованість, реалістичність, а також відповідних критеріїв для оцінки їх досягнення); прозорість бюджетних надходжень і видатків (забезпечує корупційну стійкість механізмів ДПП); обрання приватного партнера на конкурентній основі (термін дії будь-якого рішення щодо визначення приватного партнера повинен апriorі обмежуватися надходженням більш вигідної пропозиції від іншого приватного партнера); конструктивність (спрямованість відносин у рамках ДПП не на конфронтацію, а на конструктивне співробітництво з метою забезпечення синергетичного ефекту). Розкрито роль державної антикорупційної політики у процесах державотворення.

3.Класифіковано моделі державної антикорупційної політики, що застосовуються в системі державного управління. За критерієм концептуальності вони поділяються на тоталітарну (системний контроль за поведінкою посадовців та жорстку реакцію держави на будь-які прояви відхилень такої поведінки від установлених норм (писаних і неписаних), авторитарну (вибіркова відповідальність, яка реалізується згідно з указівками “керівника”, а кар’єрне просування посадовця на вищі рівні державної влади гарантує йому імунітет недоторканності), олігархічну (діє принцип відповідальності “свій – чужий”), ліберальну (відсутність відповідальності та покарання за корупційні правопорушення, вседозволеність) та правову демократичну (гарантування рівності всіх перед законом, забезпечення відповідності рівня владних повноважень ступеню відповідальності, громадський контроль за діяльністю органів державної влади, налагодження і підтримка дієвого діалогу з громадськістю та формування пріоритетів боротьби із корупцією); за критерієм історико-географічного коду держави – на західноєвропейську (негативне сприйняття корупції і ставлення громадськості до неї як до аномального явища), азійську (запровадження державою тотального контролю над усіма сферами суспільного життя), африканську (характеризується заходами, спрямованими на “придушення” демократії і використання демократичних процедур як прикриття для

монополізації та примітивізації економіки в інтересах олігархічних кланів) та латиноамериканську (наявність потужних кримінальних та тіньових секторів економіки, які зростають із системою органів державної влади, що унеможлиблює ефективну боротьбу з корупційними мережами); за критерієм корупційної взаємодії в ієрархічних системах – на моделі “батоба і пряника” (використовується переважно в західних країнах і полягає в поєднанні досить довготривалих, дорогих і позбавлених швидкого ефекту програм профілактики корупційної поведінки із відносно “м’якими” заходами примусу за незначні діяння і максимально жорсткими покараннями (в тому числі тривале позбавлення волі) за серйозні корупційні злочини), “тотальної війни” (притаманна країнам Сходу та Азії і передбачає поєднання вкрай жорстоких заходів придушення будь-яких проявів корупції з наміром створити ідеологічну основу неприйнятності корупції в суспільстві) та “псевдоліберальну” (характерна для держав, що перебувають на етапі розвитку, на якому корупція розглядається як природне економічне явище, що необхідно контролювати лише за допомогою окремих заходів, не даючи їй змоги перевищити певний рівень, до досягнення якого ринкові механізми здатні самостійно обмежувати рівень корупції в суспільстві).

Визначено, що в Україні функціонує олігархічна антикорупційна модель, у межах якої корумповані бюрократичні структури існують в умовах непрозорості, нечіткої визначеності відповідальності та звітності, внаслідок чого посадові особи використовують державний механізм як інструмент для досягнення приватних інтересів, що зумовлює відчуження державного апарату від суспільства.

4.3’ясовано, що в умовах розвитку постіндустріального суспільства реалізація державної антикорупційної політики має свою специфіку, зумовлену такими факторами, як розвиток “економіки знань”, швидкість отримання інформації, високий рівень суспільного добробуту, високі технологічні досягнення, здешевлення інноваційних технологій за рахунок створення конкурентного бізнес- середовища.

Наголошено на тому, що формування нової мотиваційно-ціннісної матриці характеризується критично зростаючою сферою ірраціональних благ і потреб людини, що зумовлює зміну структури суспільства та індивідуальної свідомості. За таких умов загострюються питання майнової і соціальної нерівності, зміни сутності і цінності службової ієрархії, суспільного розшарування між тими, хто досяг високого рівня добробуту, й тими хто тільки прагне отримати матеріальні блага. Це призводить до формування особливої моделі корупційних відносин – корупційних мереж, що відтворюються і розвиваються на рівні неформальних соціальних зв'язків, не мають чіткої ієрархії і структури, яка проявляє себе на різних рівнях та у сферах публічно-правової організації суспільства й спрямована на деформацію юридичних і політичних інститутів, використання їх владно-правових, організаційних, інформаційних та інших ресурсів для задоволення корисливих особистих, групових і корпоративних інтересів.

Водночас становлення постіндустріального суспільства завдяки інноваційним і технологічним досягненням підвищує можливості щодо напрямів удосконалення державної антикорупційної політики шляхом підвищення прозорості, забезпечення цілісності та доброчесності, а також створення систем звітності та відповідальності.

5. На основі аналізу сучасного стану державної антикорупційної політики стверджується, що головною перешкодою в досягненні прогресу щодо її реалізації є інституційні викривлення антикорупційної системи, обтяжені недосконалою нормативно-правовою базою, що призводить до формування сприятливого середовища для розростання корупції в усіх сферах суспільного життя.

Установлено, що для сучасної інституційної антикорупційної системи, яка складається із Національного антикорупційного бюро (оперативно-розшукові дії в рамках кримінальних проваджень), Національного агентства з питань запобігання корупції (вживає превентивних заходів), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (прокурорські функції) характерними є

неврегульованість та дублювання функцій, відсутність належної координації, що уможлиблює виникнення інституційних конфліктів та боротьби один проти одного. Основними пріоритетами у діяльності зазначених інституцій має бути незалежність у прийнятті рішень та ресурсний потенціал.

б.Визначено напрями вдосконалення державної антикорупційної політики, які передбачають: забезпечення наявності сильної політичної волі щодо реалізації заходів державної антикорупційної політики; формування на початковому етапі довіри до дій влади з боку суспільства, що вимагає прийняття та реалізації політики повної нетерпимості до корупції, боротьбу з олігархами та корумпованими чиновниками як символами корупції; тотальний наступ на корупцію, що передбачає вжиття ґрунтовних заходів антикорупційної політики; залучення нових кадрів, що вимагає розробки заходів щодо їх забезпечення відповідною заробітною платою та бонусами за успіхи в роботі; підвищення якості законів; обмеження ролі держави, що включає проведення прозорої приватизації, дерегуляції та податкової реформи; прийняття нестандартних рішень, що, насамперед, пов'язується із звільненням корупціонерів на умовах виплати штрафу; об'єднання та тісної взаємодії, що означає єдність зусиль і співпрацю між ключовими політичними фігурами, відповідальними за вжиття антикорупційних заходів; адаптацію міжнародного досвіду до національних умов, що передбачає врахування не тільки успішних зарубіжних антикорупційних практик, а й випадків невдалих антикорупційних кампаній; використання технологічних досягнень, що приведе до зменшення кількості особистих контактів громадян із чиновниками, підвищення стандартів прозорості та ефективного моніторингу якості надання державних послуг; здійснення стратегічної комунікації, що передбачає започаткування та популяризацію громадських слухань, присвячених проблемам реалізації державної антикорупційної політики в різних сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белл Д. Эпоха разобщенности: Размышления о мире XXI века. / Д. Белл, В. Л. Иноземцев. – М. : Центр исслед. постиндустр. о-ва, 2007. – 304 с.
2. Береза О. Д. Особливості корупційних проявів у постіндустріальному суспільстві / О. Д. Береза // Економіка та держава : міжнар. наук.-прак. журн. –2017. – № 3. – С. 139–143.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія / О. Ю. Бусол. – Київ : Ін Юре, 2018. – 564 с.
4. Буряк Г. С. Корупційні відносини в сучасних умовах інституціоналізації світової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.- 08.00.02 / Буряк Г. С. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 24 с.
5. Бондаренко С. В. Коррупцированные общества / С. В. Бондаренко. – Ростов н / Д : ОАО “Ростиздат”, 2002. – 368 с.
6. Борьба с коррупцией в сфере государственных услуг. Хроника реформ в Грузии / Междунар. банк реконструкции и развития ; Междунар. ассоциац. развития. – Washington : The World Bank, 2019. – 108 с.
7. Братковський М. Л. Формування механізмів реалізації публічної влади на підставі довіри: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец.-25.00.02 “Механізми держ. упр.” / Братковський М. Л. ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2011. – 34 с.
8. Береза О. Д. Економічні наслідки корупції в державному управлінні / В. М. Соловійов, О. Д. Береза // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2013. – № 1. – С. 154–158.
9. Бова А. Transparency International : індекс сприйняття корупції [Електронний ресурс] / А. Бова // Політ. менеджмент. – 2004. – № 1. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&-c=229>.

10. Береза О. Д. Становлення та особливості інституційної основи антикорупційної політики України / О. Д. Береза // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – № 4. – С. 116–122.

11. Балувєв Б. В. Яка корупційна модель потрібна Україні [Електронний ресурс] / Б. В. Балувєв // Коментарі. Львівський портал. – Режим доступу : <http://portal.lviv.ua/article/2012/09/21/000302.html>.

12. Візір А. М. До питання про створення контрольного механізму конвенції ООН проти корупції: співвідношення глобального та регіонального механізмів /

А. М. Візір // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – Вип. 1. – Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 63–70.

13. Гурковський В. І. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства : перспективи адаптації в Україні / В. І. Гурковський // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. праць Асоціації докторів наук з держ. упр. – 2018. – № 2. – С.51–57.

14. Домбругова А. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з корупцією / А. Домбругова // Юрид. вісн. України. – 2007. – 13–19 січ. (№ 2). – С. 12.

15. Дульський О. Створення в Україні антикорупційного органу – нагальна вимога сьогодення. Реалії, проблеми і перспективи / О. Дульський // Україна – НАТО : наук. журн. – 2008. – № 1 (23). – С. 41–64.

16. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко та ін. ; за заг. ред. проф. Н. Р. Нижник. – Київ : Вид-во УАДУ, 2019. – 164 с.

17. Данількевич М. І. Проблеми боротьби з корупцією: міжнародний і вітчизняний досвід / М. І. Данількевич // Коррупция: региональные и отраслевые тенденции : сб. науч. ст. / под. ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дремина. – Одесса: ФЕНІКС, 2003. – С. 71–81. – (Б-ка журн. “Юрид. вестн.”).

18. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при

Президентів України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – Київ : НАДУ, 2014. – 448 с.

19. Журавський В. С. Корупція в Україні – не політика : монографія / В. С. Журавський, М. І. Михальченко, О. М. Михальченко; Ін-т політ. і етнонац. Дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ : Фенікс, 2007. – 408 с.

20. Заурвайн К. Коррупция - возвращение “старого” мира в эпоху модерна? / К. Заурвайн / Пер. с нем. В. Н. Гиряева // Социолог. обозрение. 2018. - Т. 11. –№ 3. – С. 105–119.

21. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров, С. О. Кравченко та ін.; за ред. проф. А. М. Михненка - 3-тє вид., доп. і перероб. – Київ : НАДУ, 2012. – 529 с.

22. Калинин В. Д. Айсберг коррупции / В. Д. Калинин. – М. : Политиздат, 1979. – 110 с.

23. Кашуба Я. М. Корупція та відповідальність за корупційні діяння / Я. М. Кашуба; Ін-т соціогуманет. пробл. людини Захід. наук. центру НАН України і МОН України. – Львів : ПАІС, 2018. – 110 с.

24. Кузовков Ю. В. Мировая история коррупции / Ю. В. Кузовков : в 3 т. - М. : Издательство Анима-Пресс, 2010. – Т. 1. – 544 с.

25. Кримінальна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією : [Конвенція РЄ, Міжнар. док. від 27 січ. 1999 р.] // Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во, 2012. – 624 с.

26. Кузовков Ю. В. Мировая история коррупции / Ю. В. Кузовков : в 3 т. - М. : Издательство Анима-Пресс, 2010. – Т. 1. – 544 с.

27. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : [Конвенція ООН, Міжнар. док. від 5 листоп. 2000 р.] // Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. / пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во,

2012. – 624 с.

28. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: [Конвенція ООН, Міжнар. док. від 31 лист. 2003 р.] // Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во, 2012. – 624 с.

29. Кримінальна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією : [Конвенція РЄ, Міжнар. док. від 27 січ. 1999 р.] // Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во, 2019. – 624 с.

30. Конституція України [Електронний ресурс] : [Основний Закон України від 28 чер. 1996 р. (із змінами, внесеними згідно з 4-ма законами України в 2004–2014 рр.)] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – 2014. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2>

31. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / А. Є. Конверський ; за ред. А. Є. Конверського – Київ : Центр учб. л-ри, 2010. — 352 с.

32. Кравченко С. О. Технологічні аспекти впровадження суспільних реформ [Електронний ресурс] / С. О. Кравченко // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2019. – Вип. 13. – С. 164-178. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tppd_2013_13_14.pdf.

33. Корупція : теоретико-методологічні засади дослідження / кер. авт. кол. доц. І. О. Ревак. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.

34. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) / М.І. Мельник. – К.: Юрид. думка, 2004. – 400 с.

35. Корупція в Україні / М.І. Камлик, Є.В. Невмержицький. – К.: Знання, 1998. – 186 с.

36. Корупція і національна безпека: Навч. посіб./ Є.В. Невмержицький, Ф.П. Шульженко; Київ. держ. лінгв. ун-т, Гуманіт. ін-т. – К.,

2000. – 194 с.

37. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми): Моногр. / О.Я. Прохоренко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2005. – 166 с. – Бібліогр.: с. 141–159.

38. Корупція у суспільстві, що трансформується / А. Бова // Політ. менеджмент. – 2006. – № 3. – С. 141–152.

39. Корупція як предмет історико-правового дослідження / О.М. Михальченко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 17. – С. 396–401.

40. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 251-V.

41. Малая Советская Энциклопедия. / гл. ред. С.Б. Ингулов, Н.Л. Мещерякова – Второе изд. – М. : Гос. Ин-т “Совет. Энцикл.”, 1937. – Т. 5. – 571 с.

42. Маркеєва О. Д. Подолання корупції в Україні: проблемні питання [Електронний ресурс] / О. Д. Маркеєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2019. – № 18. – Режим доступу :

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/18text/g18_16.htm/.

43. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец.-12.00.08 / Мельник М. І. ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2002. – 31 с.

44. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – Київ : Юрид. думка, 2004. – 400 с.

45. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія / М. І. Мельник. – Київ : Атіка, 2001. – 303 с.

46. Михальченко М. Корупція в Україні: політико-філософський аналіз : монографія / М. Михальченко, О. Михальченко, Є. Невмержицький;

Ин-т політ. і етнонац. Дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Кураса, 2010– 615 с.

47. Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. – Київ : Юринком Інтер, 2005. – 336 с.

48. Модельный закон “Основы законодательства об антикоррупционной политике” [Электронный ресурс] : Постановление от 15 нояб. 2003 г. № 22-15 / Межпарламент. Ассамблея государств-участников СНГ. 2003. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_944.

49. Мельник Р. С. Законність як принцип управління та його роль у діяльності органів державної влади / Р. С. Мельник // Вісн. Запорізький юрид. ін.-ту– 1999. - № 4 (9). – С. 126–132.

50. Михненко А.М. Проблеми взаємодії інститутів влади та громадянського суспільства та суспільна безпека [Текст]/ А.М. Михненко, М.П. Месюк // Теорія та практика державного управління: Зб. наук. пр.– Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ, 2009. – Вип. 1(24) – С.31-41

51. Нижник Н. Р. Теоретичні аспекти державного управління : [монографія] / Н. Р. Нижник, С. П. Мосов. – Чернівці : Технодрук, 2011. – 248 с.

52. Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки. Закон України “Про засади запобігання і протидії корупції”. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення” : наук.-практ. коментар. – відп. ред. С. В. Ківалов, Є. Л. Стрельцов. – Вид. 2-ге, доповн. та переробл. / – Харків : Одісей, 2012. – 368 с.

53. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: □ спец. □ 23.00.02. / Невмержицький Є. В. ; Нац. акад. внутр. справ України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 1999. – 19 с.

54. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен

: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : □ спец. □
23.00.02 / Невмержицький Є. В. ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац.
дослідж. ім. І. Ф. Кураса— Київ, 2009. – 34 с.

55. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія / Є. В. Невмержицький. – Київ : КНТ, 2008. – 368 с.

55. Нуруллаєв І. С. Роль ООН у формуванні глобальної міжнародно-правової антикорупційної стратегії / І. С. Нуруллаєв // Юрид. Україна. – № 12 (60). – С. 93–96.

56. Нуруллаєв І. С. Роль ООН та РЄ у боротьбі з корупцією як загальносвітовою проблемою / І. С. Нуруллаєв // Юридична наука очима молодих вчених: тези доп. та наук. повідомлень за матеріалами всеукр. наук.-пркт. конф., Харків, 16–17 травня 2008 р. / за заг. ред. А. П. Гетьман. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. – 78 – 79.

57. Нуруллаєв І. С. О. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія / І. С. О. Нуруллаєв. – Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 160 с.

58. Оскар Ариас Санчес. Анализ коррупции в различных странах / Ариас Санчес Оскар // Следователь. – 2006. – № 10. – С. 55–58.

59. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми) : монографія / О. Я. Прохоренко. – Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Київ : НАДУ, 2005. – 166 с.

60. Попченко Т. П. Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникненню корупції у сфері охорони здоров'я в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 “Механізми держ. упр.” / Попченко Т. П. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Київ, 2010. – 20 с.

61. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам у системі державної служби України (організаційно-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.03 “Державна

служба” / Прохоренко О. Я. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2004. – 20 с.

62. Поуп Дж. Боротьба з корупцією : елементи системи державної невідкупності / Дж. Поуп. – Рівне : ТОВ “Планета-друк”, 2011. – 488 с.

63. Пономарев П. Г. Понятие коррупции и уголовно-правовые средства ее сдерживания / П. Г. Пономарев // Правовые и организационные проблемы борьбы с коррупцией. – М. : Акад. МВД РФ, 1993. – С. 47–60.

64. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря): [Закон України від 4 лют. 2004 р. № 1433-IV] // Офіц. вісн. України. – 2004. – 16 квіт. (№ 49). – С. 14. – Ст. 564.

65. Пунжин С. М. Цель в процессе создания нормы международного права / С. М. Пунжин // Советский ежегодник международного права. 1986. – М. : Наука, 1987. – С. 290–296

66. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: [Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V] // Офіц. вісн. України. – 2006. – 15 листоп. (№ 44). – С. 10. – Ст. 2938.

67. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1001/2011 // Офіц. вісн. Президента України. – 2011. – 3 листоп. (№ 29). – С. 13.

68. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13 трав. 2014 р. № 1261-VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – 11 лип. (№ 28). – Ст. 2253.

69. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII] // Офіц. вісн. України. – 2014. – 7 листоп. (№ 87). – С.

134. – Ст. 2473.

70. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014

71. По боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовт. 1995 р.

№ 356/95–ВР (Закон витратив чинність на підставі Закону № 1506–VI від 11 черв. 2009 р.) // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – 22 серп. (№ 34). – Ст. 266.

72. Про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією [Резолюція Комітету міністрів РЄ, Міжнар. док. від 6 листоп. 1997 р. № (97)24] // Міжнародно- правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. : пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во, 2012. – 624 с.

73. План дій боротьби з корупцією: [Міжнар. док. від 1 берез. 2001 р.] // Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. : пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во, 2012. – 624 с.

74. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3206-IV (Закон витратив чинність на підставі Закону № 1700-VII від 14 жовт. 2014 р.) // Офіц. вісн. України. – 2011. – 20 черв. (№ 44). – С. 9. – Ст. 1764.

75. Про ратифікацію Кримінальної Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 252-V // Офіц. вісн. України. – 2006. – 15 листоп. (№ 44). – С. 41. – Ст. 2939.

76. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 16 бер. 2005 р. № 2476-IV // Офіц. вісн. України. – 2005. – 22 квіт. (№ 14). – С. 19. – Ст. 701.

77. Пронюк Н. В. Актуальні питання міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції / Н. В. Пронюк // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Вип. 10. Зовнішня політика і дипломатія: погляд із XXI століття. – Київ : Демід, 2004. – Ч. 2. – С. 140–155.

78. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ.

2011 р. № 2939-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – 18 лют. (№ 10). – С. 29. – Ст. 446.

79 . Проблеми модернізації політичних систем сучасності : монографія / М. І. Панов (кер. авт. кол.), Л. М. Герасіна, О. Г. Данільян та ін.; За заг. ред.. Л. М. Герасіної, О. Г. Данільяна. – Харків : Право, 2008. – 320 с.

73. Полтерович В. М. Элементы теории реформ : монография / В. М. Полтерович. – М. : Экономика, 2007. – 448 с.

74. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы : пер. с англ. О. А. Алякринского / С. Роуз-Аккерман. – М. : Логос, 2003. – 356 с.

75. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Рогульський С. С. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2005. – 19 с.

76. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України : монографія / В. М. Соловйов. – Київ : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2012. – 508 с.

70. Серьогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 “Механізми держ. упр.” / Серьогін С. С. ; Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - Харків, 2010. - 18 с.

71. Семиноженко В. П. Україна: шлях до індустріальної цивілізації/ Семиноженко В. П. – Харків : Константа, 2005. – 360 с.

72. Саркисов С. Э. Менеджмент : Слов.-справоч / Саркисов С. Э. – М. : Анкил, 2005. – 808 с.

73. Соловйов В. М. Исторична генеза корупції / В. М. Соловйов // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2011. – № 5 (8). – С. 22–26.

74. Соловйов В. М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України / В. М. Соловйов // Університетські наукові записки : часоп. Хмельн. ун-ту упр. і права. – Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту упр. і права, 2007. – № 3 (23). – С. 27–33.

75. Сухаренко А. Административная и политическая коррупция способствовала распространению преступности / А. Сухаренко // Concordiam. Журнал по проблемам безопасности и обороны Европы. – Европейский центр по изучению вопросов безопасности им. Дж. К. Маршала. – 2014. – № 4. – С. 45 – 49.

76. Соловйов В. М. Удосконалення законності в державному управлінні України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Соловйов В. М. – Київ, 2006. – 173 с.

77. Соловйов В. М. Принципи законності – основа публічної влади та державного управління / В. М. Соловйов // Публічна влада та управління: принципи і механізми реалізації : монографія / за заг. ред. Н. Р. Нижник. – Чернівці : Технодрук, 2008. – С. 77–87.

78. Соснін О. В. Свобода “для”, свобода “в”, свобода “від”. – [Електронний ресурс] / О. В. Соснін // Уряд. кур’єр. – 2013. 17 трав. (№ 86) – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/svoboda-dlya-svoboda-v-svoboda-vid/>.

79. Соловйов В. М. Теорія “раціонального злочину” як підґрунтя для антикорупційної політики / В. М. Соловйов // Вісн. НАДУ. – 2011. – № 4. – С. 39–48.

80. Соловйов В. М. Протидія корупції та бюрократизму: досвід Китаю / В. М. Соловйов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 24 (2011). – С. 109–116.

81. Сорос Дж. Алхимия финансов / Дж. Сорос. – М. : Инфра-М, 2001. – 416

82. Самарский А. А. Методологические основы моделирования социальных процессов: пределы возможного [Электронный

ресурс] / А. А. Самарский,
А. П. Михайлов. - Режим доступа : <http://lib.socio.msu.ru/l/library>.

83. Солодов В. В. Имитационное моделирование механизмов государственной антикоррупционной политики [Электронный ресурс] / В. В. Солодов // Государственное управление : электрон. вестн. – 2011. – № 28. – Режим доступа:http://e-journal.spa.msu.ru/uploads/vestnik/2011/vipusk_28._sentjabr_2011_g./problemi_upravlenija_teorija_i_praktika/solodov.pdf.

84. Стратегічне управління : навч. посіб. / за ред. В. В. Горлачука. – Миколаїв : Вид-во ПП “Шамрай”, 2003. – 440 с.

85. Тіньков А. Л. Запобігання і протидія політичній корупції в системі державного управління України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 “Механізми держ. упр.” / Тіньков А. Л. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2013. – 23с

86. Отагарев Т. Виховання доброчесності та боротьба з корупцією в оборонному секторі. Збірник прикладів (компендіум) позитивного досвіду / Тодор Тагарев [та ін.] ; / Женевс. Центр демократ. контролю над збройними силами. – Київ : Defense Express Group, 2010 – 383 с

87. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції” / М. І. Хавронюк. – Київ : Атіка, 2011. – 424 с.

88. Хавронюк М. І. Я – проти такого Антикорупційного бюро! Або краще б ми адвокатували Закон про цивільну зброю [Електронний ресурс] / М. І. Хавронюк //Укр. правда. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/12/29/7053683/>.

89. Цивільна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією: [Конвенція РЄ, Міжнар. док. від 4 лист. 1999 р.] // Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : Зб. док. / пер. з іноз. мов ; заг. ред. В. М. Литвина. – Київ : Парламент. вид-во, 2012. – 624 с.

90. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М. І. Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660 с.

91. Фоміна М. В. Корупція: сутність, причини, методологія оцінки / М. В. Фоміна // Академічний огляд [Донецького нац. ун-ту економіки торгівлі ім. М. Туган-Барановського]. – 2012. – № 2 (37). – С. 36–44.

92. Шик Е. Погане, ще гірше та найгірше: приблизне оцінювання рівня корупції / Е. Шик // Політична корупція перехідної доби : пер. з англ. – Київ : К. І. С., 2004. – С. 83–105.

93. Щур Н. О. Вплив корупції на соціальну політику України [Електронний ресурс] / Н.О. Щур // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=467>.

Продовження